

Marttiin Anne
Vanhatalo Jaana

ELÄMÄNTARINAA
RAKENTAMASSA
Näkökulmia sijaishuollossa asuvan
lapsen elämäntarinaa

Opinnäytetyö
Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen

Toukokuu 2016

MAMK

University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

	Opinnäytetyön päivämäärä 18.5.2016
Tekijä(t) Anne Marttiin & Jaana Vanhatalo	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaali- ja terveystieteiden kehittäminen ja johtaminen
Nimeke Elämäntarinaa rakentamassa. Näkökulmia sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinaa.	
Tiivistelmä Opinnäytetyömme tarkoituksena oli selvittää, millainen on lastensuojelun sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarina sekä millaiseksi tarina rakentuu yhdessä läheisen ihmisen kanssa kerrottuna. Tutkimusote oli kvalitatiivinen eli laadullinen. Narratiivisessa opinnäytetyössä aihetta lähestyttiin sosiaalisen konstruktionismin kautta. Tämän tutkimussuunnan mukaisesti työtämme viitoitti ajatus tiedon rakentumisesta ihmisten välillä. Opinnäytetyön aineisto kerättiin kolmivaiheisella elämäntarinalis-narratiivisella BNIM (Biographic-Narrative Interpretive Method) -haastattelulla. Työssä haastateltiin sijaishuollossa asuvia lapsia sekä heille läheisiä aikuisia. Haastattelujen tuottamasta aineistosta poimittiin narratiivisen analyysin avulla pääteemat. Teemojen pohjalta luotiin mallikertomukset, jotta sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinasta muodostui kokonaiskuva sekä lapsen itsensä kertomana että lapsen läheisen kanssa yhdessä kerrottuna. Työn aineistoa, lasten elämäntarinoita tarkasteltaessa niistä piirtyi samantyyppinen kuva kuin lastensuojelun parissa tehdyissä aiemmissakin tutkimuksissa. Näissä tutkimuksissa lasten elämäntarinoiden on havaittu usein olevan vaikeuksien sävyttämiä. Opinnäytetyössämme tarinoista huokui kuitenkin myös positiivisuus, ilo ja toiveikkuus. Lapsen ja aikuisen yhteinen elämäntarinatyöskentely lisäsi lapsen tietoisuutta elämäntarintansa liittyvistä tapahtumista. Yhteisessä kerronnassa tarinoista muotoutui aiempaa johdonmukaisempia ja kronologisempia. Työssämme käytettävä tutkimusmetodi mahdollisti haastateltaville omien kokemusten kerronnan ja tätä kautta kuulluksi ja kohdatuksi tulemisen. Opinnäytetyössä havaittiin, että haastattelumenetelmää voidaan käyttää työmenetelmänä elämäntarinatyöskentelyssä.	
Asiasanat (avainsanat) lastensuojelu, sijaishuolto, rinnakkaisvanhemmuus, narratiivisuus, elämäntarina, BNIM-tutkimusmetodi	
Sivumäärä 67+1	Kieli suomi
Huomautus (huomautukset liitteistä) Liite 1	
Ohjaavan opettajan nimi Päivi Niiranen-Linkama	Opinnäytetyön toimeksiantaja

DESCRIPTION

	Date of the master's thesis 18 May 2016
Author(s) Anne Marttiin & Jaana Vanhatalo	Degree programme and option Development and Management in Health Care and Social Services. Master's Degree.
Name of the master's thesis Constructing a life story. Perspectives on the life stories of children in foster care.	
Abstract <p>The Purpose of our master's thesis was to find out the characteristics of the life story of a child living in foster care and how it is constructed together with a parent or other close person. This thesis is a qualitative study and the narrative data was approached through social constructionism which emphasizes the construction of knowledge through social interaction. The research method was a BNIM (Biographic-Narrative interpretive Method) interview.</p> <p>The interviewees were children living in foster care as well as their parents or other close biological relatives. The interview data was analysed through narrative analysis, which produced the main themes. The themes were then the basis of the life stories of the children.</p> <p>The life stories of the children in foster care were similar to typical stories of children within child protection which are characterised by difficulties. However, the stories included positivity, joy and optimism. The child's and the adult's common work on the life story increased the children's awareness of their life events. The stories constructed together became more consistent and chronological.</p> <p>The research method in our work allowed the interviewees to tell about their own experiences. This way they were heard and met. This study also showed that the biographical narrative interpretive research method can be used as a working method in life story work.</p>	
Subject headings, (keywords) child protection, foster care, parallel parenting, narrative, lifestory, BNIM- reserch method	
Pages 67+1	Language Finnish
Remarks, notes on appendices 1 page of appendices	
Tutor Päivi Niiranen-Linkama	Master's thesis assigned by

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	1
2	LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO OPINNÄYTETYÖN KONTEKSTINA .	2
3	SIJAISHUOLLOSSA ASUVAN LAPSEN ELÄMÄNTARINA.....	4
3.1	Sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinan muodostuminen	5
3.2	Kiintymyssuhteet lapsen elämäntarinan rakentajina	6
3.3	Lastensuojelulasten elämäntarinoiden erityispiirteitä	9
3.4	Aikuiset sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinaa rakentamassa.....	12
3.5	Alkuperheen läsnäolo lapsen elämäntarinatyöskentelyssä.....	15
3.6	Lastensuojelun dokumentoinnin merkitys lapsen elämäntarinassa.....	18
4	ELÄMÄNTARINAT TUTKIMUKSEN KOHTEENA.....	20
4.1	Tutkimukselliset valinnat opinnäytetyössämme	20
4.2	Narratiivisen tutkimuksen metodinen tausta	21
4.2.1	Sosiaalis-konstruktionistinen lähestymistapa	23
4.2.2	Narratiivisuus.....	24
4.3	Narratiivisuus traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa.....	25
5	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	27
5.1	Tutkimuksen kohderyhmä.....	27
5.2	Aineiston keruu	28
5.3	BNIM –elämäkerrallis-narratiivinen haastattelu.....	30
5.3.1	Haastattelun ensimmäinen vaihe	32
5.3.2	Haastattelun toinen vaihe.....	34
5.3.3	Haastattelun kolmas vaihe	35
5.4	Aineiston analysointi.....	35
5.5	Tutkimuksen eettiset näkökulmat	37
6	TUTKIMUSTULOKSIA	39
6.1	Lasten elämäntarinoista nousevat teemat.....	40
6.2	”Sit me aina kysyttiin toisiltamme, et pelottaaks sua?”	45
6.3	Lapsen elämäntarinan rakentuminen yhdessä aikuisen kanssa	46
6.4	”Oisinpa ymmärtäny enemmän sun tilannetta”	48
6.5	Elämäntarinoiden piirteitä	50
7	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	52

8	POHDINTA	54
8.1	Palvelujen kehittäminen – osallisuus osaksi sijaishuollon arkea	55
8.2	Itsereflektio osana tutkimusta	57
8.3	Jatkotutkimusaiheet.....	59
	LÄHTEET	60

LIITE

1 Tutkimuslupa

1 JOHDANTO

”Kaikki surut voidaan kestää, jos ne voidaan liittää osaksi tarinaa”

-Isak Dinesen-

Lapsella, jonka lapsuus on ollut vaikeiden kokemusten sävyttämä, on aikuisen avustamana mahdollisuus lähteä tutkimusmatkalle omiin elämäkokemuksiinsa. Aikuisen tehtävänä on opettaa lasta tunnistamaan tunteitaan ja antaa hänelle lupa puhua vaikeistakin asioista. Kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen rinnalla kulkevat aikuiset, niin biologisen perheen jäsenet, suku, ystävät, sijaishuoltoapaikan aikuiset kuin lastensuojelun työntekijätkin voivat parhaimmillaan olla lapsen elämäntarinan kuulijoita ja rakentajia. He voivat olla tarjoamassa lapselle mahdollisuutta rakentaa sellaista kertomusta omasta elämästään, jonka kanssa hänen on helpompi elää kuin aiemmin. Jo yksittäiset teot ja puheet voivat olla lapselle tärkeitä hänen muodostaessaan käsitystä omasta itsestään (Barkman 2013, 274; Barkman & Janhunen 2005, 129–130.) Kokemukset turvallisen aikuisen läsnäolosta, välittämisestä ja turvasta sekä vaikeiden asioiden jakamisesta, voivat olla kantamassa lasta merkityksellisellä tavalla myös tulevaisuudessa. (Hurtig 2006, 192–193.)

Kiinnostuksemme sijaishuollossa asuvien lasten elämäntarinoihin on syntynyt työelämän kokemusten kautta. Lapset ja heidän vanhempansa kertovat usein eletystä elämästä, kokemuksista ja muistoista. Lasten muistikuvat varhaislapsuudesta sekä myöhemmät lapsuuden, usein erilaisiin vaikeuksiin kietoutuneet, muistot voivat olla hajanaisia (mm. Bardy & Känkänen 2005; Pösö 2004). Yhteisissä ammatillisissa keskusteluissa meille on herännyt mielenkiinto siihen, millaisina lapset näkevät omat elämäntarinansa ja millaisia asioita ne sisältävät. Koska lastensuojelun palveluissa interventi-
on kohteena on yleensä koko perhe, pidämme erittäin tärkeänä sekä lapsen että aikuisen äänen esille pääsemisen. Tämän vuoksi pohdimmekin, voisiko lapsen tarina eheytyä vanhemman tai muun läheisen aikuisen täydentäessä sitä ja millaiseksi tarina yhdessä koottuna muodostuisi. Opinnäytetyömme tarkoituksena on ollut saada vastauksia näihin pohdintoihimme haastatteleamalla lapsia ja heidän biologisia perheenjäseniään. Rajasimme työn koskemaan lapsen elämäntarinaa.

Opinnäytetyöllämme haluamme olla tukemassa yhteiskunnallista suuntausta, jossa lastensuojelun asiakkaan osallisuutta oman elämänsä vaikuttajana pidetään ensiarvoi-

sen tärkeänä. Osaltamme haluamme olla vahvistamassa lastensuojelun asiakkaan kuulluksi tulemistä sosiaalihuollon palvelujärjestelmässä. Tuija Eronen (2012) toteaa väitöskirjassaan, että sijaishuollossa asuvien tai asuneiden lasten tarinoita on ensiarvoisen tärkeää kutsua esiin ja kuunnella. Heidän kokemusasiantuntijuuttaan voidaan osallistavasti hyödyntää yhteiskunnan palveluita kehitettäessä sekä osana tutkimustietoa. Yhteiskunnan onkin mahdollistettava elämäntarinoiden kerrotuksi tuleminen. (Eronen 2012, 39.) Kun lapset ja vanhemmat otetaan aidosti mukaan lastensuojeluprosessiin, on myös työntekijällä parempi mahdollisuus ymmärtää lastensuojelutyön todellisuutta asiakkaan näkökulmasta ja olla kehittämässä lastensuojelun palveluita. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 18–19.)

2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO OPINNÄYTETYÖN KONTEKSTINA

Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on pääasiallinen vastuu huolehtia lapsen hyvinvoinnista. Perheen elämäntilanteen ja tarpeiden niin vaatiessa, tulee lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tukea vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Perheen tarvitsemia tukipalveluita tulee pyrkiä tarjoamaan perheelle mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Jos lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen havaitaan vaarantuneen, on viranomaisten tehtävänä ohjata lapsi ja perhe lastensuojelun palveluiden piiriin. (Lastensuojelulaki 417/2007, 2. §.)

Mm. Tarja Heino (2007) on tutkinut sitä, keitä lastensuojelun asiakkaat ovat. Heino havaitsi tutkimuksessaan, että lastensuojeluperheiden elämässä oli havaittavissa erilaisia muutoksia asiakkuutta edeltävinä vuosina. Yli puolella tutkimuksessa mukana olleista perheistä oli taustalla vakavia kriisejä, osalla vakavia sairauksia tai perheenjäsenten kuolemia. (Heino 2007, 26–27; Hiitola & Heinonen 2009, 26; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Ensisijaisesti lastensuojelun asiakkaina oleville perheille pyritään tarjoamaan lastensuojelun matalamman kynnyksen palveluita, joilla tarkoitetaan esimerkiksi taloudellista tukea, vertaisryhmätoimintaa, tukihenkilötoimintaa tai kodissa tehtävää perhetyötä. Jos edellä mainitun kaltaisista tukitoimista huolimatta lapsen turvallinen kasvu ja kehitys ovat edelleen vakavasti vaarantumassa, on lastensuojelun ryhdyttävä järjestä-

mään lapselle sijaishuoltoa. Lastensuojelun sijaishuollolla tarkoitetaan lastensuojelulain nojalla lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsi voidaan sijoittaa joko yksin tai yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksestaan vastaavan henkilön kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 36. §, 40. §.)

Päädyttäessä lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle, on tavoitteena aina taata lapselle turvallinen kasvuympäristö ja lapsen kehitystä tukevat ihmissuhteet. Näiden toivotaan luovan lapsen elämään uusia, turvallisia polkuja. Lapsen sijoittamiseen liittyy kuitenkin monenlaisia ajatuksia, tunteita ja haasteita. Se merkitsee niin lapsen kuin koko perheen elämässä suurta muutosta. Sijoitukseen liittyvät kokemukset voivat vaihdella huolesta ja häpeästä helpotukseen ja toiveikkuuteen tulevaisuudesta. (Känkänen 2013, 264–269.) Sijoitustilanteessa lapsi joutuu usein ajatustensa ja tunteidensa kanssa ristiriitaiseen tilanteeseen. Hän voi olla toisaalta lojaali omalle perheelleen ja toisaalta taas kokea syyllisyyttä siitä, että viihtyy sijaishuoltopaikassa ja luottaa siellä oleviin aikuisiin. Tällaisessa tilanteessa lapsi voi jäädä haitallisesti kiinnittymättä mihinkään ja kehenkään, ikään kuin "leijumaan" jonnekin kodin ja sijaishuoltopaikan välille. (Aaltonen 2011, 15; Sinkkonen 2010, 12.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa, kuten myös muissa pohjoismaissa, perhepalvelusuuntautunut työote ja lastensuojelulaki tukevat vahvasti lasten biologisten perhesuhteiden ylläpitoa. Tämä on erona angloamerikkalaiseen orientaatioon, jossa adoptiota käytetään lastensuojelun toimenpiteenä. Adoption tarkoituksena on taata lapselle yksi pysyvä ja turvallinen suhde aikuisen kanssa. Adoption kautta lapsen toivotaan sopeutuvan paremmin sijaisperheeseen ja kokemaan se omaksi perheekseen. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on säädetty lailla tarkat aikarajat, joiden mukaan lapsi voi palata biologisille vanhemmilleen tai vanhempien oikeudet kumotaan, ja näin mahdollistetaan lapsen adoptio. (Heinonen 2015; Hämäläinen 2012, 9–10.)

Suomessa lastensuojelun tavoitteena pidetään puolestaan perheen jälleenyhdistämistä. Lapsen parhaaksi ajatellaan olevan kaikki sellaiset työmuodot, joilla halutaan edistää kodin ja sijaishuoltopaikan välistä yhteistyötä. Lastensuojelulaki edellyttää lastensuojelun työntekijöiltä suunnitelmallista työskentelyä lapsen vanhempien tai muiden läheisten kanssa lapsen sijoituksen aikana. Laki velvoittaa, että sijaishuollossa olevalle

lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet sekä edistettävä lapsen ja hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 4. §, 54. §.) Keskeistä työskentelyssä on tarkentaa biologisen vanhemman tai muun lapselle läheisen henkilön roolia ja vahvistaa lapsisensitiivistä vanhemmuustyötä. Pitkänen (2011, 7) kuvaa lapsisensitiivisen vanhemmuustyön tarkoittavan lapsen edun vahvistamista siten, että sijoitusaikana työskennellään lapsen läheisten kanssa sekä tuetaan myös heitä. Näin ei lastensuojelun työkentällä kuitenkaan käytännössä läheskään aina ole, vaan usein vanhempien tai muiden lapselle läheisten henkilöiden tarpeet jäävät kohtaamatta. Usein sijoitettujen lasten läheisten kokemuksia leimaakin osallisuudenpuute. Vanhemmilla tai muilla läheisillä on kokemus ulkopuolisuudesta lapsen, mutta myös oman itsensä elämästä. (Pitkänen 2011, 7, 113–116; Tuovila 2008, 48.)

Silloin kun lastensuojelutoimenpiteiden tavoitteena pidetään perheen jälleenyhdistämistä, on sijoituksen aikana huomioitava, että lapsen vanhemmat tai muut lapselle tärkeät henkilöt saavat olla osallisia lapsen elämään koko sijoitusprosessin ajan. Lapsen kotiuttaminen edellyttää lisäksi vanhempien tai muiden hänelle läheisten henkilöiden hyvinvoinnin kohentumista. Tätä seikkaa vasten lastensuojelun tulisikin pyrkiä tukemaan vanhempia ja muita lapsen läheisiä muissakin kuin selkeästi vanhemmuuteen liittyvissä elämän haasteissa. Vaikka lapsen kotiutuminen ei olisikaan realistinen ajatus, voi aito kohtaaminen ja yhteistyö lapselle tärkeiden henkilöiden kanssa merkitä sitä, että he kasvavat ikään kuin rinnakkaisvanhemmuuteen. Rinnakkaisvanhemmuus korostaa lapsen ja hänelle tärkeän aikuisen ainutkertaista suhdetta sekä suhteen ylläpitämistä ja vahvistamista sijaishuollon aikana. (Pitkänen 2011, 7, 113–116; Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry & Sininauhaliitto ry 2015, 52.)

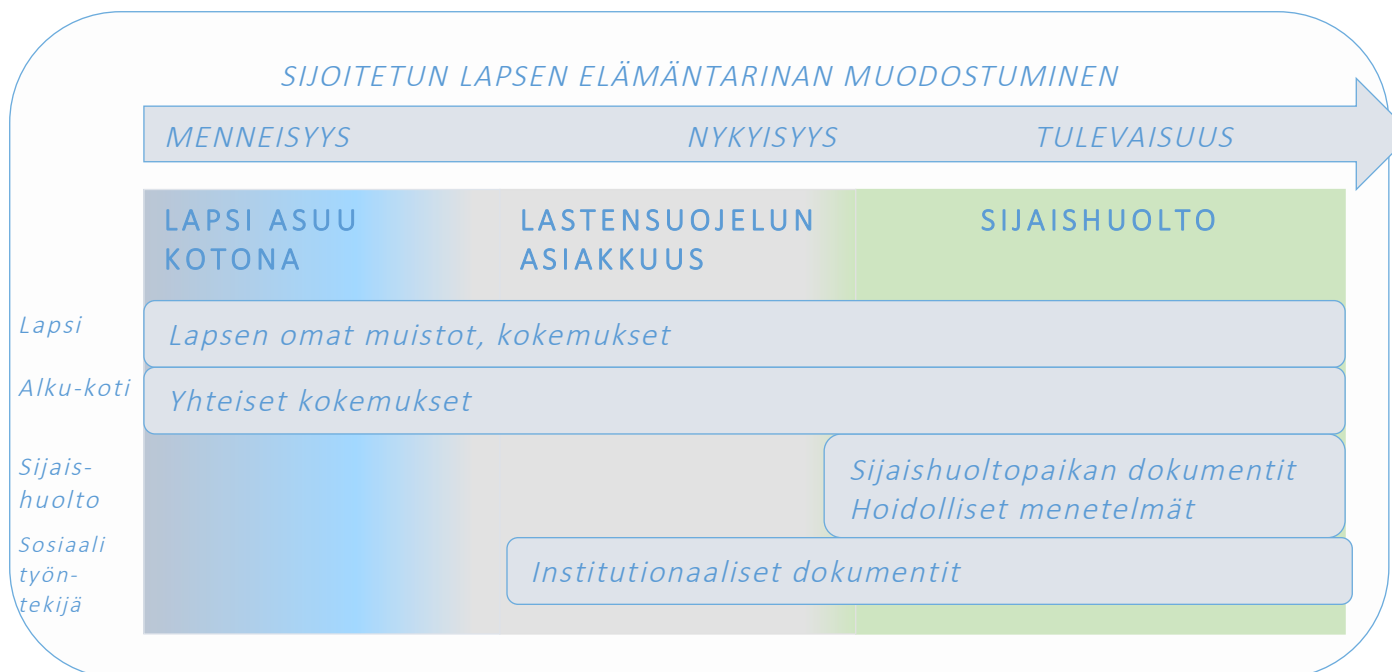
3 SIJAISHUOLLOSSA ASUVAN LAPSEN ELÄMÄNTARINA

Opinnäytetyömme viitekehys on elämänkerrallinen, jossa ihmisen elämä ja identiteetti rakentuu tarinoiden kautta. Ihmisen kokemukset ajatellaan tällöin tarinoina, joita he eläessään ja kertoessaan muovaavat uudelleen osaksi elämäntarinaansa. Ihmisen ominaisuus pohtia ja reflektoida elämää rakentaa minuutta. Samalla kertomisen ajatellaan olevan väline persoonan kasvuun (Syrjälä 2010, 257–259). Jokaisen ihmisen tarina rakentuu menneisyyden tarinoista ja muistoista. Ne vaikuttavat osaltaan siihen, kuinka

tarina jatkuu nykyisyydessä ja tulevaisuudessa. Merkitykselliset hetket, niin positiiviset kuin negatiivisetkin, ovat niitä hetkiä, jotka ihminen muistaa. (Välivaara 2008, 83.) Elämäntarinoiden merkityksen ajatellaan olevan tärkeä ihmisen psyykkiselle kasvulle ja hyvinvoinnille (Uusitalo 2007, 127).

3.1 Sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinan muodostuminen

Opinnäytetyössämme tarkastelemme lapsen elämäntarinoita, sitä kuinka ne rakentuvat sekä kuinka ne rakentavat identiteettiä. Teorian kautta pyrimme avaamaan sekä myös perustelemaan sitä, miksi sijaishuollossa asuvien lasten usein pirstaleisten elämäntarinoiden eheyttäminen on tärkeää sekä sitä, kuinka aikuinen voi lapsen tarinan eheytymistä tukea. Vilma Hännisen (1999, 48–49) mukaan elämäntarinoita luodaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja näin luodaan jatkuvuutta eri vaiheiden välille. Opinnäytetyössämme ajattelemme lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen elämäntarinan muodostuvan erilaisissa ajanjaksoissa: ajasta ennen lastensuojelun asiakkuutta, asiakkuuden aikana ja lapsen sijaishuollossa asumisen ajasta. Tällä tavoin tarkastellen voimme selkeyttää sitä, ketkä ja millä tavoin ovat rakentamassa lapsen elämäntarinaa elämänsä eri vaiheissa. (Kuva 1.)

KUVA 1. Sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinan muodostuminen.

Ajattelemme, että menneisyyteen katsominen on olennaista, jotta nykyisyyttä voi ymmärtää. Ihmisen syntymästä lähtien karttavat kokemukset ovat vahvasti muovaa-

massa sitä, kuinka ihminen kokee nykyisen elämäntilanteensa. Käsitteet ja luodut merkitykset juontuvat ihmisen kokemushistoriasta. Vilma Hänninen (1999) on luonut väitöskirjassaan tarinallisen kiertokulun käsitteen. Tarinallisen kiertokulun ajatellaan olevan historiaan ankkuroitunut ja edelleen uutta historiaa tuottava prosessi. Elämäntilanteiden, sosiaalisten rakenteiden ja kertyneiden tarinavarantojen kautta muodostuu ihmisen sisäinen tarina. Kertoessaan tarinaansa ihminen voi jakaa kokemuksiaan, jäsentää tarinaansa, saada sosiaalista vahvistusta sekä reflektoida kokemustaan. Sisäinen tarina muodostuu ja muotoutuu vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. (Hänninen 1999, 21–23.) Elämäntarinoiden kertominen voi muodostaa hajanaisista paloista tarinoita, jotka voidaan kokea mielekkäinä, muistettavina ja omina, identiteettiä rakentavina tarinoina. (Pääjoki 2003, 125, 128.)

3.2 Kiintymyssuhteet lapsen elämäntarinan rakentajina

Lapsuudella on ensimmäinen ja varsin merkityksellinen paikka ihmisen elämäntarinassa, sillä ensimmäisten elinkuukausien ja -vuosien aikana muotoutuu perusta identiteetin kehitykselle. Identiteetti muovautuu läpi koko elämän vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, mutta varhaisimmat suhdekokemukset luovat perustan sille, miten yksilö ymmärtää oman arvonsa, suhteen itseen ja toisiin. (Bardy & Känkänen 2005, 68.)

Tärkeänä näköalana ihmisen identiteetin kehittymiselle pidetään kiintymyssuhdeteoriaa, jonka kehitti 1950-luvulla brittiläinen psykiatri ja psykoanalyitikko John Bowlby. Hänen rinnallaan teorian kehitystyötä jatkoi yhdysvaltalais-kanadalainen psykologi Mary Ainsworth. Teorian ydin kiteytyy Bowlbyn kirjoittamaan trilogiaan Attachment and Loss (1969, 1973, 1980). Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsi alkaa heti synnytyään muodostaa tunnesidettä eli kiintymyssuhdetta sellaisiin läheisiin ihmisiin, jotka tyydyttävät hänen tarpeensa ja pitävät yllä lapsen ja tämän hoitajan välistä fyysistä ja psyykkistä yhteyttä. Yleensä lapsen ensisijainen kiintymyksen kohde on äiti, johon lapsi on luonut suhdetta jo odotusaikana. (Bardy & Känkänen 2005, 68–69; Silvén & Kouvo 2010, 70.) Lapsella voi olla myös muita ensisijaisia hoitajia, mutta tutkimuksissa on todettu, että on olemassa jonkinlainen kiintymyshahmojen hierarkia, jossa äiti on tärkeimmällä sijalla. Kiinnittyminen lasta hoitaviin aikuisiin tapahtuu lapsen ensimmäisten elinkuukausien aikana, mutta muovautuu läpi koko elämän. Lapsen iän lisääntyessä myös merkitykselliset ihmissuhteet lisääntyvät. (Becker-Weidman 2008,

40.) Lapsen kiintymyssuhteet ovat erilaisia äidin, isän ja muiden häntä ympäröivien ihmisten kanssa. (Silvén & Kouvo 2010, 70.)

Pohjimmiltaan kiintymyssuhdeteoria on teoria pienen lapsen sopeutumisesta vaaratilanteeseen. Lapsen aktivoi kiintymiskäyttäytymiseen tunne pelosta, kivusta tai väsymyksestä. Aktivoitunut käyttäytyminen tähtää siihen, että lapsi pääsee äidin tai muun ensisijaisen hoitajansa lähelle, jolloin huoli tai kipu poistuu ja lapsi voi saavuttaa turvallisuuden ja hyvän olon tunteen. (Becker-Weidman 2008, 38; Silvén & Kouvo 2010, 75; Tuovila 2008, 30.) Becker-Weidmanin (2008, 38) mukaan kiintymysjärjestelmän ensisijainen tehtävä onkin olla luomassa lapselle turvallista kasvualustaa ja tukikohtaa. Sieltä lapsi voi lähteä uteliaasti tutkimaan maailmaa ja turvallisesti palata saamaan fyysistä ja emotionaalista hoivaa sekä uutta rohkeutta matkalle kohti uusia kokemuksia.

Lapsen oman minän malli eli identiteetti alkaa kehittyä kokemuksista, joita lapsi saa ensisijaisten hoitajiensa kanssa. Kokemukset kertyvät hänelle annetusta hoivasta, huolenpidosta, syöttämisestä, kosketuksesta ja käsittelystä, tavasta puhua ja olla läsnä lapsen kanssa. Kun lapsen ja aikuisten väliset vuorovaikutusmallit toistuvat samankaltaisina päivistä, viikoista ja kuukausista toiseen, alkavat suhteesta saadut kokemukset rakentua osaksi lapsen mielen ja kehon muistia. Kokemukset johtavat rakenteellisiin muutoksiin niin lapsen aivojen toiminnoissa kuin käyttäytymisessäkin. Varhaiset kokemukset synnyttävät aivoihin polkuja, jotka kiintymyssuhdekokemusten laadun mukaan joko auttavat luomaan lapselle tervettä, toimivaa ja eheytyntä identiteettiä tai johtavat eheyttömän identiteetin kehitykseen. Varhaisista suhteista saadut kokemukset vaikuttavat ratkaisevasti siihen, mitä lapsi ajattelee omasta itsestään, ympärillään olevista ihmisistä ja kuinka hän odottaa muiden suhtautuvan itseensä. Kiintymyssuhteiden laadulla on yhteys mm. tunteiden säätelyyn, sosiaaliseen kyvykkyyteen, muistitoimintoihin ja kielenkehitykseen. Tätä kautta tulee ymmärretyksi se, miksi varhainen vuorovaikutus on niin merkittävässä asemassa ihmisen minuuden ja koko elämän kattavan elämäntarinan rakentumisessa. (Becker-Weidman 2008, 39–41, 51; Tuovila 2008, 30–36.)

Kiintymyssuhteet voidaan karkeasti luokitella turvallisiin ja turvattomiin kiintymyssuhteisiin. Turvallisessa kiintymyssuhteessa on kyse siitä, että lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välillä vallitsee emotionaalinen sopusointu, jossa he kommunikoivat keske-

nään sekä sanallisesti että sanattomasti, sekä reagoivat herkästi toisiinsa myös tunnetasolla. Käytännössä lapsi ilmoittaa hoitajalleen tarpeistaan, joihin hoitaja reagoi nopeasti, esimerkiksi vastaamalla lapsen nälän, lohdutuksen tai virikkeiden tarpeeseen. Tätä kautta syntyy luottamuksellinen suhde lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välille. Turvallisen kiintymyssuhteen ansiosta lapselle kehittyy ensimmäisen elinvuotensa aikana perusluottamus elämään. Lapsi saa kokemuksen maailmasta, joka on turvallinen ja jossa hänen tarpeensa tulevat tyydytetyiksi. Lapsi oppii luottamaan, että häntä hoitava aikuinen on hyvä ja että myös hän itse on hyvä ja rakastettava. (Becker-Weidman 2008, 42–49; Hughes 2011, 20; Silvén & Kouvo 2010, 75.)

Lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välinen kiintymyssuhde voi olla myös turvaton. Turvattomassa kiintymyssuhteessa lapsi ei voi luottaa siihen, että aikuinen on häntä varten ja vastaa hänen fyysisiin ja psyykkisiin tarpeisiinsa. Turvattoman kiintymyssuhteen kehittymiselle on useita syitä, joista yleisimpiä ovat lapsen kaltoinkohtelu, emotionaalinen ja fyysinen laiminlyönti sekä emotionaalinen, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta. Lapsen kaltoinkohtelu sekä muut traumaattiset kokemukset tuovat lapselle tunteen lähestyä elämää epäluottamuksen näkökulmasta. Jos lapsen turvattomuuden ja pettymyksen kokemukset suhteessa hoitajaansa toistuvat jatkuvasti, vahvistaa se lapsen maailmankuvaa kaoottisesta, epäluotettavasta, ennalta arvaamattomasta ja reagoimattomasta maailmasta. Jos lapsen ja aikuisen keskinäistä vuorovaikutusta ei korjata ja lapsen kielteinen emotionaalinen tunnetila kestää pitkään, lapsi sisäistää sen koskevaksi osaksi omaa identiteettiään. Lapsi, jonka kokemus itsestään on tällainen, kokee itsensä arvottomaksi ja pahaksi, jota kukaan ei rakasta ja joka ei millään tapaa ole rakastettava. Koska varhaiset kokemukset ja kaltoinkohtelu vaikuttavat aivojen kehitykseen ja niiden myöhempään toimintaan, tämä merkitsee, että lapsen varhaisten kokemusten ja myöhemmän käyttäytymisen välillä on yhteys. (Becker-Weidman 2008, 42–45; Hughes 2011, 20; Silvén ja Kouvo 2010, 76–77; Tuovila 2008, 33.)

Daniel Hughes (2011, 203–205) on kuvannut, kuinka turvattomien kiintymyssuhteiden aiheuttamat vahingot voivat näyttäytyä lapsen myöhemmässä elämäkulussa ja ihmissuhteissa. Hughesin mukaan lapsi, joka ei ole saanut riittävää turvaa hoivaajiltaan, alkaa kehittää kaltoinkohtelun kestämiseen selviytymisstrategioita. Nämä strategiat heijastavat lapsen sen hetkistä psykologista todellisuutta, jossa lapsi kokee olevansa vastuussa omasta turvallisuudestaan. Selviytymisstrategioissa olennaista on usein mm. tunteiden tukahduttaminen. Nämä opitut selviytymisstrategiat voivat olla

kaoottisissa tilanteissa lapsen selviämisen kannalta välttämättömiä. Toisaalta jatkossa tällaiset omaksutut strategiat voivat olla esteenä lapsen kiinnittymisessä turvallisiin ihmissuhteisiin. Selviytymisstrategiat voivat näyttäytyä myöhemmissä elämänvaiheissa esimerkiksi siten, että lapsen voi olla vaikeaa ottaa hyvää vastaan, vaikka sitä hänelle olisi tarjollakin. Lapsi voi olla myös mieltynyt valtataisteluihin, jotka hänellä on pakonomainen tarve voittaa tai turvautua esimerkiksi väkivaltaisuuteen tai ihmiskontaktien välttelyyn. Syvimmiltään kaltoinkohdeltu lapsi on Hughesin mukaan häpeänsä sulkema, jonka vuoksi hän tiedostamattaankin karttaa rakastetuksi tulemista ja kokemusta omasta erityisyydestä. Näiden piirteiden luonnehtiessa lapsen sisäistä maailmaa, käyvät hänen kehittymisensä ja oppimisensa raskaiksi. (Bardy & Känkänen 2005, 69; Hughes 2011, 203–205.)

Hughesin mukaan noin kahdella kolmasosalla kaikista lapsista on turvallinen kiintymyssuhde, joka vaikuttaa myönteisesti heidän kehitykseensä. Kolmasosa lapsista puolestaan kärsii turvattomasta kiintymyssuhteesta. Enemmistöllä näistäkin lapsista on jollain tapaa turvallisesti jäsentyneitä kiintymysmalleja, jotka kuitenkin hyödyntävät lasta vain rajoitetusti ja altistavat näin ollen häntä kehitystä uhkaaville tekijöille. (Hughes 2011, 21.) Lasta suojaavia tekijöitä ovat mm. varhaiset hoivatuksi tulemisen kokemukset, yksikin lapsen elämässä mukana oleva turvallinen aikuinen, sisaruussuhteet, kaverisuhteet tai mieluinen harrastus. Lapsen persoonallisuuspiirteistä on todettu sopeutuvuuden, avoimuuden ja positiivisen suhtautumisen uuteen edesauttavan lapsen terveen kehityksen etenemistä myös riskiolosuhteissa. (Barkman 2004, 10; Silvén & Kouvo 2010, 78–79.) Sinkkonen ja Tervonen-Arnkil (2015, 158) ovat todenneet, että lastensuojelun perheissä perheenjäsenten välisissä vuorovaikutussuhteissa on usein vakavia puutteita sekä traumaattisia tapahtumia, minkä kautta voidaan johdonmukaisesti päätellä lasten turvallisten kiintymyssuhteiden muodostumisen vaarantuneen.

3.3 Lastensuojelulasten elämäntarinoiden erityispiirteitä

Perhe on lapselle yksi elämän merkityksellisimmistä asioista, joka vaikuttaa ratkaisevasti siihen, kuinka lapsi suhtautuu itseensä ja maailmaan. Perheen sisäisen ilmapiirin kautta lapselle muodostuu lähtökohdat mm. perusturvallisuudesta sekä yhteenkuuluvuuden tunteesta. (Barkman 2004, 10.) Elämäkokemukset, joita lastensuojelun piirissä oleville lapsille on elämäkulkunsa varrelle karttuneet ovat usein vaikeampia kuin mitä lapset ikäänsä ja kehitykseensä nähden pystyvät käsittelemään. Lapsen sijoituk-

seen johtaneiden syiden taustalla on monissa tapauksissa perheen aikuisten päihdeidenkäyttöä ja/tai mielenterveysongelmia, pitkäaikaisia taloudellisia vaikeuksia, perheväkivaltaa sekä vanhemman yksinhuoltajuutta. Lapsen edellytykset näiden vaikeiden elämäkokemusten hallitsemiseen ja ymmärtämiseen sekä syy-seuraussuhteiden hahmottamiseen ovat vielä rajalliset. (Barkman 2013, 274; Hiilamo & Kangas 2008, 488.)

Lasten elämäntarinoissa heijastuvat koetut haasteet. Vaikka jokaisen ihmisen tarina on ainutlaatuinen ja yksilöllinen, on lastensuojelun lasten tarinoista voitu havaita myös yhtäläisyyksiä. Tarinoihin liittyy vahvoja tunnekokemuksia. Niitä yhdistää loukatuksi ja rikotuksi tulemisen kokemus. Vuosina 1999-2003 toteutettiin lastensuojelun parissa elämäkerrallinen tutkimus- ja kehittämishanke Elämäkertaketju – ilmaisutaidot lastensuojelussa syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Hankkeessa kerättiin mm. lastensuojelun tarinavarannon kehittämiseksi tarinoita sijaishuollossa eläneiltä tai eläviltä. Hankkeessa todettiin useissa alkukodin ulkopuolella asuneiden lasten tarinoissa toistuvan yksinäisyyden, pelon, turvattomuuden, häpeän ja surun kokemukset. tarinat myös kiinnittyivät tunnemerkityksiltään kielteisiin tapahtumiin, joihin liittyi syyllisyyttä, rakkauttomuutta tai kohtaamattomuutta. Tarinoista välittyi salaisuuksia, eriasteista ulkopuolisuuden kokemusta, kuulumattomuuden tunnetta ja sisäistä yksinäisyyttä. Erityisenä haasteena sijaishuollossa asuneilla lapsilla havaittiin kamppailu ulkopuolisen asemasta sisään omaan elämäänsä. (Bardy & Känkänen 2005, 64–66; Barkman 2004, 5, 275.)

Tuija Eronen on tutkinut väitöskirjassaan Lastenkoti osana elämäntarinaa (2012) lastenkodissa asuneiden kertomuksia. Eronen toteaa, etteivät lastenkodissa asuneiden lasten elämäntarinat ole helposti ulkopuoliselle kerrottavia. Ne kytkeytyvät yhteiskunnallisesti ajatukseen, jossa perheen elämään puuttuminen sijaishuollon keinoin sisältää vaikeita, salattavia ja häpeällisiäkin tarinoita, joista pyritään vaikenemaan tai joita ei haluta kuulla. Samalla nämä ovat yksilötasolla vaikuttavia tarinoita, jotka kietoutuvat lapsen perheen ja suvun salaisuuksiin, lapsen henkilökohtaisiin salaisuuksiin sekä vaikeasti kerrottaviin tunnekokemuksiin. (Eronen 2012, 38-39.)

Kati Hämäläinen (2012) on puolestaan tutkinut perhehoitoon sijoitettujen lasten antamia merkityksiä kodilleen ja ihmissuhteilleen. Hämäläinen toteaa aineistostaan nousseen vahvasti esiin lasten sidoksellisuuden heidän omaan elämänsä historiaansa. Lasten

tarinoissa korostui verisiteiden merkitys. Erityisen merkittävää tämä oli niillä lapsilla, jotka pitivät tiiviisti yhteyttä vanhempiinsa, mutta myös muissa tapauksissa verisiteet elivät voimakkaina lasten elämäntarinoissa muistojen ja tunteiden välityksellä. Sijaisperheiden sijaisluonne tuli tutkimuksessa vahvasti esiin. Sijaisperheet eivät muodostuneet lasten ensisijaisiksi perhesuhteiksi lapsille. Lapset kuitenkin neuvottelivat biologisen perheen ja sijaisperheen välisiä suhteita liikkuvalla ulottuvuudella läheisistä ja tärkeistä suhteista etäisiin suhteisiin. Selvänä erona tutkimus osoitti, että verisiteet saattoivat olla samaan aikaan läheisiä ja turvattomia, kun taas turvalliset, mutta etäiset sijaisperhesuhteet eivät taanneet lapselle tärkeää tai ensisijaista suhdetta. Hämäläisen mukaan sijoitettujen lasten elämässä eli toive kotiin paluusta sekä selkeämmistä perhesuhteista. (Hämäläinen 2012, 177–188.)

Lastensuojelun sijaishuollossa asuvien lasten elämässä asuinpaikat ovat saattaneet vaihdella useinkin ja lapsi on voinut näissä kadottaa paloja elämänsä historiastaan. (Mm. Aaltonen 2011; Eronen 2012; Pösö 2004; Väliavaara 2008.). Elämäntarina on pirstaleinen ja se koostuu hajanaisista muistikuvista elämän eri ajanjaksoilta. Lapsi ei välttämättä edes muista, minkälaiset ihmiset häntä ovat hoitaneet, millaisissa paikoissa hän on asunut tai mitä hänelle on elämänsä kulkunsa varrella tapahtunut. Hajanainen tarina voi osaltaan lisätä lapsen traumatisoitumista. (Bardy & Känkänen 2005, 64–66; Barkman 2004, 5, 12; Eronen 2012, 68, 85–87.)

Barkman ja Janhunen (2005) kiteyttävät lastensuojelulasten tarinoiden kertovan suurista lapsuuden loukkauksista ja kokemuksista, joiden parissa on tehtävä töitä mahdollisesti läpi koko elämän, mutta myös niiden voittamisesta. Selviytymistarinoissa korostuu liittymisen ja toisesta välittämisen suuri merkitys. (Barkman & Janhunen 2005, 65–66.) Lapsen elämänsä polun varrelle kertyneitä vaikeita ja kipeitä kokemuksia ei voida lapsen elämäntarinasta poistaa, mutta niitä voidaan ymmärtää, etsiä tarinasta myönteisiä merkityksiä sekä tarjota lapselle vaikeiden menneisyyden kokemusten jälkeen uudenlaisia korjaavia kokemuksia. Tämä vaatii uudenlaisten kiintymyssuhteiden ja tunnesuhteiden syntymistä lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutukseen. (Hughes 2011, 183; Hyytinen 2013, 257; Tuovila 2008, 32.)

3.4 Aikuiset sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinaa rakentamassa

Lapsen elämässä on yleensä luonnollisinta rakentaa elämäntarinaa yhdessä oman perheen sekä muiden lapselle läheisten henkilöiden kanssa. Elämäntarina rakentuu yhteisten hetkien kautta sekä ajatuksia, mielikuvia ja tarinoita vaihtaen omasta vauva-ajasta, perheestä, suvusta ja tulevaisuudesta. (Barkman & Janhunen 2005, 129.) Myös varhaisimmat mielikuvat ja muistot itsestämme luodaan yleensä toisten kertomina. Näiden tarinoiden kautta muodostamme kuvaa omasta minuudestamme ja sen kehittymisestä elämän eri aikakausina. (Eronen 2012, 40–41.) Erityisen tärkeänä pidetään, että ihminen saa olla osa itseään suurempaa tarinaa, perheen ja suvun tai sukujen tarinaa. (Barkman 2013, 275; Hotari ym. 2013, 149.)

Lapsen muuttaessa pois oman perheensä luota sijaishuoltoon, saa hänen elämäntarinansa kulku täysin uudenlaisen käänteen. Sijoitus merkitsee lapselle irrottumista omasta perheestä sekä ennalta tuntemattomia ihmissuhteita ja kasvamista uuteen yhteisöön, jonka tavat toimia ja elää ovat lapselle täysin vieraita. (Eronen 2013, 13.) Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle onkin aina voimakas, jopa traumatisoiva tapahtuma lapselle, vaikka sen tavoitteena pidetään lapsen elämän tasapainottamista ja kasvuolojen turvaamista. (Barkman 2004, 13.) Vaikka elämä olisi ollut miten traumaattista ja vaikeaa tahansa, ei lapsi osaa ehkä muuta kaivatakaan ja elämä sellaisenaan on hänelle kaikessa kauheudessaankin tuttua ja "turvallista". Kaikesta huolimatta lapsi asuisi useimmiten mieluummin oman kotinsa puutteellisissa olosuhteissa kuin muuttaa vapaaehtoisesti pois kodistaan. (Bardy & Känkänen 2005, 117; Tuovila 2008, 50.)

Valitettavasti lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle ei aina ole tae lapsen kokemalle turvalle, luottamukselle ja pysyvyydelle. Lastensuojelun piirissä oleva lapsi saattaa joutua elämään erilaisissa väli- ja siirtymätilanteissa, kun viranomaiset pohtivat lapsen edun mukaista toimintatapaa. Aina eivät myöskään lapsen sijaishuoltoon valinnat syystä tai toisesta onnistu ja ikävimmillään lapsi saattaa joutua vaihtamaan sijaishuoltoon montakin kertaa. Jokaisen muutoksen edessä on riski siihen, että lapsen perusluottamus elämään ja ihmisiä kohtaan horjuu entisestään. Jokaisen muutoksen edessä on riski myös lapsen elämäkertakatkokselle. (Bardy & Känkänen 2005, 69; Hyytinen 2013, 260.)

Barkmanin (2013, 274) mukaan lapsi joutuukin sijoitustilanteessa identiteetin rakennuskurssille, jotta voisi saada elämäänsä jatkuvuuden elementtejä. Bardyn ja Känkäsen (2005, 107) mukaan lapsen kanssa toimivien aikuisten on merkittävää olla etsimässä keinoja, joiden avulla palauttaa lapsen luottamusta elämän jatkuvuuteen sekä auttaa lasta rakentamaan identiteettiään ja elämäntarinaansa pirstaleisesta tarinasta kohti kokonaisempaa tarinaa. Tehokkaana apuna tässä on havaittu elämäntarinallinen työskentely lapsen kanssa. (Bardy & Känkänen 2005, 73, 107; Barkman 2013, 275.)

Elämäntarinatyöskentelyssä haetaan kosketusta omaan identiteettiin, jotta lapsi voisi ymmärtää paremmin niin nykyhetkeä kuin elettyäkin elämää sekä suuntautua luottavaisemmin tulevaisuuteen. Tavoitteena on koota lapsen elämäntarina siten, että mennyt, nykyhetki ja tuleva ovat kronologisessa suhteessa toisiinsa. Työskentelyssä on tärkeää houkutella esiin lapsen ääntä, joka on usein jäänyt kuulumattomiin tilanteissa, joissa biologisen perheen vanhempien tai muiden lapsesta huolta pitävien aikuisten elämää on kuormittaneet vaikeudet. Tarinan kudonnan kautta lapselle osoitetaan, että hänen tarinansa on tärkeä ja se halutaan kuulla tarkasti. Lasta ja hänen kokemaansa pidetään arvokkaana. Lapsen tarinan kokoamisen toivotaan mahdollistavan uusien näkökulmien avautumisen ja siten oman tarinan uudelleen merkityksen muodostamisen. Tässä prosessissa aikuisella on tärkeä rooli lapsen elämäntarinan eheyttämisessä. (Bardy & Känkänen 2005, 73, 107; Barkman 2013, 275.)

Lapsen ääntä ja tarinaa voidaan houkutella kuuluviin monenlaisin keinoin. Keskustelun tukena voidaan hyödyntää esimerkiksi leikkiä, tanssia, taidetta, draamaa, musiikkia tai valokuvia. Työskentelyn tueksi on myös kehitetty erilaisia valmiita menetelmiä, joista on lapsen elämäntarinan kokoamisessa saatu lastensuojelun kentillä hyviä kokemuksia. Tällaisia ovat mm. verkostokarttatyöskentely, menneisyysmatkailu sekä erilaiset tunne- ja vahvuuskortit, jotka koskettavat lapsen kokemuksia ja eri aisteja. (Kaikko & Friis 2013, 111–112; Tuovila 2008, 73; Väливаara 2008, 95–96.)

Lapsen elämäntarinan kokoaminen vaatii aikuiselta pitkäjänteistä työskentelyä lapsen kanssa. Onkin tärkeää pohtia, kuka tai ketkä lapsen elämään kuuluvista aikuisista ovat sopivia ja kykeneviä työskentelemään lapsen elämäntarinan äärellä. Jos lapsi käy esimerkiksi psykoterapiassa, kehottaa Barkman (2013) pohtimaan yhdessä terapeutin kanssa, miten edetä asian suhteen. Monet lapset eivät kuitenkaan pääse terapiaan tai heidän ongelmansa eivät vaadi terapiahoitoa, jolloin Barkmanin mukaan lasta hoitavat

aikuiset ovat avainhenkilöitä lapsen elämäntarinatyöskentelyssä. (Barkman 2013, 276.) Myös Tuovila (2008, 50–51) kannustaa lapsen sijaishuoltopaikan aikuisia tai muita lapselle tärkeitä aikuisia lähtemään lapsen kanssa matkalle hänen elämäntarinansa koostamiseen. Tuovilan kokemuksen mukaan mitä enemmän ja rehellisemmin asioista voidaan puhua niissä suhteissa, joissa lapsi päivittäin elää, sen parempi.

Elämäntarinatyöskentelyprosessiinsa lapsi tarvitsee rinnalleen aikuisen, joka kykenee tarjoamaan hänelle lohtua ja huolenpitoa sekä tunteen siitä, että aikuinen haluaa tehdä kaikkensa auttaakseen lasta. Työskentely elämässään kovia kokeneen lapsen kanssa edellyttääkin, että aikuinen itse on itsensä kanssa turvallisella mielellä. (Sava 2004, 45.) Lapsen kanssa työskentelevän aikuisen on kyettävä tunnistamaan omia tunteitaan sekä kestämään ja hyväksymään niitä, jotta lapsi saa kokemuksen aidosta kuulluksi tulemisesta. Lapselle on tärkeää, ettei aikuinen mene lukkoon hänen tarinoistaan ja tunneilmaisuuksistaan, vaan päinvastoin tukee ja kannustaa kaikenlaisten tarinoiden ja tunteiden esiintuloa. Aikuisen on kyettävä vastaanottamaan ja hyväksymään lapsen tarina sellaisena kuin se lapsen kokemana on. Kun lapsi näkee aikuisen pystyvän turvallisesti vastaanottamaan hänen kaikenlaiset tunteensa ja vaikeimmatkin kokemuksensa, on myös lapsen itse helpompi kestää ja hyväksyä oma tarinansa. (Bardy & Känkänen 2005, 105, 116–117, 128; Tuovila 2008, 48.)

Kielteisiin ja vaikeisiin muistoihin kietoutuneiden tarinoiden muistelemisen lisäksi lapsi tarvitsee elämäänsä paljon iloa, naurua ja onnistumisen kokemuksia, joita aikuisen tulee hänelle haluta ja kyetä tarjota. Tarinat, joissa lapsi on onnistunut, selviytynyt ja kokenut mielihyvää, vahvistavat hänen positiivista minäkäsitystään. Nauru toimii tärkeänä vastapainona häpeän ja pelon tunteille. Kun lapsi ja aikuinen nauravat yhdessä, he voivat kokea toisensa ja keskinäisen suhteensa hyvin erityiseksi. Hyvän olon hetkien muistoista syntyy niin lapselle kuin aikuisellekin turvasatama, jonka avulla he voivat selvittää suhdettaan koettelevista ristiriidoista tai muista vaikeista tunnekokemuksista. Huumori puolestaan auttaa lapsia katsomaan tapahtumia uudesta näkökulmasta. Se auttaa lasta huomaamaan, etteivät tapahtumat ole kokonaan pahoja, vaan vaikeista tilanteista voi olla myönteisiäkin puolia. Ilo ja leikkisyys tulee pyrkiä säilyttämään lapsen arjessa. Niiden kautta pahoja ja vaikeita asioita elämässään kokenut lapsi voi oppia entistä rennompaa suhtautumista elämään ja suunnata huomiotaan elämässä tapahtuviin hyviin asioihin, ja tätä kautta myös tulevaisuuteen. (Barkman & Janhunen 2005, 129; Hughes 2011, 91–93.)

Tuovilan (2008, 32) mukaan tie kohti elämässään kovia kokeneen lapsen elämäntarinnan eheytymistä ei ole millään tavoin helppo, yksinkertainen tai nopea. Päinvastoin, se on kaikille osapuolille mutkikas ja kivinen, mutta samaan aikaan hyvin mielenkiintoinen ja antoisa tie, joka vie parhaimmillaan lasta monin tavoin hyvää tulevaisuutta kohti.

3.5 Alkuperheen läsnäolo lapsen elämäntarintatyöskentelyssä

Lapsen käsityksiin omasta itsestä vaikuttaa voimakkaasti se, millaisen kokonaiskuvan hän muodostaa elämästään. Jos lapsen elämäntarina on pirstaleina, voi myös tulevaisuus näyttää kaoottiselta. (Bardy & Känkänen 2005, 73). Barkman (2013, 275) toteaa, että jos sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarintatyöskentelyyn on mahdollista saada mukaan lapsen biologisia vanhempia tai muita lapselle läheisiä aikuisia, vahvistaa se lapsen mahdollisuuksia muodostaa elämästään koko elämän kattavia kertomuksia sekä hyväksyä oma elämäntarina sellaisena kuin se on. Tätä ajatusta tukee myös Pelastakaa Lapset ry:n lastenkodeissa vuosina 2008–2010 toteutetusta Silta-projektista saadut kokemukset. Projektin taustalla oli halu kehittää lastenkodin omahoitajatyön kuntouttavuutta, lisätä huostaanotetun lapsen elämäntarinnan eheyttä sekä rakentaa siltaa kodin ulkopuolella asuvan lapsen perheen ja sijaishuoltoapaikan välille. Silta-projektiin liittyi useita opinnäytetöitä, (mm. Uschanov & Virtanen 2010, Laurila ym. 2010, Hiilinen-Heino & Auvinen 2010 ja Aaltonen 2011), joissa on arvioitu Silta-työskentelymallin toimivuutta. Tutkimustulokset olivat kannustavia. Tutkimuksissa havaittiin yhteistyö lapsen, lapsen biologisen perheen ja sijaishuollon omahoitajan välillä tärkeänä sillan rakentajana lapsen ehyemmän elämäntarinnan kasaamisessa. (Aaltonen 2011, 5.)

Onnistuneelle yhteistyölle on olemassa hyvät edellytykset silloin, kun lapsen alkuperhe suhtautuu myönteisesti lapsen sijoitukseen. Tällöin lapselle mahdollistuu rauha keskittyä omaan elämäänsä ja vapaus rakentaa elämästä myönteisiä kokemuksia kehityksensä tueksi. Ihanteellista on, jos aikuinen, joka ei voi huolehtia lapsesta, antaa lapselle luvan kiintyä sijaishuoltoapaikan aikuisiin. Lisäksi lapsella tulee olla myös sijaishuoltoapaikan aikuisten lupa kiinnittyä heihin. Tätä kautta lapsi saa ilman uskollisuusristiriitoja rakentaa myönteistä suhdetta kaikkiin hänen elämässään oleviin aikuisiin. (Barkman & Janhunen 2005; 128–131; Laurila 2008, 116.)

Parhaimmillaan lapsen, alkuperheen ja sijaishuoltoapaikan aikuisten välisessä yhdessä työskentelyssä on kyse siitä, että kaikki lapsen elämään kuuluvat aikuiset sallivat hänelle elämäntarinan, jossa lapsen alkuperheen ja sijaishuoltoapaikan tarinoiden ei tarvitse sulkea toisiaan pois. Tällöin lapsella on lupa tuoda sijaishuoltoapaikkaan oman elämänsä siihenastinen tarina muistoinen, tunteinen, tapahtumiseen ja ihmisineen. Olisi tärkeää, että lapsi saisi kuulla mm., miksei hän ole voinut elää syntymäperheensä, sillä lapsi voi ymmärtää omaa elämäntilannettaan sitä paremmin mitä enemmän hän siitä tietää. Lapsella tulisi olla myös lupa surra sitä, että hänen tarinansa biologisen perheen kanssa on katkennut. Tietoisuuden ja surun kautta myös sijoitus voi tulla hyväksytyksi osaksi lapsen elämää ja antaa mahdollisuuden rakentaa sitä eteenpäin. (Aaltonen 2011, 15; Barkman 2013, 275; Barkman & Janhunen 2005, 126–128; Eronen 2012, 39.)

Aikuisten vastuulla on tarjota lapsen elämäntarinan työstämiselle aktiivisesti mahdollisuuksia ja huolehtia siitä, että työskentely kantaa lasta eikä loukkaa häntä. Lapsen kuullessa elämänhistoriaansa liittyviä tarinoita itselleen tärkeiden aikuisten kertomana, hänellä on mahdollisuus muodostaa elämäntarinaansa uudella tavalla. Toisten muistot ja tarinat eroavat omista. Lapsen oma kokemus voi erota aikuisen kertomasta. Usein lapsi itse liittyy keskusteluun vasta, kun hän alkaa luottamaan siihen, ettei asioista puhumisesta aiheudu turvattomuutta tai riitelyä. Kun lapselle läheiset henkilöt kertovat elämänsä varrella tapahtuneista kipeistäkin asioista, voi lapsikin kokea, että myös hänellä on lupa kertoa niistä. (Barkman 2013, 275; Barkman & Janhunen 2005, 126–131; Hyytinen 2013, 258–259.) Barkman ja Janhunen (2005, 128) toteavat, että lapsen kokiessa olonsa turvalliseksi, hän myös kertoo mielellään tarinoita elämästään. Jos taas tarinoille ei ole vastaanottajaa tai niille ei ole lupaa, ne vähenevät, loppuvat tai muuttuvat piilotetuimmiksi. Joskus kuitenkin aikuisten kannustuksesta huolimatta lapsi on valmis hahmottamaan elämäntarinastaan vain pintaraapaisun. Tähänkin lapsella on oltava oikeus. Mahdollisesti lapsi voi joskus myöhemmin jatkaa tarinansa käsittelyä pintaa syvemmälle. (Barkman 2013, 277.)

Elämäntarinallinen työskentely syventää lapsen oman elämän ymmärtämisen lisäksi lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutussuhdetta sekä luo yhteistä sosiaalista tilaa ja yhteenkuuluvuutta. Elämäntarinatyöskentelyn kautta kodin ulkopuolella asuvalla lapsella ja hänen biologisella vanhemmalla tai muulla läheisellä aikuisella, on mahdollisuus saada suhteeseensa korjaavia kokemuksia. Lisäksi elämäntarinatyöskentely voi

lisätä yhteistä ymmärrystä lapsen, lapsen alkuperheen ja sijaishuoltopaikan aikuisten välille. Lapsen elämän muistelu voi innostaa myös aikuisia muistelemaan omaa lapsuuttaan ja jakamaan näitä kokemuksia lapsen kanssa. Tällöin lapselle mahdollistuu yhä laajempi kuva tarinastaan, jossa hänellä on paikkansa osana niin biologisen perheen ja sukunsa tarinaa kuin myös sijaishuoltopaikan tarinaa. Lisäksi lapsen tarinan kuuleminen ja työstäminen voi olla lapsen biologiselle vanhemmalle tai muulle läheiselle aikuiselle uusi tärkeä havahtumisen paikka, joka voi johtaa myös hänen oman elämäkertansa työstämiseen. (Bardy & Känkänen 2005, 66, 71, 107; Hyytinen 2013, 257.)

Aina yhteinen elämäntarinakudonta sijoitetun lapsen ja hänen alkuperheensä tai muiden läheisten kanssa ei valitettavasti mahdollistu. Lastensuojelun sijaishuollosta puhuttaessa, puhutaan lapsen ja perheen elämään kietoutuneista vaikeista kokemuksista sekä lastensuojelun keinoin puuttumisesta perheen elämään. Sijoitus on järeä puuttuminen perheen tilanteeseen, joka herättää monenlaisia tunteita ja ajatuksia kaikkien siihen osallisina olevien osapuolten välillä. Lapsen alkuperheen ja sijaishuoltopaikan väliseen yhteistyöhön voikin liittyä monenlaisia haasteita. (Bardy & Känkänen 2005, 66; Känkänen 2013, 264–269.)

Lapsen näkökulmasta haitallinen tilanne syntyy, kun lapsi itse olisi valmis kiintymään uusiin aikuissuhteisiin, mutta hänellä ei ole alkuperheensä lupaa siihen (Tuovila 2008, 48). Tällaisessa tilanteessa vaarana on, että lapsi jää koskemattomaksi ikään kuin ei kenenkään maalle. Lapsi voi jäädä lojaliteettinsa ja syyllisyytensä vangiksi jopa niin, että hänen terve kehittyemisensä estyy. (Aaltonen 2011, 15; Bardy & Känkänen 2005, 117.)

Jatkuvat kontaktit lapsen alkuperheeseen voivat olla myös rikkomassa lapsen kuntoutuksen pohjaa, jota sijaishuoltopaikassa on alettu rakentamaan. Tuovila toteaaakin, että on toivotonta yrittää kuntouttaa lasta, jos lapsen kohtaaminen alkuperheen kanssa laittaa hänet toistuvasti samoihin vuorovaikutussuhteisiin, jotka ovat lapsen ongelmien takana. Lapsen kanssa työskentelevien aikuisten vastuulla on erottaa, milloin alkuperheen kanssa toimiminen romuttaa lapsen rakentumassa olevaa hyvää ja milloin puolestaan tukee sitä. Joskus voi olla jopa niin, että lapsi on joutunut kokemaan elämässään aikuisten taholta niin julmaa kaltoinkohtelua, että on tarpeen suojata lapsi täysin näiden aikuisten kontakteilta. (Tuovila 2008, 46.)

Tilanne voi olla myös niin päin, että lastensuojeluviranomaiset kannustavat biologista vanhempaa tai muuta lapselle läheistä aikuista pitämään tiiviisti yhteyttä lapseen, ajattellessaan yhteydenpidon tukevan lapsen turvallista ja vakaata kehitystä. Vanhemmalta tai muulla aikuisella voi kuitenkin olla omassa henkilökohtaisessa elämänsä vaihe, jolloin hän ei kykene tukevasti kannattelemaan omaakaan elämäänsä, eikä hänellä näin ollen ole kykyä tai voimavaroja olla osana lapsen elämää. Taustalla voi olla esim. aikuisen mielenterveys- tai päihdeongelmia. Tällaisessa tilanteessa on lapsen kannalta hyvin ikävää, jos hänen kontaktinsa tärkeisiin aikuisiin katkeavat kokonaan. (Bardy & Känkänen 2005, 66, 111; Tuovila 2008, 49.)

Usein haasteet lapsen alkuperheen kanssa työskentelyssä nousevat siitä, etteivät lapsen alkuperheen aikuiset ole kykeneviä työstämään huostaanottoa niin pitkälle, että voisivat hyväksyä asian ja ajatella sijoituksen olevan parhaaksi lapselle. Usein he eivät ole myöskään valmiita tai kykeneviä työskentelemään oman psyykkisen hyvinvointinsa eteen ja keskittymään omaan kuntoutumiseensa lapsen sijoituksen aikana. Tätä voidaan osittain pitää myös yhteiskunnallisena ongelmana. Usein tilanne on sellainen, etteivät lastensuojelun sosiaalityön resurssit riitä riittävän tiiviiseen työskentelyyn lapsen alkuperheen kanssa ja he jäävät usein yksin omien prosessiensa kanssa. (Tuovila 2008, 48.) Marjatta Bardy (2013, 74) rohkaiseekin lastensuojelun työntekijöitä etsimään menetelmiä, joiden avulla yhteistyötä lapsen alkuperheen kanssa voitaisiin vahvistaa, ja sijoitetun lapsen elämässä olevat perustavat suhteet biologisiin vanhempiinsa tai muihin läheisiin voisivat kantaa häntä koko elämän ajan.

3.6 Lastensuojelun dokumentoinnin merkitys lapsen elämäntarinassa

Lastensuojelua raamittaa lakeina perustuslaki 731/1999, lastensuojelulaki 417/2007, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, hallintolaki 434/2003 sekä Lasten oikeuksien sopimus 60/1991. Osaltaan näihin lakeihin perustuen on lastensuojelun dokumentoinnista muodostunut tärkeä ja erottamaton osa lastensuojelua. (Kääriäinen 2003, 27.) Lastensuojelun asiakkuuden myötä lapsen elämäntarinaa alkaa osaltaan rakentamaan ns. institutionaaliset dokumentit, erilaiset tiedontuotannon asiakirjat (Kääriäinen 2003, 11). Tarja Vierulan (2012) mukaan asiakkaat näkevät itsensä hyvin eri tavoin asiakirjoista. Ne voivat tukea parhaimmillaan asiakasprosessia. Toisaalta ne voivat myös esim. vanhemmilla lisätä, syventää ja ylläpitää lapsen huos-

taanottoon liittyviä tuskallisuuden tunteita. Lisäksi Vierula (2012) on väitöskirjaansa liittyneessä tutkimuksessa todennut hieman kärjistäenkin, että osallisuutta tuotetaan virallisissa dokumentointiohjeissa asiakkaan ylä- ja ulkopuolelta ja asiakkaat ovat kokeneet kirjausten stigmatisoivan eli leimaavan asiakkuutta. (Vierula 2012, 149–155, 164, 280.) Kääriäinen ym. (2006, 8–9) pitävät lastensuojelun dokumentaatiota merkittävänä, koska niiden perusteella asiakas voi tehdä mm. omia tulkintoja asioista ja siksi on tärkeää, että teksteistä voi tunnistaa itsensä ja oman tarinansa.

Monet sijoitukset ovat voineet loitontaa lasta juuriltaan. Lapsen tarina voi olla hyvinkin palasina ja hajallaan maailmalla. Tällaisessa tilanteessa ainoita tiedon lähteitä lapsen oman perheen ja suvun tarinaan voivat olla edellä kuvatut erilaiset institutionaaliset dokumentit. (Barkman 2013, 274–275; Barkman 2004, 41.) Valitettavasti kuitenkin lastensuojelun asiakkaan osallisuutta käsittelevissä tutkimuksissa (mm. Poikela 2010; Hiitola & Heinonen 2009) on tullut esille asiakirjojen epämääräisyys ja epäselvyys sekä asiakkaan heikko näkyvyys. Tiedon rikkonaisuudesta huolimatta esim. sijaishuoltopaikan aikuinen voi tehdä lapsen rinnalla ensiarvoisen tärkeää työtä pyrkiesään kokoamaan lapsen tarinaa ehyemmäksi olemassa olevien asiakirjojen tukemana. Näin lapsi ei jää kokonaan vaille menneisyydestä kumpuavaa tarinaansa. Barkman (2004, 13) toteaaakin pahimman itsestä kertovan kertomuksen olevan se, ettei kertomusta ole lainkaan.

Jos lastensuojelussa päädytään lapsen sijoittamiseen kodin ulkopuolelle, jatkuu dokumentointi sosiaalihuollon lisäksi myös sijaishuoltopaikassa. Tuolloin dokumentointi voi olla asiakirjojen lisäksi myös muulla tavoin tuotettua. Tuija Erosen väitöskirjassa (2012) on todettu lastenkodin dokumentoinnin ja yhdessä muistelun olevan merkittäviä keinoja, kun lapselle halutaan tuoda näkyväksi ja kerrottavaksi lastenkodissa elettyä aikaa. Tärkeinä elämäntarinaa rakentavina dokumentteina Eronen ajattelee olevan mm. päiväkirjat, valokuvat ja videot. Lisäksi hän kuvaa tärkeänä myös toisten ihmisten tarinat ja jaetun sosiaalisen historian. Eri tavoin koostettuun tarinaan voi paikantaa itsensä ja oman henkilökohtaisen elämän jatkumonsa. Eronen toteaa lastenkoteja koskeneessa tutkimuksessaan kuinka lastenkotien dokumentoinnin tulisi tarjota lapsille ja aikuisille mahdollisuuksia yhdessä muisteluun jo lastenkotiaikana sekä myös sen jälkeen. (Eronen 2012, 19–32.) Myös Varilo ym. (2000, 212–221) ovat korostaneet muistelun merkitystä läheisten ihmisten kanssa tai lastensuojelulapsella vaihtoehtoisesti omahoitajan kanssa esim. Solveig-terapian, menneisyysmatkan avulla.

4 ELÄMÄNTARINAT TUTKIMUKSEN KOHTEENA

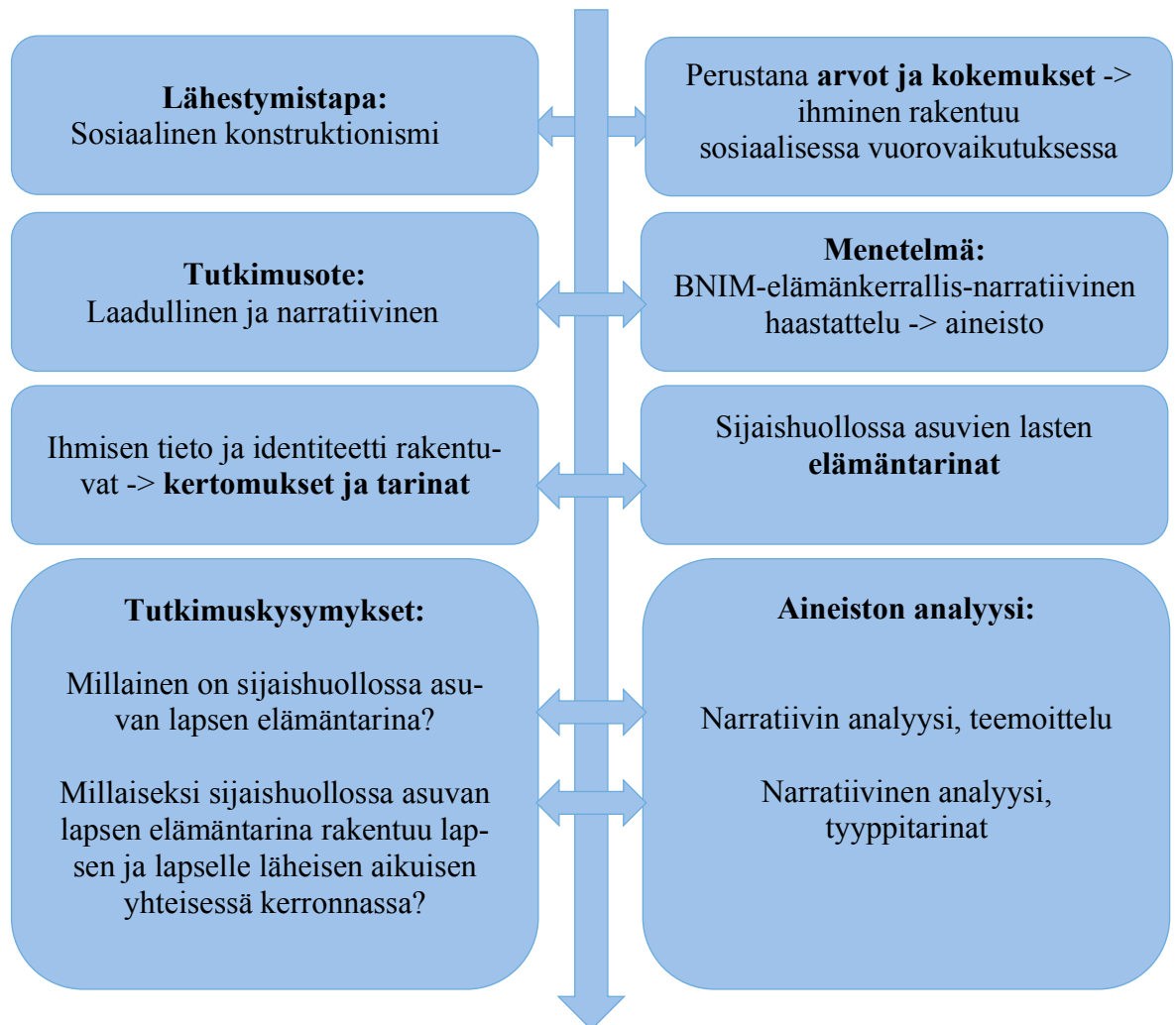
Elämäntarinat ovat kuin polun kulkemista elettyyn elämään. Tarinaan ja sen kerrontaan kätkeytyy myös aavistus tulevasta. Omaa elämäänsä pohtiessaan eri tilanteissa ja eri ihmisille kertoen, voi avautua uusia näkökulmia ja samalla kätkeytyä entisiä. Ihminen elää usein tarinansa mukaan. Juhani Ihanus (1999) onkin todennut ihmisen olevan kertomuksensa. Kertomukset ovat keino tavoitella eheyden, pysyvyyden ja mielekkyyden kokemuksia elämään. Kokemuksia ja tapahtumia pyritään tuomaan jaettavaksi toisille, elämää tehdään ymmärrettävämmäksi ja muistettavaksi. Oman tarinan reflektointi on ihmiselle ominaisuus, jolla rakennetaan minuutta. Elämäntarinoiden kertomisen ajatellaan olevan ihmisen oman persoonan kasvun lisäksi väline myös ammatilliseen kasvuun. (Syrjälä 2010, 249.)

Chamberlayne ym. (2000) ovat havainneet kuinka, elämäntarinoiden ja erilaisten kertomusten käyttäminen eri tieteenalojen tutkimuksessa on voimistunut niin paljon, että sosiaalitieteissä voidaan puhua narratiivisesta tai elämänkerrallisesta käännteestä. Tällainen sekä kansallinen että kansainvälinen kulttuurinen käänne tieteenalojen suuntautumisissa tuo esille aiempaa enemmän henkilökohtaiset ja sosiaaliset merkitykset. (Syrjälä 2010, 256–257; Laitinen & Uusitalo 2008, 109.) Toisaalta Syrjälä (2010) on todennut, että käänteen sijaan on kyse ennemminkin paluusta elämäntarinoiden tutkimukseen, sillä elämäntarinoita on käytetty jo 1920- ja 1930-luvulla tutkimusmetodeina Yhdysvalloissa sekä samoihin aikoihin myös Puolassa, jossa Florian Znanieck aloitti elämänkertatutkimuksen. Vuosikymmenien hiljaiselon jälkeen elämäntarinoiden merkitys nousi, kun erityisesti sosiologian tutkimuksissa haluttiin nostaa esiin tutkittavien ääni, toiminta, tunteet ja kokemukset sekä tarinoissa annetut merkitykset. Roos ja Hoikkalan (1998) mukaan elämänkerrallinen lähestymistapa on läsnä miltei kaikissa ihmistieteissä. (Syrjälä 2010, 249–250.)

4.1 Tutkimukselliset valinnat opinnäytetyössämme

Omassa opinnäytetyössämme haluamme kuulla sijaishuollossa asuvien lasten ja heidän biologisten vanhempiansa sekä muiden läheisten elämäntarinoita. Tutkimuksellilla harkituilla ja perustelluilla valinnoilla sekä vankalla teoreettisella viitekehyksellä pyrimme luomaan teorian ja käytännön välille vuoropuhelua. Samalla pyrimme raamittamaan ja rajaamaan aihettamme selkeäksi kokonaisuudeksi. Näiden raamien avul-

la pyrimme saamaan vastauksia asettamiimme tutkimuskysymyksiin. Lisäksi voimme todeta omien henkilökohtaisten arvojen, näkemysten ja lastensuojelutyössä käyttämämme työtapojen ohjaavan tutkimuksellisia valintoja. Näitä valintojamme olemme pyrkineet selkeyttämään kuvan avulla. (Kuva 2.)

KUVA 2. Tutkimuksellisten valintojen ja käytännön vuoropuhelu opinnäytetyössä.

4.2 Narratiivisen tutkimuksen metodinen tausta

Tutkimusstrategialla tarkoitetaan tutkimusta ohjaavia periaatteita eli tutkimusotetta ja lähestymistapaa sekä menetelmien valintaa ja käyttöä sekä teoreettisella että käytännöllisellä tasolla (Jyväskylän yliopisto 2014). Heikkisen (2001, 19) mukaan tutkimusotteen valinta ei tapahdu ”kuin kaupan hyllyltä” ja valinnan mukana ”kaupanpäällisiksi” saadaan joukko erilaisia sitoumuksia. Usein sitoumusten valinnat kietoutuvat tutkimuksen tekijän maailmankuvaan ja todellisuuteen, osin tiedostamattakin. Omassa

opinnäytetyössämme saatoimme huomata käyneen juuri näin. Omat arvomme, näkemyksemme sekä kokemuksemme lastensuojelun parissa tehdystä työstä viitoittivat suunnan työn tutkimusstrategialle ja tehdyille tutkimuksellisille valinnoille.

Opinnäytetyössä lähestymme aihettamme sosiaalisen konstruktionismin kautta. Tämän lähestymistavan perustana ihmisen mielen kehittyminen ajatellaan sosiaalisena prosessina. Konstruktionismista on olemassa eri vahvuisia versioita, joista olemme valinneet työhömmme löyhän tarkastelutavan. Tämä tarkastelutapa perustuu siihen ajatukseen, että ihminen on jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäröivän maailman kanssa ja psyyke on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kehittyvä prosessi. (Hänninen 1999, 27–28.)

Mielenkiintomme kohteena ovat elämäntarinat. Tämän vuoksi työhömmme sopii kvalitatiivinen eli laadullinen menetelmäsuuntaus. Tällöin tutkimuksessa on kyse kokonaisvaltaisesta tiedon hankinnasta, jossa aineisto saadaan kerättyä luonnollisissa tilanteissa. Laadullisessa tutkimuksessa ei erityistä hypoteesia eli ennako-oletusta ole. (Hirsjärvi ym. 2007, 156–162.) Toki lastensuojelun kentältä saatujen käytännön kokemusten kautta meillä on arvailuja siitä, mitä lasten ja vanhempien kertomat tarinat aihepiireiltään käsittelevät. Se, millaiseksi tarina muodostuu yhteisesti kerrottuna, on kuitenkin meille työn tekijöille, aiheen tutkijoille arvoitus. Lisäksi laadullista tutkimusta luonnehtii mm. tietynlaiset aineistokeruumenetelmät, suhteellisen pieni aineistokokoko, tutkijan ”vapaa” asema sekä aineistojen tarinallisuus. (Eskola & Suoranta 1998, 15–20; Hirsjärvi ym. 2007, 156–162.) Koska yksilöiden elämäntarinoilla ajatellaan olevan pyrkimys merkityksellisten sisältöjen luomiseen, ajatellaan, että narratiivisuus on oivallinen tapa tarkastella ihmisten elämäkokemuksia (Hänninen 1999, 27–28).

Lastensuojelutyön kontekstiin ajattelemme narratiivisen metodin sopivan hyvin, sillä mm. Barkmanin (2013, 273) mukaan narratiivisuutta on kehitetty ja hyödynnetty lastensuojelussa sekä työotteena että työvälineenä, kun lapset kertovat itsestään ja elämästään. Opinnäytetyössämme käytämme tutkimusmetodina elämänkerrallisen narratiivista haastattelua, jonka avulla pyrimme tuottamaan tarvittavan aineiston. Lisäksi tavoittelemme narratiivisilla aineiston analyysitavoilla vastausten saamista asettamiimme tutkimuskysymyksiin.

4.2.1 Sosiaalis-konstruktionistinen lähestymistapa

Lähestymme opinnäytetyötämme sosiaalista konstruktionismia väljästi tulkiten. Opinnäytetyötämme viitoittaa sosiaalis-konstruktionistinen lähestymistapa, jota taustoitamme Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin (2005) teorialla. Tämän teorian mukaan ihmisen mieli sekä tieto rakentuu, tulee näkyväksi ja uudelleen muotoutuu sosiaalisissa ihmisten välisissä prosesseissa. Yksilö sisäistää todellisuutta primaari- ja sekundaarisosialisaatioiden kautta ja liittyy sosialisaatioiden avulla vallitsevaan yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Näiden liittymien myötä hahmottuu myös yksilön subjektiivinen ulkoinen todellisuus. Sisältökokonaisuudet muokkaavat ja muodostavat uutta todellisuutta ja luovat merkityksiä jo olemassa olevan yksilön kokeman todellisuuden pohjalta. Edelleen ihmisen identiteetti muodostuu ja uudelleen muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa. Yksilön sisäisillä rooleilla tarkoitetaan sekä sosiaalista asemaa että niihin rakentuvia odotuksia. Roolit kiinnittyvät yhteiskuntaan ja kulttuuriin virallisten ja epävirallisten ”tietopankkien” kautta. Virallisia näistä ovat mm. lait ja säädökset, epävirallisia mm. toimintakulttuuri, jossa yksilöön kohdistuu esim. tietynlaiset käyttäytymisodotukset. (Berger & Luckmann 2005, 85-89, 147–159, 195.)

Sosiaalialan tutkimustyössä sosiaalihuollon asiakkuutta tarkastellaan usein sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta (mm. Haapola 2004; Jokinen ym. 2000). Myös Anna-Liisa Lämsä (2009) on tarkastellut väitöskirjassaan sosiaalihuollon asiakkuusmäärittelyksiä tällä tavoin. Sosiaalihuollossa asiakkuutta määritellään yleensä tällaisesta ulkoapäin ”annetusta” institutionalisoituneesta roolista, jossa yksilö tai perhe ajatellaan kuuluvan tiettyyn ”sosiaalisen ongelman” ryhmään. Lisäksi asiakkaan ongelma määritellään haitalliseksi joko yksilölle itselleen tai muille ja ongelman ajatellaan vaativan toimenpiteitä, joita sosiaalihuollon ajatellaan tarjoavan. (Jokinen 1995, 12,19.) Sosiaalis-konstruktionistinen lähestymistapa voidaan johdattaa sosiaalialan käytäntöihin mm. Kirsi Juhilan (2004; 2006) pohdinnan kautta, jossa sosiaalinen konstruktionismi ohjaa tutkimuksissa sosiaalialan vallitsevia käytäntöjä. Tällöin institutionaalisen todellisuuden sijaan, esimerkiksi sosiaalityöntekijän tulkintojen ja olemassa olevien tietojen sijaan, on asiakas kohdattava subjektiivisena toimijana, joka itse muodostaa todellisuuden ja siinä olevat merkitykset. Lisäksi kohtaamisessa on huomioitava mahdollisuuksien mukaan vallitsevat tai piilevät valtasuhteet ja hierarkkisuus. (Juhila 2004, 164–166; Juhila 2006, 103–117.)

Tutkimuksen kannalta konstruktivistinen näkökulma ei tarjoa suoraan välineitä tutkimuksen aineiston analysointiin (Jokinen 1995, 24) vaan parasta antia tutkimukselle tarjoaa tämän lähestymistavan yksilön sisäisen ja ulkoisen todellisuuden vuorovaikutukseen painottuva näkökulma. (Aittola & Raiskila 2005, 230–231). Myös Hänninen (1999) pitää tärkeänä sitä, ettei totuudellisuutta määritellä institutionaalisesti, vaan totuutena voidaan pitää yksilön tietoisuutta ja subjektiivista totuutta. Tässä lähestymistavassa tarkastelun kohteena on se, kuinka sosiaalinen todellisuus ja merkitykset rakentuu kielen avulla ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Tutkimuskohteena on vuorovaikutus ja vuorovaikutuksessa käydyt keskustelut tai muodostetut kertomukset. (Hänninen 1999, 26 – 27.)

Vilma Hännisen (1999) sisäistä tarinaa, Taina Ukkosen (2000) muistelupuhetta sekä Marika Savukosken (2008) anoreksiasta selviytymistä käsittelevissä väitöskirjoissa on havaittu se, kuinka yksilöt konstruoivat tietoa; pohtivat menneisyyttään ja liittävät olemassa oleviin tarinoihinsa uutta tietoa. Tässä omassa opinnäytetyössämme eräänä tutkimuskysymyksenämme ja yhtenä ytimenä on samainen ajatus. Tarkastelemme nimenomaan sitä, kuinka lastensuojelussa sijoitetun lapsen elämäntarina muotoutuu läheisen ihmisen tuodessa siihen uutta tietoa.

4.2.2 Narratiivisuus

Narratiivisuuden käsite juontaa juurensa latinan substantiiviin narraatio, joka tarkoittaa kertomusta, verbi narrare puolestaan kertomista. Englannissa substantiivi on narrative ja verbi narrate. Usein käsitteitä narratiivi, tarina ja kertomus käytetään löyhästi toistensa synonyymeina (Heikkinen 2010; Hänninen 1999) ja niin mekin teemme tässä työssämme. Heikkinen (2010) toteaa kuitenkin, että kirjallisuustieteessä käyttö on vakiintunut siten, että yläkäsitteenä toimii sana kertomus ja alakäsitteenä tarina. Kiinnostusta narratiivisuutta kohtaan on ollut filosofeilla ja tutkijoilla jo Aristoteleen Runousopin ja Ciceron retoriikan tutkimuksen ajoilta saakka. Laadullisessa tutkimuksessa narratiivisuus on voimistunut 1980-luvulta lähtien ja tutkimusotteena yleistynyt 2000-luvulla ja vankistanut jalansijaa myös Suomessa. (Heikkinen 2010, 143–144; Hänninen 1999, 16.)

Narratiivisuuden perustana ajatellaan olevan ajatus siitä, että kertomukset ja tarinat ovat ihmisen luonteenomainen ja sisäinen elämän, kokemuksen ja itsensä jäsentämi-

sen keino. Tällä tavoitellaan johdonmukaisuuden, eheytyksen ja jatkuvuuden tuottamista elämäntarinaa. (Hänninen & Valkonen 2000, 142.)

Tutkimuksissa narratiivisuuden voi nähdä kahden eri päänäkökulman kautta; toisaalta tutkimus voi käyttää kertomuksia materiaalina, toisaalta taas tutkimus voidaan nähdä kertomuksen tuottamiseksi maailmasta. Narratiivisuus liitetään konstruktionistiseen tiedonkäsitteeseen, kun pohditaan tietämisen ja tiedon luonnetta ja tiedonmuodostamisen prosessia. Ihmisten tieto ja identiteetti muodostuu tämän näkemyksen mukaan kerronnan ja kertomusten kautta. Narratiivisuuden viitekehys on löyhä ja siksi narratiivisuudella voidaan tarkoittaa tiedonprosessia, sillä voidaan kuvata tutkimusaineiston luonnetta, aineiston hankintaa, analyysitapaa tai narratiivien käytännön sovellutuksia. (Heikkinen 2010, 142, 145.) Tähän opinnäytetyöhömmä siirrettynä narratiivisuus käsitteää kaikki kuvatut käyttötavat ja ulottuu työn lähtökohdista aineiston analysointiin ja tulosten esittämiseen saakka.

Narratiivisuuden käsitteet ovat Heikkisen (2010, 143–144) mukaan eri tieteenalojen välillä edelleen vakiintumattomia ja epäyhtenäisiä. Koski ja Ukkonen (2007, 2) ovat kuitenkin todenneet kertomusten tutkijoiden soveltavan ja hyödyntävän narratiivisuuden erilaisia näkökulmia laajalti kuhunkin tarkoitukseen sopivaksi.

Narratiivisia opinnäytetöitä ja väitöskirjoja on tehty viime vuosina paljon eri aloilla. Heli Vihottula (2015) on tutkinut väitöskirjassaan traumasta selvinneiden aikuisten kertomuksia ja traumasta selviytymistä. Tuija Eronen (2012) puolestaan on tutkinut väitöksessään lastenkodissa asuneiden kertomuksia ja havainnut henkilökohtaisesta elämästä kertomiseen kietoutuvan monia päällekkäisiä tarinoita, muistoja, tunteita ja ihmissuhteita. Tärkeänä seikkana esiin nousee se, että muistelun ja elämän dokumentoinnin avulla voi rakentaa muistamisen, toisaalta unohtamisenkin kulttuuria. (Eronen 2012, 6–7.)

4.3 Narratiivisuus traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa

Traumaattiset elämäntapahtumat määrittelemme tässä Uusitalon ja Laitisen (2008) tapaan tarkoittamaan tapahtumia, jotka ovat kontrolloimattomia ja ennakoimattomia ja niihin liittyy turvattomuutta, avuttomuutta, pelkoa ja kauhua. Tällaisia psyykkisesti traumatisoivia tapahtumia voivat olla esimerkiksi väkivallan kokemukset, lapsena

koettu laiminlyönti tai hylkääminen, katastrofi tai sodan, terrorin tai kidutuksen kokemukset. Traumanarratiivi rakentuu eri tavoin kuin tavallinen narratiivi ja siksi se on luonteeltaan erilainen. Traumanarratiivi on usein katkelmallinen ja sisältää epäloogisuutta. Näissä tarinoissa ihminen jäsentää merkitykselliseksi kokemiaan asioita erityisellä tavalla. Kertojalle itselleen ne voivat olla johdonmukaisia ja ymmärrettäviä, mutta ulkopuoliselle näyttäytyä sekasortoisina. Jotta tarinoilla olisi mahdollisuus muokkautua jäsentyneiksi ja ymmärrettäviksi, on tärkeää, että niiden kertomiselle on mahdollisuuksia ja siksi merkittävää on nimenomaan kertomisen prosessi. (Uusitalo & Laitinen 2008, 106–107, 112.)

Traumaattinen kertomus elämäntapahtumista, traumanarratiivi, voi rakentua kielellisen kerronnan lisäksi myös esim. kuvallisesti, musiikillisesti tai kehollisesti (Laitinen & Uusitalo 2008, 111). Opinnäytetyössämme otamme tämän huomioon niin, että haastateltavilla on mahdollisuus halutessaan tuoda elämäntarinaansa elementtejä ja samalla tuottaa tutkimukseen materiaalia eri tavoin esim. valokuvien, piirrosten, runojen tai musiikin avulla.

Traumaattisten narratiivien tutkimisessa on yleisesti huomioitava tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuskysymysten asettelu erityisesti tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden näkökulmista. Tutkimuskontekstissa traumaattisia asioita käsittelevä tarina rakentuu tutkijan ja kertojan vuoropuhelussa. Tämän vuoksi narratiivin muotoutumisessa on tärkeää huomioida tutkijan asenne, persoonallisuus ja luonne. Luottamuksellisessa ilmapiirissä voi jakaa vaikeita ja haavoittavia elämäntapahtumia ja kertojan kokemuksista muotoutuu näin monisäikeinen tarina. Luottamus tutkijaan näkyy myös siten, ettei haastateltavan tarvitse varoa kertomiensa asioiden satuttavan tutkijaa. Tutkijan onkin osattava tasapainoilla lähelle menemisen ja etäisyyden ottamisen sekä inhimillisyyden välillä. (Uusitalo & Laitinen 2008, 114–118.)

5 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyössämme on tavoitteena päästä lähelle sijaishuollossa asuvan lapsen elämän tapahtumia ja sitä kautta ymmärtämään millaisia merkityksiä ja ilmiöitä tarinoihin, lapsen elämään, kätkeytyy. Koska pidämme tärkeänä lapsen biologisen vanhemman tai muun hänen itselleen läheiseksi kokeman ihmisen roolia lapsen elämässä, haluamme työssämme ottaa näitä lapselle tärkeitä ihmisiä mukaan tuottamaan osaltaan tarinaa. Työmme tarkoitus on tarkastella tässä prosessissa tuotettua tietoa ja sitä miten yhdessä tuotettu tarina vaikuttaa lapsen elämäntarinan muodostumiseen.

Kuten laadulliselle tutkimukselle on luonteenomaista, tieto rakentuu kertomuksista ja niiden merkityksenannoista (Eskola & Suoranta 1998, 45–46). Omassa työssämme olemme huomioineet tämän asettaessamme tutkimuskysymyksiä. Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme ohjaa kohti sijoitettuna olevan lapsen tarinaa nostamalla esiin siinä olevia muistoja, ajatuksia, tunteita ja kokemuksia. Toinen tutkimuskysymyksemme keskittyy tarkastelemaan sitä, kuinka tarina muotoutuu lapselle tärkeän aikuisen kanssa.

Lastensuojelun sijaishuollossa asuvia lapsia ja heidän vanhempiaan tai muita lapsen läheiseksi kokemia ihmisiä haastatteleamalla pyrimme vastaamaan seuraaviin asettamiimme tutkimuskysymyksiin:

Millainen on sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarina?

Millaiseksi sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarina rakentuu lapsen ja lapselle läheisen aikuisen yhteisessä kerronnassa?

5.1 Tutkimuksen kohderyhmä

Elämäntarinahaastatteluiden informantteina toimi 12 henkilöä, jotka olivat viidestä eri perheestä. Näistä aikuisia oli viisi ja alle 17-vuotiaita lapsia seitsemän. Nuorin lapsista oli 8-vuotias. Haastateltavat aikuiset olivat lasten biologisia vanhempia ja lasten lähisukulaisia. Heistä kaikki olivat naisia. Haastateltavissa lapsissa oli sekä tyttöjä että poikia. Lasten iän osalta ei ollut erityistä kriteeriä, mutta valitessamme haastateltavia pohdimme, pystyykö lapsi tuottamaan tarinaansa niin, että sitä voidaan käyttää tutki-

musaineistona.

Kaikkia haastateltavia lapsia yhdisti se, että taustalla oli lastensuojelun asiakkuus. Lisäksi lapsi oli sijoitettuna joko avohuollon tukitoimena tai huostaanotettuna lastensuojelun yksikköön. Haastateltavat valikoituivat omien ammatillisten kontaktiemme kautta. Kaikkiin heihin oli olemassa jonkinasteinen tuttuussuhde. Haastatteluihin osallistuneiden henkilöiden valinnassa huomioitiin se, että jokaisella oli tasainen elämäntaihe sekä valmiudet käsitellä elämäntarinaansa liittyviä tapahtumia. Keskustelimme ennen varsinaisen tutkimusluvan pyytämistä lapsen mahdollisesta osallistumisesta haastatteluihin lapsen vanhemman tai muun läheisen kanssa sekä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Aikuisten osalta keskusteltiin myös heidän valmiuksistaan olla tukemassa lasta tarinan kerronnassa. Havaitimme aikuisten väliset keskustelut tarpeellisina sekä hedelmällisinä. Ne toimivat myös haastatteluun osallistuneen vanhemman tai muun lapselle läheisen aikuisen omana virittäytymisenä tutkimukseen osallistumisessa. Pyrimme keskusteluissa kuvaamaan opinnäytetyömme tarkoituksen sekä työn kulkuun liittyvät oleelliset seikat mahdollisimman tarkasti. Korostimme, että haastatteluissa kuljetaan lapsentahtisesti.

Tämän jälkeen pyrimme kuvaamaan lapselle mahdollisimman tarkasti mistä tutkimuksessa on kyse sekä työn kulun huomioiden lapsen ikä ja kehitystaso. Vastasimme mahdollisimman hyvin aiheesta heränneisiin kysymyksiin. Kysymyksiä herätti mm. se, mitä aiomme kysyä ja onko kysymyksiin pakko vastata. Korostimme, että lapsella on mahdollisuus koko prosessin ajan valita osallistuuko hän siihen vai ei. Näemme myös osallistumisesta kieltäytymisen yhtenä osallisuuden muotona, jonka valitsemiseen lapsella tuli olla mahdollisuus prosessin missä vaiheessa tahansa (ks. Hotari ym. 2013, 153). Haastattelijoina pidimme tärkeänä sanoittaa lapselle, että lupaamme pitää hänestä huolta ja varmistaa turvallisuuden tunteen, vaikka mieleen nousisi kipeitäkin asioita, joista lapsi haluaisi kertoa. Käytyjen keskustelujen jälkeen pyysimme vielä tutkimusta varten tutkimusluvan jokaiselta tutkimukseen osallistuvalla lapsella erikseen suullisesti, sekä kirjallisesti hänen vanhemmaltaan tai muulta läheiseltä ja lapsen asioista vastaavalta sosiaalityöntekijältä (liite 1).

5.2 Aineiston keruu

Tutkimuksen aineiston muodostavat elämäntarinahaastattelut. Haastattelut toteutettiin

vuoden 2015 aikana. Toteutimme kunkin perheen osalta kokonaisuudessaan haastattelut kuukauden aikana. Haastattelijana oli kunkin perheen kohdalla vain toinen meistä.

Haastattelupäivät olivat ennalta sovittuja. Haastatteluista osa toteutettiin sijaishuolto-paikassa ja osa haastateltavien kodeissa. Haastattelutilaksi valittiin rauhallinen ympäristö, jossa voitiin taata häiriötön yhdessä työskentely. Perheenjäsenten lukumäärästä riippuen haastatteluja oli yhteensä kolmesta neljään haastattelukertaa perhettä kohti. Haastattelut noudattivat periaatteeltaan valitsemaamme BNIM-elämäkerrallisen narratiivisen haastattelun runkoa. Jokaisesta perheestä haasteltiin ensin jokainen lapsi erikseen, sen jälkeen aikuinen ja lopuksi toteutettiin lapsen elämäntarinaa kokoava haastattelu yhdessä lapsen/lasten ja aikuisen kanssa.

Opinnäytetyössämme ei varsinaisesti käsitellä lapselle läheisen aikuisen elämäntarinaa. Mielestämme tämä aikuisen oma haastatteluvaihe oli kuitenkin tärkeä ja välttämätön ennen yhteistä lapsen elämäntarinan tuottamista. Tässä vaiheessa vanhempi sai itsekin tulla turvallisesti kuulluksi, käydä läpi ja koostaa omaa tarinaansa. Aikuisen omat kokemukset, ihmissuhteet ja elinympäristö tulivat näin esille ja kerrotuksi sekä itselle että haastattelijalle. Tästä tarinastaan aikuinen sai itse harkiten valita, mitä tuo esille yhteiseen tarinankerrontaan. Tällöin myös haastattelijalla oli mahdollisuus olla osaltaan pohtimassa mm., sitä millaisia asioita lapsen tarinaan voi tuoda. Tämän vaiheen ajatteleminen antavan tarinalle luontevan tilan rakentua ja muistojen syventyä niin, että niitä voi mahdollisesti myöhemmin yhteisesti jakaa lapsen kanssa. Tämä vaihe luo osaltaan turvallisuutta sekä aikuiselle, lapselle että myös haastattelijalle.

Haastatteluista suurin osa nauhoitettiin. Osa haastateltavista piti nauhoittamista jännittävänä tai epämiellyttävänä, minkä vuoksi sovittiin, että haastattelut kirjataan. Haastatteluja, sen eri vaiheiden kestoja sekä litteroidun aineiston määrää kuvaamme perheitäin oheisessa kuvassa. (Taulukko 1.)

TAULUKKO 1. Haastattelut, niihin käytetyt ajat ja litteroitu aineisto sivuina.

	PERHE 1	PERHE 2	PERHE 2	PERHE 4	PERHE 5
LAPSI 1, HAASTATTELU					
Vaihe 1 + 2 Haastattelujen kestot (min. yht.)	37 min.	56 min.	n. 10 min.	90 min.	45 min.
Litteroitu aineistoa (sivua)	4 sivua	8 sivua	1 sivu	4 sivua	7 sivua
LAPSI 2, HAASTELETUT					
Vaihe 1 + 2 Haastattelujen kestot (min. yht.)	-	-	Ei halunnut haastattelua	-	93 min.
Litteroitu aineistoa (sivua)	-	-	-	-	9 sivua
AIKUISEN HAASTATTELU					
Vaihe 1 + 2 Haastattelujen kesto (min. yht.)	128 min.	21 min.	90 min.	50 min.	37 min.
Litteroitu aineistoa (sivua)	12 sivua	2 sivua	7 sivua	2 sivua	6 sivua
KOKOAVA HAASTATTELU					
Vaihe 3 Kesto (min.)	Yhteisestä päätöksestä ei kokoavaa haas- tattelua	70 min.	120 min.	Lapsi ei halun- nut kokoavaa haastattelua	82 min.
Litteroitu aineistoa (sivua)	-	Ei nauhoitusta, vain kirjattu	15 sivua	-	11 sivua
Muu materiaali					
	-	Valokuvat	Valokuvat Piirokset		Sukupuut Valokuvat

Eräs lapsista ei halunnut omaa haastattelua. Hän halusi osallistua ainoastaan yhteiseen elämäntarinan kerrontaan. Kahden perheen osalta kokoava, yhteinen haastattelu ei toteutunut lainkaan. Toisessa näistä perheen lapsi koki, ettei ole valmis puhumaan itselle läheiselle aikuiselle oman haastattelunsa esiin nostattamista vaikeista kokemuksista. Toisessa perheessä aikuinen päätyi siihen ratkaisuun, ettei halua yhteistä haastattelua toteutettavan. Tässä tapauksessa aikuisen elämäntarinassa oli paljon sellaisia aikoja, joista ei halunnut lapsensa tietävän ja aikuinen ajatteli näin suojelevansa lasta.

5.3 BNIM –elämäkerrallis-narratiivinen haastattelu

Aineistonkeruumenetelmää valitessamme oli omina kriteereinämme menetelmän sensitiivisyys aiheen arkaluontoisuus huomioiden, toisaalta myös menetelmän valinta niin, että saamme sillä aineistoa riittävän laajalti tutkimuskysymykset huomioiden.

Eräänä kulmakivenä työssämme kulki ajatus siitä, että tarinoiden on oltava kertojien omia ja tarinat on tuotettava ilman haastattelijan johdattelua niin, että haastateltavilla itsellään on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin ja hänestä voi tulla vastaaja myös itselleen. Kuullessaan oman tarinansa kunnioitettavasti vastaan otettuna, on haastateltavalla mahdollisuus saada uudenlainen ymmärrys siitä, mitä on itse sanonut (Seikkula & Arnkil 2005, 28). Jotta haastateltavan elämäntarina tulisi esiin mahdollisemman autenttisenä, mutta kuitenkin niin, että tarkentavat kysymyksetkin olisivat mahdollisia, valitsimme aineistonkeruutavaksi kolmivaiheisen elämänkerrallis-narratiivisen BNIM-haastattelun. BNIM on lyhenne englanninkielisistä sanoista Biographic Narrative Interpretive Method. (Wengraf 2001.) Tämä kevyesti strukturoitu syvähaastattelu oli menetelmänä sellainen, jolla ajattelimme saavamme haastateltavilta kokonaisia kertomuksia vapaamuotoisesti ja omista lähtökohdistaan tuotettuna. Haastattelutapaa puolsi myös sen tuttuus opinnäytetyön toiselle tekijälle, Anne Marttiinille aiemmasta opinnäytetyöstä (Marttiin 2013).

Opinnäytetyössämme aineistoa kerättiin lastensuojelun sijaishuollossa asuvilta lapsilta ja heidän läheisiltään sekä erikseen että yhdessä. Kohdistimme mielenkiintomme haastattelujen aineistoissa sekä lasten elämänkulkuihin ja kokemuksiin että lapsen ja aikuisen yhdessä tuottamaan tarinaan. Koska mielenkiintomme kohdistui nimenomaan haastateltavien kokonaiseen elämäntarinoihin, ei mielestämme ollut mielekästä käyttää menetelmänä esim. teemahaastattelua tai avointa haastattelua. Teemahaastattelu olisi ohjannut tarinaa liikaa ennalta annettuihin teemoihin (ks. Eskola & Vastamäki 2010, 26). Avoimessa haastattelussa puolestaan haastattelijan rooli olisi saattanut ohjata huomaamattakin tarinaa (ks. Siekkinen 2010, 45). Ajattelemme, että tällöin opinnäytetyömme saattaisi kärsiä sekä määrältään että laadultaan, ja tätä kautta myös työn luotettavuus. Valittu metodi tukee myös työn eettistä näkökulmaa.

Englantilainen Tom Wengraf (2001) on kuvannut BNIM-menetelmää laadullisia tutkimushaastatteluja käsittelevässä teoksessaan hyvin tarkasti mm. menetelmän eri vaiheita. Anne Marttiin oli käynyt haastattelumenetelmään liittyvän koulutuksen ja saatoimme hyödyntää aiheeseen perehtymisessä koulutuksenkin materiaalia. Koska emme kumpikaan ole kovinkaan kokeneita haastattelijoina, päädyimme siihen, että koostamme tärkeimmät ohjeet pääkohdista tiivistelmäksi, joita saatoimme hyödyntää haastatteluja suunnitellessamme, niistä informoidessamme sekä niitä tehdessämme. Myös Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 195) kuvaavat kolmivaiheista elämänkerrallis-

kerronnallista haastattelua pääpiirteittäin. Tukeudumme teoriassamme kuitenkin Wengrafin (2001) kuvaamaan menetelmään sen runsaamman materiaalin vuoksi ja uskomme sen lisäävän osaltaan tutkimuksen luotettavuutta.

BNIM-metodia sinällään on käytetty suomalaisissa tutkimuksissa melko vähän. Kansainvälisesti metodia on käytetty erilaisissa sosiaali- ja terveysalan tutkimuksissa eri ihmisryhmien parissa mm. yksinhuoltajat, maahanmuuttajat, seksuaalivähemmistöt, vanhukset, muistisairaat. (Wengraf 2013.)

Koska menetelmä ei ole yleisesti käytetty, kuvaamme menetelmän pääkohtia ja sen eri vaiheita sekä sitä, kuinka ne sijoittuvat työhömmme. Kuvataksemme haastattelumenetelmän periaatteita, käytämme aihetta selkeyttääksemme englanninkielisten termien sijaan asiaa kuvaavia suomenkielisiä sanoja. Alkuperäiset sanat ja lyhenteet olemme merkinneet sulkeisiin suomenkielisten sanojen perään.

5.3.1 Haastattelun ensimmäinen vaihe

Valittu haastattelumenetelmä perustuu kolmeen eri vaiheeseen, joista jo ensimmäisen vaiheen ns. avauskysymyksen, (SQUIN, Single Question aimed at Inducing Narrative) avulla oli tavoitteena saada haastateltava kertomaan kokonainen elämäntarina. Mukailimme peruskysymyksen asettelussa Wengrafin kysymysmallin ydintä ja avauskysymyksemme oli:

”Haluaisin sinun kertovan minulle elämäntarinasi, kaikki tapahtumat ja kokemukset, jotka ovat olleet sinulle tärkeitä. Voit aloittaa mistä haluat ja käyttää aikaa sen verran kuin koet tarpeelliseksi. Kuuntelen sinua keskeyttämättä. Teen joitain muistiinpanoja myöhempää käyttöä varten.”

Kun kysymys on esitetty haastateltavalle, on muistettava, ettei kysymystä aleta enempää selittelemään tai johdattelemaan haastateltavaa vastauksensa aloittamiseen. Erityisen tärkeää kokonaisen tarinan saamiseksi on se, ettei haastateltavaa saa keskeyttää missään vaiheessa ja kiusalliset hiljaiset hetket, pitkätkin, on vain siedettävä. Keskeyttäminen katkaisisi kertomuksen kokonaisuuden. Haastattelun kesto voi vaihdella viidestä minuutista jopa pariin tuntiin. Haastattelijan on tärkeää kuunnella aktiivisesti, tukemalla kerrontaa elein ja ilmein. Kuuntelemisen lisäksi on tärkeää tehdä muistiinpanoja, vaikka haastattelu nauhoitettaisiinkin. Ilman muistiinpanoja on vaikeaa, miltei

mahdotonta, palata haastattelun aiheisiin. Tästä vaiheesta Wengraf (2001) on luonut mallin (SHEIOT, Situation, Happening, Event, Incident, Occasion/Occurrence time) muistiinpanojen tekemistä varten. Kolmisarakkeiseen muistioon kirjataan puumaiseen rakenteeseen muutamien avainsanojen tärkeimmät asiat koskien esim. tilanteita, tapahtumia ja aikaa. Tärkeää on kirjata ylös haastateltavan käyttämiä erityisiä sanoja, sanoja tai lauseita. Näitä haastateltavan käyttämiä ilmaisuja voi käyttää myöhemmin haastattelun toisen vaiheen kysymyksissä. Haastattelijana on kuitenkin pyrittävä kuuntelemaan aidosti haastateltavan esiin tuomia aiheita ja välttämään tarinan juonen ymmärtämistä, asioiden analysointia tai tulkitsemistä. (Wengraf 2001, 119, 132–136.)

Jo etukäteen huomioimme, että kuuntelemisen taito oli erityisen merkittävässä roolissa haastattelussa. Haastattelijoina annoimme vapaat kädet kertojalle. Hiljaisuuden sietämisellä oli merkittävä rooli, sillä usein pidemmänkin tauon jälkeen haastateltava jatkoi vielä tarinaansa. Arnkil ja Seikkula (2014, 141) toteavatkin, että hiljaisten hetkien lisääntyessä käsitellään usein tunnemerkitykseltään tärkeitä asioita. Pyrimme kannustamaan ja rohkaisemaan kerrontaa empaattisin elein ja ilmein, esim. katseella, nyökkäyksin ja pienin hymyin (ks. Pirskanen 2011, 68). Haastateltavalle erityisen herkäät aiheet saivat haastattelijan laittamaan kynän ja muistilehtiön syrjään ja keskittymään hetkeksi ainoastaan kuunteluun.

Viimeisenä merkittävänä seikkana ensimmäisessä haastattelussa oli se, että haastateltavan tarina päättyy vasta silloin, kun hän selkeästi ilmaisee päättävänsä kerronnan. Ainoastaan haastateltavalla on lupa päättää haastattelu (Wengraf 2001, 136). Käytännössä saatoimme havaita, että haastattelun loppupuolella olleet hiljaiset hetket eivät aina merkinneet haastattelun loppua ja vaikka haastateltava olisikin jo todennut, että ”se taisi olla siinä”, odotimme kuitenkin hetken. Tuolloin esille saattoi tulla vielä joitain uusia asioita tai jo kerrottujen asioiden tarkentamista.

Ensimmäisen ja toisen haastatteluvaiheen välillä on hyvä pitää noin viidentoista minuutin tauko. Tällöin haastattelijalle jää hetki aikaa valita muistiinpanoistaan aiheet, joista haluaa tehdä ensimmäisessä vaiheessa kerrottua koskevia syventäviä kysymyksiä. (TQUIN, topic questions aimed at inducing narrative). Ensimmäisen haastattelun muistiinpanot ohjaavat siis toisen vaiheen haastattelukysymysten tekemiseen. Omissa haastatteluissamme käytimme näitä vinkkejä. Ensimmäisessä vaiheessa käytimme muistiinpanoissa puumaista rakennetta, jota pidimme selkeänä ja hyödyllisenä. Muis-

tiinpanoja tehtiin hyvin lyhyesti, joten emme kokeneet sen haittaavan tarinan kuunte-
lua ja siihen keskittymistä. Jos kyseessä oli haastattelu, jota ei nauhoitettu, oli muis-
tiinpanojen määrä tällöin vähän suurempi, johtuen siitä epäilystä, ettei tärkeitä asioita
tulisi muuten saatua ylös. Kuitenkin haastatteluja purkaessa saattoi havaita, että oleel-
lisimmat asiat oli tullut kirjattua.

5.3.2 Haastattelun toinen vaihe

Haastattelun toisessa vaiheessa on kiinnitettävä huomiota lisäkysymysten asetteluun,
jotta ne tähtäävät tutkimuskysymyksiin vastaavan narratiivisen aineiston saamiseen.
Tutkimuskysymykseen pohjautuvan haastattelukysymysten asettaminen vaatii erityis-
tätä huomiota, jotta aineistoksi saadaan tarinoita halutusta aiheesta. Wengraf kutsuu
näitä tarinoita lyhenteellä PIN (Particular Incident Narrative) eli erityinen tapahtuma
tarinassa. (Wengraf 2001, 132–136.)

Wengraf (2013) kehottaa aloittamaan kysymykset: ”Muistatko jotain erityistä..?” ja
käyttämään kysymysten asettelussa tietynlaisia ”taikasanoja” viitaten ajanjaksoon,
hetkeen, tapahtumaan jne. joita ensimmäisen vaiheen tarinassa esiintyi. Lisäksi on
tärkeää käyttää haastateltavan omia sitaatteja: ”Kerroit, että (kertojan fraasi)... Muis-
tatko jotain erityistä...?”. Kysymyksissä edetään puumaisessa rakenteessa kertojan
kerronnan mukaisesti. Jollei mitään erityistä valitusta aiheesta havaita, jatkuu haastat-
telu seuraavaan valittuun kohtaan. Kysymyksissä ei palata edellisiin aiheisiin. Näin
edeten vaalitaan kertojan tarinaa ja sitä, ettei kertojan luoma tarinan kokonaisuus rik-
koutuisi. Parhaimmassa tapauksessa kysymysten avulla voi tarinoista havaita täyteläi-
siä, ”rikkaita” tarinoita ja tutkimuksellista aineistoa, joita kutsutaan lyhenteellä IN-
PIN. Tällöin päästään tarkemmin sisälle aiemmin kerrottuihin tarinoihin. Wengraf
kehottaa menetelmässä jopa hieman hellästi painostaen narratiivien etsimiseen.
(Wengraf 2013; Wengraf 2001, 140–141.) Omissa haastatteluissamme tavoitimme
näillä toisen vaiheen haastattelukysymyksillä syventäviä tarinoita, joissa haastateltava
saattoi tuoda esille aivan uusia asioita, joita ei ensimmäisessä vaiheessa ollut juurikaan
mainittu tai tarkoittaa esimerkiksi tiettyyn aikaan tai tiettyyn henkilöön liittyviä muis-
tojaan. Uudet aiheet, joita haastateltava tässä vaiheessa toi esille, saattoivat olla kipeitä
ja vaikeita muistoja, joita ei oltu alussa haluttu tuoda vielä esiin. Toisaalta kertomuk-
sista nousivat myös ilon ja onnistumisen kokemukset.

Toisen vaiheen jälkeen menetelmässä kirjataan ylös vapaasti ”hiljaista tietoa”, ajatuksia ja kokemuksia, joita voi hyödyntää tutkimusaineistona. Omissa kirjauksissamme merkitsimme havaintojamme sekä haastateltavan eleistä ja tunteiden ilmaisuista sekä omista tunteista heränneistä ajatuksista.

5.3.3 Haastattelun kolmas vaihe

Haastattelun kolmas vaihe ohjeistetaan tekemään vähintään viikko ensimmäisistä haastatteluista. Tällöin tarinaa on mahdollista vielä syventää. Toisaalta kolmas vaihe tarjoaa myös mahdollisuuden täydentää niitä asioita, jotka ovat tutkimuskysymysten kannalta oleellisia. (Wengraf 2001, 144–146.)

Omaan työhömmme sovellettuna kolmas vaihe koski lapsen ja hänelle läheisen aikuisen yhteistä haastattelua. Näitä haastatteluja teimme kolmen perheen kanssa. Meidän tehtävänämmme oli kutsua lapsi ja aikuinen yhdessä vuorovaikutukseen kertomaan tarinaansa välittävässä ilmapiirissä. Haastattelijoina toimimme muistiinpanojemme pohjalta esille aiheita, jotka olivat nousseet aiemmista haastatteluista ja jotka haluttiin tuoda yhteiseen tarinan kokoamiseen. Tilanteet olivat luontevia ja keskustelu aiheista tapahtui melko itseohjautuvasti aikuisen ja lapsen/lasten välillä. Elämäntarina eteni yleensä melko kronologisesti vauvaiästä alkaen, edeten nykypäivään. Toisinaan saatoimme haastattelijoina huomata olevamme ainoastaan sivusta seuraajan roolissa. Tarinoita elävöitti kerrontaa tukevan materiaalin käyttö. Mielenkiinto materiaalin käyttöön nousi aina haastateltavilta itseltään. Tarinaa tukevaa materiaalia oli mahdollisuus käyttää jo aiemmissa haastattelun vaiheissa, mutta luontevimmaksi se osoittautui aikuisen ja lapsen/lasten yhteisellä haastattelukerralla. Kaikissa yhteisissä haastatteluissa oli mukana valokuvia sekä yhdellä kerralla piirrettiin sukupuu. Valokuvat konkretisoivat muistoja mm. sukulaisten ja asuinpaikkojen osalta, sukupuu puolestaan konkretisoi lapsen paikkaa omassa suvussa.

5.4 Aineiston analysointi

Opinnäytetyömmme aineiston muodostaa narratiivisten haastattelujen litteroidut aineistot. Aineiston analysoinnin aloitimme haastattelujen litteroimisella eli nauhoitetun aineiston purkamisella tekstiksi (Hirsjärvi ym. 2007, 217). Kirjoitimme haastattelut puhtaaksi mahdollisimman pian haastattelujen jälkeen. Litteroidun aineiston kir-

jasimme sanasta sanaan, merkitsimme pidemmät tauot kolmella pisteellä sekä kirjajimme haastateltavan käyttäytymisessä havainnoidut tunteiden ilmaisu. Kirjasimme havainnot siltä varalta, että ne voivat olla aineistona kertomassa esim. tietynlaisista tunneilmaisuuksista, jotka eivät haastattelujen nauhoituksissa välttämättä ilmene. Litteroinnissa lisäsimme tarvittavat välimerkit sekä poistimme puheessa esiintyvät toistuvat täytesanat (mm. tota, niinku) luettavuuden helpottamiseksi. Lisäksi annoimme kaikille haastateltaville sekä heidän mainitsemilleen henkilöille ja paikkakunnille uudet nimet.

Aineiston analysoinnissa toteutimme narratiivista analyysia. Lieblichin ym. (1998) mukaan narratiivisessa analyysissa voidaan erottaa holistinen ja kategorinen ulottuvuus. Holistisen käsityksen mukaan narratiivisessa analyysissa teksti tulkitaan kokonaisuutena ja kategorisessa puolestaan kertomukset jaetaan osiin. Polkinghorne (1995) kutsuu kategorista käsitystä narratiivin analyysiksi. (Kaasila 2008, 46–47.) Omassa työssämme toteutimme löyhästi soveltaen kumpaakin edellä kuvattua tapaa. Tulkitimme aineistoa sekä kokonaisuutena että kategorioimme sitä.

Jotta voimme vastata tutkimuskysymyksessämme siihen, millainen on sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarina, on aineiston kategoriointi mielestämme välttämätöntä. Aineiston analyysin aloitimme lukemalla kaikista haastatteluista tuotetun litteroidun materiaalin useaan kertaan. Näin pääsimme syvemmälle tarinoiden ytimeen. Lukiesamme lasten elämäntarinoita merkitsimme aineistoon keskeiset ja toistuvat teemat sekä avainsanat pitäen samalla mielessä tutkimuskysymykset. (ks. Eskola & Suoranta 1998, 174–181.) Kuuden haastatellun lapsen elämäntarinoista ryhmiteltiin kuusi eri pääteemaa. Näitä teemojen sisältöä lajittelimme post-it-lappujen avulla niin, että pysyimme koostamaan lapsen elämästä nousevia turvallisia, turvattomia sekä muita merkittäviä kokemuksia. Lisäksi eri teemoista ja niiden sisällöistä kokosimme yhden tyyppitarinan. Sekä esille nostetuissa teemoissa että tyyppitarinassa pyrittiin kuvaamaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja loogisesti niitä seikkoja, jotka esiintyivät useissa, vähintään kolmessa, haastattelussa. Näin ollen esille ei tullut räikeimpiä kuvauksia lasten elämän tapahtumista. Koska kuten myös Hänninen (1999, 33) kuvaa, olemme mekin pyrkineet tuomaan esille tarinan, joka heijastaa yleisiä kulttuurisia merkityksiä. Tyyppitarinan kirjoittamisen katsoimme tarpeelliseksi, jotta saatoimme verrata tarinan muutosta siihen, mitä se olisi aikuisen ja lapsen yhteisenä tuotoksena liittyen toiseen tutkimuskysymykseen. Tarina myös elävöittää ja tekee konkreetti-

semmin näkyväksi tarinan muotoutumista.

Toisen tutkimuskysymyksen koskiessa sitä, millaiseksi lapsen ja aikuisen tuottama elämäntarina rakentuu, käsitelimme aineistoa samaan tapaan. Aineistona oli tuolloin kolmen perheen haastattelujen materiaali. Näistä kahden perheen haastattelut oli nauhoitettu ja litteroitu havaintoineen, kolmannen perheen haastattelusta oli tehty muistiinpanot ja kirjattu havainnot. Ensin aineistosta etsittiin aiemmin kuvatulla tavalla toistuvat teemat. Ne esiintyivät jollain tavoin kaikissa yhteisissä tarinoissa. Pääsääntöisesti teemat olivat samoja kuin aiemmissa lasten haastatteluissa. Tuloksia esittäessämme emme toista enää samoja teemoja ja niiden sisältöjä vaan keskityimme kuvaamaan ainoastaan yhteisten haastattelujen tuottaman aineiston pohjalta sitä, kuinka lapsen elämäntarina rakentui lisää. Myös tästä vaiheesta kirjoitimme tyyppitarinan, jonka kautta voi tavoittaa sitä miten lapsen elämäntarina on rakentunut, kun sitä on ollut mahdollista koota yhdessä läheisen ihmisen kanssa. Teemat, niiden tarkemman sisällön, sisältöä kuvaavat tarinoiden sitaatit sekä tyyppitarinat esittelemme tutkimustuloksissa.

5.5 Tutkimuksen eettiset näkökulmat

Marja Holmilan (2005) mukaan huonosti tehty laadullinen tutkimus on hyödytön. Huono tutkimus ei lisää ymmärrystä ympäröivästä maailmasta eikä kenenkään itseymmärrystä eikä ole tällöin myöskään eettisesti kestävä. Tämän vuoksi laadullista tutkimusta aloitettaessa on jo pyrittävä takaamaan sille edellytykset onnistumiseen. (Holmila 2005, 23.) Eettisyyteen liittyvät kysymykset ja valinnat ovat vahvasti läsnä niin tutkimuksen suunnitteluvaiheessa, aineistonkeruussa, analysoinnissa kuin raportoinnissakin (Hänninen 2012, 165). Omassa opinnäytetyössämme pidämme lastensuojelun asiakkaina olevien perheiden tarinoita itse erityisen vaalittavina ja arvokkaina. Tiedostamme liikkuvamme hyvin herkällä alueella kohdatessamme tutkittavien henkilökohtaisia tarinoita, ehkä jopa salaisuuksia, joista ei ole aiemmin uskallettu tai haluttu puhua. Tutkimuksen sensitiivisyyden huomioon ottaen olemme pyrkineet perustelemaan sekä kuvaamaan erityisen huolella teoreettisten ja metodologisten valintojemme osuutta työssämme. Uskomme tämän vahvistavan työmme eettisyyden näkökulmaa. Tärkeänä seikkana olemme halunneet pitää mielessä koko opinnäytetyöprosessin ajan Holmilan (2005, 22–23) ajatuksen siitä, että meillä on työn tekijöinä vastuu tutkimuk-

sen etenemisestä, sen eettisyydestä ja luotettavuudesta, vaikka haastateltavilta onkin kysytty työn tekemiseen suostumukset.

Tutkimuksen eettinen vastuu korostuu erityisesti, kun kyse on lapsista tai muusta ihmisryhmästä, jotka eivät kenties pysty itse arvioimaan seuraamuksia, joita tutkimukseen liittyy (Holmila 2005, 23). Aineistonkeruumenetelmän osalta lasten ajatellaan olevan haastateltavina erityisen haavoittuvaisia. Haavoittuvuuden korostaminen on suojelemista, mutta se voi muuttua ylisuojeluksikin ja tällöin vähentää toimijuutta ja korostaa marginaalisuutta. Nyky-yhteiskunnassa lapsia on alettu pitämään entistä enemmän luotettavina informantteina sekä tärkeinä toimijoina ja osallistujina suhteessa omaan elämäänsä. Tästä esimerkkinä on lasten oikeuksien sopimus, jossa taataan lapselle oikeus omien näkemystensä ilmaisuun kaikissa häntä koskevissa asioissa. (Nikander & Zechner 2006, 515–526.) Opinnäytetyömme osalta voimme todeta, että tutkimuslupia pyytäessämme lasten tutkimukseen osallistumiseen suhtauduttiin hyvin myönteisesti ja sillä ajatuksella, että työssä tuotetaan tärkeää tietoa. Lapsen suojelemiseen ei kukaan vedonnut (vrt. Strandell 2005) eikä myöskään siihen, että “lasten tulisi antaa olla lapsia” eivätkä voisi sen vuoksi osallistua haastatteluihin, (vrt. Satka & Moilanen 2004). Pyrimme työssämme saamaan lasten elämätarinoiden tutkimisessa tasapainon ja pitämään mielessä sekä haastateltavien haavoittuvuuden aspektin sekä oman elämän arvokkuuteen ja osallisuuteen liittyvän muistelun ja kerronnan merkityksen.

Analysoinnin ja raportoinnin eettinen näkökulma koskee aineiston tuomista esille rehellisesti ja tarkasti, kuitenkin tutkittavia suojaten (Kuula 2006, 89; Kylmä ym. 2002, 70–73). Pidämmekin opinnäytetyössämme tärkeänä sen sisällöllisen arkaluontoisuuden vuoksi osallistujien anonymiteetin, eli tunnistettavuuden suojaamista. Anonymiteetti huomioitiin siten, ettei julkistettavista tiedoista ole mahdollista tunnistaa tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyyttä. Varmistimme tämän mm. siten, ettemme tuo esille, missä lastensuojeluyksiköissä haastattelut on toteutettu sekä muuttamalla haastateltavien nimet ja haastatteluissa esiintyneet paikkakunnat. Emme myöskään tuo tutkimustuloksia esitellessämme kokonaisia elämäntarinoita esiin sellaisinaan kuin ne on meille kerrottu. Haastatteluaineistoa, eli käytännössä nauhoitettuja/kirjattuja haastatteluita ja litteroitua materiaalia olemme käyttäneet tarkoituksenmukaisesti vain tutkimusraportin kokoamiseen. Sovimme haastateltavien kanssa, että tuotettava aineisto

on käytössä ainoastaan opinnäytetyötä varten ja se hävitetään, kun aineisto on käsitelty.

Opinnäytetyöprosessissamme nousi usein esiin pohdinta sensitiivisen aiheen kirjoittamisen haasteista. Eettisyyden näkökulmasta kirjoittamisessa on tärkeää huomioida, ettei se loukkaisi tai leimaisi lapsia tai heidän läheisiään (Mönkkönen 2002, 74). Kiinnitimme huomiota esim. käyttämiimme käsitteisiin. Pohdimme mm., onko leimaavaa käyttää käsitettä sijaishuoltolapsi verrattuna käsitteeseen sijaishuollossa asuva lapsi. Ymmärrämme myös Mönkkösen ajatuksen, että arkaluontoisia asioita kirjoittaessaan tutkija saattaa tahattomasti loukata tutkittaviaan, vaikka heidän henkilöllisyytensä ei tulisikaan tutkimuksessa esiin. Toisaalta taas tutkimus saattaa herättää tutkittavassa uudenlaista ajattelua ja kriittistä pohdintaa omasta toiminnasta. (Mönkkönen 2002, 74.)

6 TUTKIMUSTULOKSIA

Keräsimme opinnäytetyömme aineiston haastatteluilla. Lisäksi haastatteluja tehdessämme kirjasimme tilanteisiin liittyneitä havaintoja, joita saatoimme käyttää pienimuotoisesti tutkimustulosten analysoinnissa ja tulosten esittämisessä.

Opinnäytetyömme tuloksissa esittelemme sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinan piirteitä sekä aineistosta nousseita teemoja. Tarkastelemme tuloksissa kuuden eri teeman sisältöä sekä siteeraamme haastatteluja. Käytämme sitaatteja lisätäksemme tutkimustulosten luotettavuutta sekä todentuntua. Kauttaaltaan saatoimme havaita, että opinnäytetyömme teoria kohtaa aineistostamme nousseita teemoja. Olemme luoneet mallikertomukset, jotta sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinasta muodostuu kokonaiskuva sekä lapsen itsensä kertomana että lapsen läheisen kanssa yhdessä kerrottuna. Ensimmäinen, lapsen kertoma kuvitteellinen elämäntarina on teemoista koostettu kuvaus sijaishuollossa asuvan 15-vuotiaan pojan elämästä. Toisessa tarinassa kulkevat rinnakkain lapsen kertoma tarina aikuisen kerronnan täydentämänä. Päädyimme esittämään kummankin tarinan yhdessä, jotta lukija voi hahmottaa sen, mitä aikuinen on tuonut omalla kerronnallaan lisää lapsen tarinaan.

6.1 Lasten elämäntarinoista nousevat teemat

Turvalliset kokemukset

Lasten elämäntarinoissa korostuivat turvallisina kokemuksina turvalliset ihmissuhteet ja niihin liittyvä yhdessä tekemisen ja olemisen merkitys. Aineistoa tulkitessamme turvallisina kokemuksina ajatteleimme sellaiset tarinat, joihin liittyi haastattelutilanteissakin hymyä, iloa ja naurua. Näihin kuului myös erilaiset sanalliset ilmaisu mm. ”tuntui hyvältä”, ”se oli kivaa”. Niissä kuvattiin mm. ilon hetkiä, onnistumisia ja lempeitä tunnekokemuksia. Tilanteissa vallitsi selkeästi lapsen ja aikuisen välillä emotionaalinen sopusointu, molemminpuolinen tyytyväisyys (ks. Hughes 2011, 20). Tällaisia muistoja oli lasten tarinoissa paljon.

Muistoissa nousivat esille erityisesti **läheiset ja merkitykselliset hetket vanhempien, isovanhempien ja sisarusten kanssa**. Huomioimme, että kyseessä oli miltei aina lapsen alkukoti ja siellä olleet ihmissuhteet. Myös Hämäläinen (2012) on väitöskirjassaan todennut, että verisiteet ovat läsnä vahvasti sijoitettujen lasten elämäntarinoissa. Eriyisesti tämä oli korostunut niillä lapsilla, joilla oli tiivis yhteys lähisukulaisiin. Vaikka lapset eivät olisi pitäneet yhteyttä sukuunsa, verisiteet elivät lasten muistoissa. (Hämäläinen 2012, 177–178.) Opinnäytetyössämme muisteltiin lämpimästi lasten nykyhetkessä mukana olevien läheisten lisäksi heidän poisnukkuneita vanhempiaan ja isovanhempiaan. Lisäksi haastattelussa oli mainintoja isä- ja äitipuolista, sukulaisista tai tuttavista. Tärkeinä pidettiin **yhteisiä arjen askareita**, joihin liittyi usein ”maku-muistoja”. Lapset kertoivat myös **kouluun ja kaverisuhteisiin** liittyvistä myönteisistä kokemuksista. Iloa oli tuottanut läheisiltä saadut lahjat esim. polkupyörä, pikkuautot ja legot.

”... isillä ei ollut sohvaa. Me oltiin sängyllä. Joskus me katottiin leffaa. Se oli kiva hetki, joka jäi mieleen. Jep!”

”... mulla on ikävä niitä mummin tekemiä lihapullia. Ne on niin parhaita mitä voi saada. Eikä mummi suostunut kertomaan kenellekään mitä siihen tuli...”

”...siskon kanssa me leikittiin aika paljon kahestaan ja oltiin ulkona.”

Lapset kertoivat tarinoissaan myös **eläinten tärkeystään**. Eläimiin, erityisesti koiriin liittyi molemminpuolinen välittämisen kokemus sekä hoivaamisen merkitys.

”Meillä oli aluks yks koira ja se sai pentuja ja meille jäi yks niistä. Ne oli tosi kivoja koiria. Ne tykkäs tosi paljon meistä ja me tykättiin niistä.”

”... se (koira) oli kyllä kiva. Ja sitten käytiin aina yhdessä lenkittää sitä isän kanssa. Ja se oli sellanen yhteinen homma.”

Mieleenpainuvia erityisiä hetkiä olivat lasten mielissä **lomamatkoihin ja joulun** liittyvät tarinat.

” ... me käytiin Tanskassa, mentiin autolla. Me ajettiin asuntovaunun kanssa ja mentiin kummin luokse... ja mä söin siellä ekan kerran kirsikoita. Ne oli tosi hyviä. .. pelattiin Skippoa silloin matkalla, kun liikuttiin. ”

”No onhan ne ollut, ku oltiin äidin kanssa yhdessä, kun se oli selvin päin ja sit aina ne jouluaatot oltiin mummillä kylässä ja mä söin niitä joulu-laatikoita ihan hirveesti.”

Turvattomat kokemukset

Turvattomiksi kokemuksiksi tulkitsimme aineistosta tilanteet, joissa lapset kuvasivat väkivaltaa, päihteiden käyttöä tai erilaisia turvattomuutta kuvaavia tunnetiloja kuten pelkoa, häpeää, avuttomuutta, hämmennystä tai syyllisyyttä (ks. Tuovila 2008, 33; Becker-Weidman 2008, 42–49.) Oleellisena seikkana tarinoissa oli havaittavissa hylätyksi tulemisen kokemukset, pettymykset ja läheisten ihmisten kuolemat, joihin liittyi aina paljon surun tunteita. Nämä tunteet nousivat pintaan myös haastattelutilanteissa. Sanallisesti näitä ilmaistiin mm. ”minä itken ja huudan”, ”minulle huudettiin”, ”äiti lähti, eikä tietty miks”. Turvattomat kokemukset ovat käsitteenä lähellä traumaattisia kokemuksia. Työssämme on aiemmin kuvattu traumanarratiivien epäjohdonmukaisuutta ja kronologisuuden puuttumista (ks. Uusitalo & Laitinen 2008, 106–107). Tämä ilmeni myös haastattelemiemme lasten tarinoissa, erityisesti turvattomien kokemusten kuvausten osalta. Huomioimme aineistostamme sen, että vanhempien erot ainoastaan todettiin tarinoissa, mutta niitä ei juurikaan kuvattu tarkemmin.

Lapset kuvasivat **vanhempien tai isä-/äitipuolten päihteiden käyttöä ja perheessä tai lähipiirissä tapahtunutta väkivaltaa.**

”Mua ihmetytti miks äiti lähti aina ryyppäämään ja jätti mut sinne ja kaikkee...”

”No sekin mua häiritsee, kun siel meil tapahtu se puukotus. Yks toinen puukotti sitä yhtä tyyppiä.”

”...kerranki Pekalta (isäpuoli) paloi pinna ja se rikko nyrkillä yhen peilin. Me lähdettiin sieltä pois, kun ne äitin kans vaan riiteli. Sit Pekka sanoi, et kaikki on meidän syytä, vaikkei me oltu ees lähelläkään”.

Tarinoista nousi esiin kuvauksia **lapsen omasta aggressiivisesta käyttäytymisestä**, jota oli esim. riehuminen. Kokemukset liittyivät sekä kotiin että kouluun. **Koulunkäynnin** osalta ilmeni myös oppimisvaikeuksiin liittyviä mainintoja.

”... mä en jaksanu tehdä yhtään mitään ja raivosin aina vaan äidille ja koko ajan vaan enemmän ja enemmän. Suutuspäissään mä potkasin sen ovenki rikki...”

”... sehän lähti sillon koulu tosi huonosti käyntiin. Tuli siellä riehuttua ja olin vissiin vähän väkivaltanenki.”

”Ne mun kaikki kouluongelmat. Kylhän ne varmaan sielt näky, et mul on tai et ei varmaan ollu ihan normaalia... miks äiti ei ikinä puuttunu niihi? Silläki ois voitu estää vaikka mitä.”

Hylätyksi tulemisen kokemuksissa lasten tarinoissa kerrottiin odotuksista, jotka olivat johtaneet pettymyksen tunteisiin. Lapsilla oli taustalla myös **läheisten ihmisten kuolemia**.

”Äiti oli aina sanonut, että kun se tulee takaisin, niin se ottaa mut hoitoon ja suostuu hoitamaan aina ku tarvitaan ja kuuntelemaan ja me asuttais äitin luona. No, siitä ei sitten tullu mitään... (pitkä hiljaisuus). No, siitä ei sitten tullu yhtään mitään.”

”Mä muistan ku iskä joutu sairaalaan. Ja mummo tuli aina hakemaan ja sit me käytiin kattomassa iskää sairaalassa. Kunnes se sitten kuoli. Sitteen me oltiin hautajaisissa. Mä muistan, et mä itkin ihan hirveesti siellä hautajaisissa.”

Ristiriitaiset tunnekokemukset

Ristiriitaisina tunnekokemuksina lapset kertoivat **kotioloihin** sekä **sisarussuhteisiin liittyviä asioita**. Kuten mm. Hämäläinen (2012, 177–178) kuvaa lasten suhteet biologisiin vanhempiin saattavat olla samanaikaisesti sekä läheisiä että turvattomia. Tämä ilmeni myös meidän aineistossamme.

”Olihan siellä (alkukoti) kaikkea hyvääkin, mut oli se aika... (pitkä hiljaisuus) vaikeeta. Varmaan aika paljon pelkoja. En mä tiää.”

Sisarussuhteiden osalta lapset kuvasivat sisarusten välistä eriarvoisuutta suhteessa vanhempiansa tai isä-/äitipuoleen. Lisäksi kertomuksissa saatettiin havaita mustasukkaisuutta alkukodissa asuvia tai siellä useammin vierailevia sisaruksia kohtaan.

”Sit se pikkuveli syntyi. Se oli mulle järkytys, mut olin mä siit ilonen. Mä olin toivonu pikkuveljee, mut sit kun se synti nii sit mä vasta rupesin oikeen suuttumaan äitille kunnolla joka asiasta... Mä en saanu hoitaa sitä. Kun mä kysyin, vaik et saaks mä ottaa syliin, niin se (äiti) sano ei ja mä lähdin pihalle itkemään, koska se oli niin toistuvaa.”

Myös **sijaishuoltopaikkaan muuttaminen** herätti ristiriitaisia tunteita. Uusi ympäristö loi turvallisuuden tunnetta, mutta samalla kuvattiin epätietoisuutta ja epävarmuutta sopeutumisesta uuteen ympäristöön ja uusiin ihmissuhteisiin. Erityisesti korostui lapsen sopeutuminen sijaishuoltopaikan arjen struktuureihin, joita pidettiin tiukempina kuin alkuperheessä esim. nukkumaanmeno- ja kotiintuloajat.

”... sitten siitä me muutettiin tänne (sijaishuoltopaikkaan). Se oli aluksi mukavaa, mutta sitten siitä alko tulla semmosta takkusta. Ja niin ku semmosia riitajuttuja ja siitä ei meinannu tulla oikeen mitään. Oli kar-kailuja, paljon oli riitoja. Nyt on päästy onneks eteenpäin ja nyt on mennyt kaikki hyvin.”

Muistiaukot

Lasten elämäntarinoissa oli havaittavissa aikoja, joista he eivät muistaneet tai tienneet mitään. Nämä liittyivät ensisijaisesti **asuinpaikkoihin** sekä **ajanjaksoihin, joissa lapsi on kokenut elämässään kaottisuutta**. Lapset olivat muuttaneet useita kertoja elämänsä aikana. Varilon ym. (2000) mukaan muistiaukot ovat tyypillisiä lastensuojelun asiakkaina olevien lasten tarinoissa. Tarinoista saattaa puuttua useammankin vuoden ajalta muistikuvia itsestä, tapahtumista, hoitaneista ihmisistä tai asuinpaikoista. Hajanaisista muistikuvista puuttuu usein tunnelataus. (Varilo ym. 2000, 212–221.)

”... niin, sit me jo silloin vissiin muutettiin, silloin se muuttelu pysy vissiin vielä jotenki kurissa eikä me niin hirveesti muuteltu, vissiin pari kertaa vaan. Siis sillai tai ehkä kolme. Muutettiin me silloinki jo aika hyvin. Mut ei kuitenkaan ihan hirveesti.”

”Sit äitin kans muutettiin. Se rytmi meni ihan sekasin siinä. Sit siitä tuli ihan hirveetä... nyt mä en enää muista. Sellanen tyhjä aukko. Ei mitään muistikuvaa. Sit seuraava muistikuva on se, kun mä... (hiljaisuus) en mä ees muista.”

Nykyisyys ja tulevaisuus

Lasten nykyisyyteen ja tulevaisuuteen liittyvää kerrontaa ei aineistosta paljoakaan noussut. Lasten kertomukset painottuivat menneisyyden kokemusten kertomiseen. Kuitenkin jokaisella tuli esiin se, että nykyisyys tuntui paremmalta ja tasaisemmalta kuin menneisyys. Tämän hetken ja tulevaisuuden suhteen oltiin **toiveikkaita**. Tikkanen (2012) on tutkinut nuorten toivoa, sen ylläpitämistä ja vahvistamista. Väitöskirjassa on toivon todettu olevan nuorten jokapäiväisen elämän peruselementti. Nuoret ovat todenneet toivon olevan elämässään ”kaikki”. Toivoa on kuvattu levollisuutena, luotamuksena sekä rauhallisena ja pysyvänä olotilana. Toivon ajatellaan olevan kantava perusvoima, jonka kasvualustana on mm. pysyvät ja toimivat ihmissuhteet ja voimavarat. (Tikkanen 2012, 38–39.) Näitä mainittuja toivon peruselementtejä oli myös aineistossamme selkeästi havaittavissa.

”Mä toivoisin, että me saataisiin olla kotona rauhassa. Siellä on pleikka, jolla me voidaan pelata.”

”Sitten tällä hetkellä mä ootan, et saan ajokortin.”

”Sitten ihastuin Ellaan. Ja sitten siinä juteltiin ja muuta. Ja sittenhän me alettiin ihan seurustelemaan ja vietettiin paljon aikaa ja se oli niinku uus tilanne tavallaan ja se on ollut ehkä parasta tähän mennessä... (pitkä hiljaisuus).”

”Mun ja äiskän välit on parantuneet ihan hirveesti eikä me huudeta toisillemme ja me jutellaan asioista ja me ei riidellä ja mun ja veljen välit on muuttunu ihan hirveesti. Ja me ei haukuta toisiamme ja me tehdään kaikkea yhdessä.”

Eräs haastatelluista kertoi kuinka koki Nikke Ankaran Värifilmi -laulun kertosaikiston sanojen kuvaavan elämäänsä.

”Askel askeleelt, mä kiipeen takas maailman valon tuntumaan takas sun luo, kuvan kerrallaan mä maalaan uusin värein uuden tarinan, kauniin maiseman ja mä tuun sun luo.”

Ylisukupolvisuus

Puolet haastatelluista lapsista kertoi **vanhempiansa vaikeasta lapsuudesta** kuvaten mm. laitossijoituksia ja päihteidenkäyttöä. Näitä asioita ei kuitenkaan haluttu tuoda lapsen ja aikuisen haastatteluun mm., koska joko läheiset eivät olleet halukkaita puhumaan näistä kokemuksista tai lapsi pelkäsi loukkaavansa näillä asioilla läheistä ih-

mistä. Yleisestikin lastensuojelussa on pohdittu paljon negatiivisen sukupolviperimän sitkeää siirtymistä vanhemmilta lapsille. Lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa on toistuvasti todettu sijoitettujen identiteetin, kuulumisen ja turvallisuuden kokemuksiin liittyviä haasteita sekä mm. lasten muita alhaisempi koulumenestys. (Bardy & Känkänen 2005, 68–69.)

” Sen verran tiän, et isänisä oli tosi väkivaltainen ja joi melkein aina. Niillä on ollu aika vaikeeta. En mä sit tiä, pitääks se sit näyttää omille lapsilleen.”

” Äitistä mä en oikeen tiä mitään. Sillä oli vaikee lapsuus. Iskä oli laitoksessa ja sit isoveliki oli laitoksessa, kun iskän kanssa oli niin vaikeeta.”

6.2 ”Sit me aina kysyttiin toisiltamme, et pelottaaks sua?”

Sijaishuollossa asuvan 15-vuotiaan pojan kuvitteellinen elämäntarina

No sen mä tiän, että kun mulle on kerrottu, että kun mä olin ihan pieni, niin mä olin muuttanut jo kolme kertaa. Sit mä muistan, kun me asuttiin Järvenpäässä semmosessa rivitalossa, jossa oli neljä huonetta. Me asuttiin yhdessä mun äitin ja iskän kaa. Mulla ja siskolla oli yhteinen huone. Sitten me muutettiin siitä iskän kanssa Lahtee. Iskä oli paljon töissä tai me luultiin, et se on töissä. Mä en jaksanu mennä kouluun ja siin vaiheessa alko se matikka mennä ihan surkeesti. Me ei nähty niinku äitiä pitkään, pitkään aikaan ikinä. Eikä me tietty miks. Eikä se koskaan soittanukaan. Iskä ei halunnu puhua äitistä mitään.

Sit meil oli mukava naapuri ja me käytiin sen luona kylässä. Me käytiin siel ilman lupaa eikä iskä tykänny siitä. Se leipo meille aina mokkapaloja. Me ei oltu ikinä ennen syöty sellasia. Me saatiin joskus auttaa leipomisessa. Se täti aina sano, et me ollaan taitavia ja meistä taitaa isona tulla leipureita. Mua ihmetyttää, et miks iskä jätti aina meijät ja lähti jonnekin. Mä muistan, ku kerranki, ku iskä lähti. En mä tiä kenen kanssa ja minne. Ja mä itken ja huudan ja iskä vaan sanoo, et mun pitää nyt lähteä. Sitten me siskon kaa pelättiin aina ukkosta. Me istuttii siskon kanssa viltin alla ihan kiinni toisissamme. Sit me kysyttiin aina toisiltamme, et ”pelottaaks sua?” Se naapurin täti kävi joskus kysymässä et onks meil kaikki hyvin. Me aina sanottiin vaan, et joo, vaik ei oikeesti ollu... (hiljaisuus)

Koulussa mä olin joskus vähän kai väkivaltanen tai jotain... (hiljaisuus) en mä muista kauheesti. Kai mä siellä ihan aineitakin opin. Sit oli sitä riehumista ja mä vaihoin pienluokkaan. Oli yks Tero, jonka kans aina leikittiin. Me menttiin montuille ajelee. Sen kans me vaan pyörällä temppuultiin ja menttiin. Sisko oli kans mukana ja meillä oli joskus eväät. Se kävi kiskalta ostamassa juissia. Terolla oli se koira ja se oli tosi kiva. Sitte käytiin yhdessä lenkittää sitä. Se nuoli mun naamaa – se tykkäs musta. (naurahdus)

Jossain vaiheessa iskä sit sano, et me muutetaanki äitin luo. Se oli ihan outoo, kun ei me oltu nähty äitiä pitkään aikaan. Siitä mä en hirveesti muista. Se oli kai mun syy, et iskä ei jaksanu mua, kun se koulukin meni vähän surkeesti. Äiti yritti olla ihana ja hyvä, mut en mä sit tiä. Äitin mies ei sietäny mua. Siskolle se kuitenkin oli kiva. Kun me käytiin vaik uimahallissa niin se äitin mies ei maksanu mun lippua. Äiti sit makso sen. Tota se teki monta kertaa. Sit oli vähän kaikkee. Siinä se kaikkein pahin oli. Mä en oikeesti meinaa muistaa. Sit mut kerran koulusta vietii lääkärille ja sit sossutki oli siinä jotenki. Mä olin sit psykalla ja jotain ne tutki. Sielt mä en sit voinu palata kotiin ja mä tulin sit tänne.

Nyt mä nään äitii aika usein. Iskä juo niin paljon, etten mä voi käydä sen luona. Eihän se ees soita mulle. No onha niitä hyviä hetkiä ollu, ku oltiin iskän kanssa yhdessä ja sit aina ne jouluaatot, kun mummo oli meillä käymässä.

6.3 Lapsen elämäntarinan rakentuminen yhdessä aikuisen kanssa

Lapsen ja aikuisen yhteisessä lapsen elämään liittyvässä elämäntarinahaastattelussa käsiteltiin samoja teemoja kuin aiemmin kuvatuissa lasten kertomissa elämäntarinoissa. Tarinankerronnan tukena käytettiin valokuvia, joilla todettiin olevan suuri merkitys. Kuvien avulla palautettiin mieleen menneitä tapahtumia ja muistoja sekä voitiin kertoa ajoista, joita lapsi ei muistanut lainkaan. Yhdessä haastattelussa piirrettiin lisäksi sukupuu, jolla havainnollistettiin tarinassa esiintyviä sukulaissuhteita.

Haastattelut rakensivat lapsen elämäntarinaa. Ennen kaikkea lapsen ja aikuisen yhteinen elämäntarinatyöskentely lisäsi lapsen tietoisuutta elämänkulkuunsa liittyvistä tapahtumista. (ks. Bardy & Känkänen 2005, 106–117; Barkman 2013, 275.) Lapsen

tarinasta **tuli aiempaa kronologisempi ja muistiaukot saivat täydennystä**. Haastattelut etenivät vauvaiästä eteenpäin. Yhdessä muisteltiin mm. missä asuttiin milloinkin ja ketkä ihmiset elämänvaiheisiin liittyivät. Näin lapsella oli mahdollisuus hahmottaa elämäänsä aiempaa kokonaisempaan menneisyydestä nykyisyyteen.

Lapsi: *"Minne me muutetaan tossa?"*

Aikuinen: *"Jyväskylään".*

Lapsi: *"Ai nii Kangasniemeltä?"*

Aikuinen: *"Joo. Tää kuva on niiltä ajoilta isän kodista Hankasalmelta, ku me asuttii Jyväskylässä."*

Aikuinen: *"Täällä on Elli, Noora, Pekka, teiän serkkuja. Ja Risto-eno.*

Lapsi: *"Risto-enooooo!!!"*

Aikuinen: *"Nii minun isovelji ja sinun kummi. Tuossa sä ootkin Riston sylissä."*

Haastattelutilanteisiin liittyi **paljon tunteita**; naurua ja iloisia muistoja, toisaalta myös haikeutta, ikävää ja surua. Aikuisen kerronnassa tuli esille myös empatiaa ja myötätuntoa lasta ja lapsen kokemuksia kohtaan. Tarinoissa korostui lähinnä valokuvien kautta erilaiset **sukujuhlat ja erityisesti joulunvietto** miellettiin merkittäväksi. Valokuvien avulla lapselle avautui mahdollisuus kuulla tarinoita mm. varhaislapsuudestaan ja sukulaissuhteistaan, joista ei ollut aiemmin ollut tietoinen. Mieleen palautui yhdessä vietettyjä hetkiä ja niihin liittyviä muistoja. Aikuisten puheessa tuli esille rakkaudelliset tunteet lasta kohtaan mm. hellittelynimin. Puheissa muisteltiin lämmöllä myös sisaruussuhteita. Lapset saivat kuulla vauva-aikaansa ja varhaislapsuuteen liittyviä muistoja ja tapahtumia. Näistä tilanteista saattoi lasten eleistä ja ilmeistä havaita, että aikuiselta kuullut asiat olivat lapselle mieluisia. Haastattelutilanteiden tunnelma oli kokonaisuutena positiivinen; herkkä, lämmin ja ”kotoisa”.

Aikuinen: *"On muuten harvinainen kuva, että herralla on tutti."*

Lapsi: *"Enks mä syönyt tuttia?"*

Aikuinen: *"Et, ku sä söit peukaloo."*

Lapsi: *"Miks? En syönyt tuttia. (paljon naurua)"*

Aikuinen: *"Eetu on kaikin puolin ihana lapsi, sydänpöyrynen."*

Aikuinen: *"Henna on niin sulonen, että hyvä ettei kämmenelle mahu toinen. Äitin prinsessa. Pikku päivänsäde."*

Aikuinen: *"Veeti ja Kerttu olivat kuin paita ja pylly. Veli huolehti sis-kosta ja toisinpäin."*

Aikuinen: ”*Ette varmaan muista sitä, ku Eetu leikkas Hennalta letin poikki. (naurua) Sitten oli ihan pakko mennä parturiin, että saatiin tukka siistiks ja tyttö nätin näköseks.*”

Kaottiset elämänvaiheet saivat tarinankerronnassa jonkinlaisen sisällön ja järjestyksen lapsen elämänculussa. Lasten vanhempien omaan elämänculuntaan liittyviä vaikeuksia esim. mielenterveysongelmat, päihteet tai väkivalta ei kuitenkaan tuotu haastatteluissa juurikaan esille vaan näistä elämänculvaiheista nostettiin enimmäkseen asioita, joiden avulla vaikeuksista oli selvitty.

Aikuinen: ” *... nehän oli semmosia vuosia, kun sä harrastit paljon. Mummo oli hoitamassa teitä koulun jälkeen ja laitto ruuat ja siivos. Oliha se rankkaa aikaa... ”*

Aikuinen: ”*Epäilen, että sä oot jääny jotain vaille sillon ku mä seurustelin sen miehen kaa. Se käytti alkoholia ja oli kovaääninen. Onneks se on taakse jäänyttä elämää. Välillä pohdin ja ajattelen, miten hyvä on, kun on päässy suhteesta eroon vuosia, vuosia, vuosia sitten.*”

6.4 ”Oisinpä ymmärtäny enemmän sun tilannetta”

Sijaishuollossa asuvan 15-vuotiaan pojan ja hänen äitinsä yhdessä tuottama elämäncularina

Lapsen kertomaa: *No sen mä tiän, että kun mulle on kerrottu, että kun mä olin ihan pieni, niin mä olin muuttanut jo kolme kertaa. Sit mä muistan, kun me asuttiin Järvenpäässä semmosessa rivitalossa, jossa oli neljä huonetta. Me asuttiin yhdessä mun äitin ja isän kaa. Mulla ja siskolla oli yhteinen huone.*

Aikuisen kertomaa: *Sillon ku sä synnyit sä painoit 2780 grammaa ja olit 49 cm. Tässä kuvassa oot vajaan viikon ikänen. Tehään sairaalasta lähtöä. Oltiin muuttamassa sillon isompaan. Tykkäsit olla isin sylissä. Nukuitki sitten niin isin viekussa, että arvaappa missä äiti nukku sitte lopulta? Äiti nukku sitte välillä sohvalla, ku ei sänkyyn mahdunu. Tässä kuvassa onkii ylpee isoveikka. Voi kun oisitte vieläkin noin. Sun kummitäti kävi hoitamassa teitä monta kertaa, kun mä olin töissä. Kummillahan oli se kissa, joka tykkäs leikkiä teiän kanssa. Teit sille aina omia leluja paperista ja narusta... (yhteistä naurua) Sittehän me muutettiin, kun sain töitä sieltä Keuruulta. Kummille sitten enää vaan soiteltiin joskus. Mut ei oikein viihdytty siellä Keuruulla ja tultiin takas tänne suunnalle. Sillon sä aloitit koulun. Se oli semmosta lepposta aikaa. Tässä on jouluku-*

via. Niihin liittyy paljon muistoja. Silloin oli mummo aina käymässä. Tossa on tuo iso paketti, josta sait sen kauko-ohjattavan auton... (yhteistä naurua)

Lapsen kertomaa: Sitten me muutettiin siitä isän kanssa Lahteen. Iskä oli paljon töissä tai me luultiin, et se on töissä. Mä en jaksanu mennä kouluun ja siin vaiheessa alko se matikka mennä ihan surkeesti. Me ei nähty niinku äitiä pitkään, pitkään aikaan ikinä. Eikä me tietty miks. Eikä se koskaan soittanukaan. Iskä ei halunnu puhua äitistä mitään. Sit meil oli mukava naapuri ja me käytiin sen luona kylässä. Me käytiin siel ilman lupaa eikä iskä tykänny siitä. Se leipo meille aina mokkapaloja. Me ei oltu ikinä ennen syöty sellasia. Me saatiin joskus auttaa leipomisessa. Se täti aina sano, et me ollaan taitavia ja meistä taitaa isona tulla leipureita. Mua ihmetyttää, et miks iskä jätti aina meijät ja lähti jonnekin. Mä muistan, ku kerranki, ku iskä lähti. En mä tiä kenen kanssa ja minne. Ja mä itken ja huudan ja iskä vaan sanoo, et mun pitää nyt lähteä. Sitten me siskon kaa pelättiin aina ukkosta. Me istuttii siskon kanssa viltin alla ihan kiinni toisissamme. Sit me kysyttiin aina toisiltamme, et ”pelottaaks sua?” Se naapurin täti kävi joskus kysymässä et onks meil kaikki hyvin. Me aina sanottiin vaan, et joo, vaik ei oikeesti ollu... (hiljaisuus)

Koulussa mä olin joskus vähän kai väkivaltanen tai jotain... (hiljaisuus) en mä muista kauheesti. Kai mä siellä ihan aineitakin opin. Sit oli sitä riehumista ja mä vaihoin pienluokkaan. Oli yks Tero, jonka kans aina leikittiin. Me mentiin montuille ajelee. Sen kans me vaan pyörällä temppuilitiin ja mentiin. Sisko oli kans mukana ja meillä oli joskus eväät. Se kävi kiskalta ostamassa juissia. Terolla oli se koira ja se oli tosi kiva. Sitte käytiin yhdessä lenkittää sitä. Se nuoli mun naamaa – se tykkäs musta. (naurahuus)

Aikuisen kertomaa: *Siinä oli sitten aika vaikeeta aikaa, kun isän kaa erottiin. Oli riitasta ja muuta. Ei oikein pidetty yhteyttä. Mutta kyllä te aina mun mielessä olitte. Mun muruset... Vaikka mä en teihin pitäny yhteyttä, niin kuulinhan mä mummolta miten teillä meni. Mä olin tosi huolissani sun koulunkäynnistä. Mä en yhtään tajunnu, et iskä oli pois kotoa ja teil oli niin vaikeeta. (itkua, pitkä hiljaisuus)...*

Lapsen kertomaa: Jossain vaiheessa iskä sit sano, et me muutetaanki äitin luo. Se oli ihan outoo, kun ei me oltu nähty äitiä pitkään aikaan. Siitä mä en hirveesti muista. Se oli kai mun syy, et iskä ei jaksanu mua, kun se koulukin meni vähän surkeesti. Äiti

yrityksi olla ihana ja hyvä, mut en mä sit tiiä. Äitin mies ei sietäny mua. Siskolle se kuitenkin oli kiva. Kun me käytiin vaik uimahallissa niin se äitin mies ei maksanu mun lippua. Äiti sit makso sen. Tota se teki monta kertaa. Sit oli vähän kaikkee. Siinä se kaikkein pahin oli. Mä en oikeesti meinaa muistaa. Sit mut kerran koulusta vietii lääkäriille ja sit sossutki oli siinä jotenki. Mä olin sit psykalla ja jotain ne tutki. Sieltä mä en sit voinu palata kotiin ja mä tulii sit tänne.

Aikuisen kertomaa: No sithän te muutitte mun luo. Asuttii siellä Rajakadulla kerrostalossa. Teillä oli yhteinen huone. Te olitte koulussa siinä puolen kilsan päässä ja sulla oli se yks hyvä kaveri, Eemeli. Kaikkea koiruuksia te teitte silloin yhdessä (naurahuksia). Eihän se mitään ruusuilla tanssimista ollu. Aattelin, että parempi mun luona on olla, ku iskä joi niin paljon. Mut eihän se nyt sun syytä ollu, et iskä joi. Oisinpa ymmärtäny enemmän sun tilannetta. Mulla oli silloin tosi hankala olla, se miessuhdekin... (hiljaisuus). En jaksanu enkä oikeen osannukkaa puuttuu silloin kaikkeen mihin ois pitäny... (hiljaisuus).

Lapsen kertomaa: Nyt mä nään äitii aika usein. Iskä juo niin paljon, etten mä voi käydä sen luona. Eihän se ees soita mulle. No onha niitä hyviä hetkiä ollu, ku oltiin iskän kanssa yhdessä ja sit aina ne jouluaatot, kun mummo oli meillä käymässä.

Aikuisen kertomaa: Onneks noista ajoista on selvitty ja nyt ollaa tässä. Ei se aina helpoo oo ollu hyväksyy, et teitä hoitaa joku muu aikuinen ku mä. Harmittaa teiän ja iskän puolesta, et asiat on niinku ne on. Mut paremmiin asiain kaikkiensa nyt kuitenkin on ku ennen. (äiti ottaa pojan kädestä kiinni)

6.5 Elämäntarinoiden piirteitä

Merkittävänä tutkimustuloksena pidämme lapsen elämäntarinan täydentymistä lapsen ja aikuisen yhteisessä haastattelussa. Yleensä biologisen perheen kanssa asuvalle lapselle muodostuu luontaisesti melko eheä elämäntarina vanhempien ja suvun kanssa yhdessä jaettuna. Sijaishuollossa asuvalle lapselle tämä ei ole itsestäänselvyys. Opin näytetyössämme lapselle mahdollistui elämäntarinan palasten kokoaminen aikuisen kertoessa asioista, joita lapsi ei tiennyt tai muistanut. Tarinan eheytyä on osaltaan myös ne tunnekokemukset, joita kertomishetkeen ja yhteiseen vuorovaikutukseen liittyi.

Opinnäytetyömme aineistosta piirtyy samantyyppinen kuva kuin lastensuojelun parissa tehdyissä tutkimuksissa. Tutkimuksissa on havaittu lasten elämäntarinoiden olevan usein vaikeuksien sävyttämiä (mm. Bardy & Känkänen 2005; Barkman 2004). Erittäin tärkeänä seikkana tuomme kuitenkin esille tarinoissa kerrotut positiiviset, lasta kannattelevat kokemukset ja tunteet. Haastateltujen lasten elämäntarinoita luonnehtii aineistomme perusteella epävarmuus ja epävakaus. Toisaalta niistä huokuu tarinoiden arkisuus sekä ilo ja toiveikkuus. Positiiviset kokemukset tulivat lasten tarinoista luontevasti esiin. Niitä myös jaettiin paljon yhdessä lapsen ja aikuisen välillä. Kun tällaiset kokemukset havaitaan ja niitä pidetään elävänä lapsen mielessä, ne voivat rakentaa lapsen myönteistä minäkäsitystä (Barkman & Janhunen 2005, 121; Hughes 2011, 91–93).

Emme voi tehdä suoraan tulkintoja aineistosta, mutta voimme havaita lasten elämäntarinoissa olevan turvallisesti ja turvattomasti rakentuneiden kiintymyssuhteiden elementtejä. Kerrotuissa tarinoissa tulee esille paljon hyviä, kannattelevia asioita lapsen ja aikuisen välisessä suhteessa. Toisaalta kokemukset liittyen päihteisiin, väkivaltaan tai hylätyksi tulemiseen liittyvät vahvasti turvattomiin kiintymyssuhdekokemuksiin. Näihin kokemuksiin liittyvät usein myös lasten tarinoissa esiin tulleet traumanarratiivien muodot kuten tarinoiden epäloogisuus ja muistiaukot. Hughesin (2011) tavoin saatamme havaita aineistostamme, että vaikka lapset olisivat kokeneet turvattomuutta, heillä on myös turvallisesti jäsentyneitä kiintymyssuhdemalleja. Ajattelemme, että lapsen elämäntarinan rakentaminen on tässä opinnäytetyössä ollut mahdollista ainoastaan sen vuoksi, että lapsella on olemassa elämänsä tapahtuneista vaikeista kokemuksista huolimatta läheinen suhde elämäntarinatyöskentelyyn osallistuneen aikuisen kanssa.

Lapset ja aikuiset toivat omissa haastatteluissaan vaikeita elämäkokemuksia esiin rehellisesti. Sen sijaan lasten ja aikuisten yhteisissä haastatteluissa näitä aiheita väisteltiin. Näkökulmana oli ennemminkin se, että vaikeat ajat olivat taakse jäänyttä ja niistä oli selvitty. Yhteisissä haastatteluissa saattoi havaita myös lapsen ja aikuisen jakaman kokemusmaailman, johon liittyi heidän välillä ollut yhteinen tunnelataus. Tämä sisälsi usein vahvoja tunteita esim. iloa ja surua. Ajattelemme näiden vahvojen tunteiden olevan sidoksissa kokemuksiin ja siksi haastattelija ei voinut tavoittaa täysin tätä lapsen ja hänelle tärkeän aikuisen jaettua yhteyttä.

Saatoimme havaita haastattelujen aikana haastateltavilla erilaisia kehollisia viestejä. Seikkula ja Arnkil (2005) ovat kuvanneet sitä, kuinka vuorovaikutustilanteessa vain osa kokemuksista näkyy ja jaetaan yhdessä. Osa niistä jää puolestaan osallistujan omaksi sisäiseksi kokemukseksi. Yhteisessä vuorovaikutustilanteessa yhdistyy kehollinen kokemus, psyykkinen yhteys sekä asioiden sosiaalinen merkitys. Esimerkiksi kaikki vaikeimmat kokemuksemme ovat kehomme muistissa, jota pyrimme käyttämällemme sanoilla tavoittamaan. Ihminen saattaa myös esim. kertoa puheessaan, että asiat ovat hyvin, mutta fyysinen olemus kertoo muuta. (Seikkula & Arnkil 2005, 81, 86, 105.) Opinnäytetyömme haastatteluissa tämä tuli esiin ja korostui vaikeista hetkistä puhuttaessa. Tuolloin lapsella esim. äänenpaino hiljeni, silmiin kihosi kyyneleet tai lapsi saattoi käyttäytyä levottomasti, kiemurella sohvalla tai raapia käsiään. Aikuiden haastatteluissa kerronnan kehollisuus ei tullut niin selkeästi näkyviin. Lapsen ja aikuisen haastatteluissa havaittiin lasten säätelevän fyysistä etäisyyttä aikuiseen. Haastattelun alussa lapsi oli yleensä kauempana aikuisesta ja haastattelun edetessä ja tunnelman rentoutuessa lapsi tuli istumaan lähemmäs aikuista.

7 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Laadulliselle eli kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista, ettei tutkimuksen aineistosta voi tehdä suoria päätelmiä tai tuloksia voi yleistää. Tämän vuoksi on tärkeää tutkia tapauksia tarkasti, huolellisesti ja kokonaisvaltaisesti. Tutkimuksen luotettavuutta lisää, että kautta koko tutkimuksen selostetaan tehdyt valinnat ja työn toteutus mahdollisimman tarkasti. (Hirsjärvi ym. 2007, 160, 226 – 228.)

Tutkimus- ja analysointitapoja valitessamme pohdimme tarkasti menetelmien soveltuvuutta työhömmme. Tietä valinnoille viitoitti aihe itsessään, työn lähestymistapa ja tutkimusote. Sosiaaliseen konstruktionismiin liittyy ajatus siitä, että tutkimus ja sen tulokset ovat itsessään konstruktio, tietyssä ajassa ja paikassa tehty rakennelma, joka kertoo miltä maailma näyttää tässä ja nyt. Tämä on huomioitava opinnäytetyömme luotettavuuden tarkastelussa. Juhilan (2004, 165) ja Hännisen (1999, 15) mukaan on huomioitavaa, että kohtaamiset ovat tutkimuksissa sidottuja kirjoittamisaikaan. Myös Eronen (2012) on havainnut, että haastateltavien kertomukset elämästä ovat konstruktivisia sekä tapahtumien että myös tunteiden ja ajatusten osalta. Elämäntarinat kerro-

taan siitä näkökulmasta, miten tapahtumat halutaan ymmärtää ja tulla itse ymmärretyksi. (Eronen 2012, 197.)

Tutkimusta tehdessämme pyrimme saavuttamaan dialogisen eli vastavuoroisen vuorovaikutustilanteen haastateltaviemme kanssa. Mönkkösen (2002) mukaan tällöin on huomioitava, että tutkija asettuu koko ajan suhteeseen tutkittaviensa kanssa ja näin kaikki haastattelun osapuolet ovat rakentamassa toisiaan, vaikuttavat ja käyttävät valtaa toisiinsa. Ei siis voida ajatella, että tutkija tarkkailee haastateltavia huomioimatta itseään osana tapahtuman kulkua, koska tietoisuus rakentuu kussakin tilanteessa johonkin osallistujien väliin. Voidaan puhua tutkijan ja tutkittavan välisestä keskustelusuhteesta, jossa tieto syntyy yhteisistä konstruktioista. (Mönkkönen 2002, 58.)

Tutkijan näkemykset ja omaksumat arvot muodostuvat sosiaalis-konstruktionistisessa työssä osaksi tutkimusta (Burr 1997, 11). Myös Arnkil ja Seikkula (2014, 150) pitävät mahdolltomuutena tutkijan täydellistä objektiivisuutta, sillä kukaan ihminen ei ole kykenevä tarkastelemaan asioitaan muusta kuin omasta kehollisesta kokemuksestaan ja sosiaalisesta asemastaan käsin. Opinnäytetyössämme pyrimme olemaan tietoisia omista näkemyksistämme ja arvoistamme sekä ymmärtämään niiden vaikutuksen tutkimukseemme. Mönkkösen (2002, 70) mielestä objektiivisuuteen pyrkimisen sijaan olisikin tärkeämpää, että tutkija tarkastelisi myös omia näkökulmiaan kriittisesti, vieläpä mieluiten autenttisessa dialogissa yhdessä tutkittaviensa kanssa.

Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta ei voida välttyä myöskään siltä, että tutkijan tulkinnat kietoutuvat tutkimustuloksiin. Juhilan (1999) mukaan tutkimusaineiston tulkitsija käyttää tulkintaresursseja, joita ovat mm. hänen henkilökohtainen tietonsa sekä kokemuksensa tutkittavasta aiheesta. Näin ollen tutkijan omat kokemukset ohjaavat etsimään ja näkemään aineistosta tietynlaisia asioita. (Juhila 1999, 166, 212–219.) Pyrimme huomioimaan opinnäytetyössämme nämä sosiaalis-konstruktionistiseen lähestymistapaan liittyvät seikat voidaksemme vastata mahdollisimman hyvin työn eettisyyden ja luotettavuuden haasteisiin. Mielestämme on tärkeää, että jo työtä aloittaessamme olemme olleet tietoisia vallitsevan näkökulman reunaehdoista, emmekä pyri tuomaan esille absoluuttisia totuuksia vaan totuus voi olla monimuotoista ja moniulotteista yksilöiden konstruoimaa tietoa, jota myös me tutkijoina olemme läsnäolomme kautta osaltamme tuottamassa.

Opinnäytetyömme luotettavuuden näkökulmasta on ollut syytä kiinnittää huomiota omaan tuttuussuhteeseemme niin tutkimuksen aihetta kuin siihen osallistuneita tutkittaviakin kohtaan. Erityisesti tämä tuli esille aineiston analysointivaiheessa. Ajoittain huomasimme kiusauksen tulkita haastateltavien elämää litteroidun materiaalin ohi, koska tiesimme haastateltavien elämästä muitakin asioita kuin niitä, jotka haastattelussa tuli ilmi. Oma esiyymmärryksemme aiheesta on luonut myös oletuksia siitä, millaisia asioita aineistosta mahdollisesti nousee. Kiinnitettyämme erityistä huomiota näihin seikkoihin, voimme kuitenkin mielestämme ajatella kokemuksemme aihepiiristä olevan pääosin tutkimuksen positiivinen resurssi.

8 POHDINTA

Opinnäytetyössämme olimme kiinnostuneita lasten elämäntarinoista. Tutkimusmenetelmänä käytimme kolmivaiheista elämänkerrallis-narratiivista haastattelua. Menetelmän perusajatuksesta poiketen lasta ja aikuista haastateltiin viimeisessä vaiheessa yhdessä. Tämän vaiheen todettiin olevan hedelmällinen tapa rakentaa lapsen elämäntarinaa. Haastatteluista saadut kokemukset sekä havainnot siitä, kuinka lapsen elämäntarina muodostui eheämmäksi, osoittivat tutkimusmenetelmän soveltuvan sellaisenaan myös elämäntarinatyöskentelyn työmenetelmäksi. Aiemmin teoriaosuudessa, kolmannessa luvussa, olemme todenneet, että elämäntarinatyöskentelyyn on olemassa erilaisia työmenetelmiä. Monet näistä painottuvat lapsen ja sijaishuoltopaikan aikuisen väliseen työskentelyyn. Mielestämme mikään tällainen työskentelymenetelmä ei kuitenkaan voi tuottaa samaa arvokasta tietoa kuin minkä lapsen vanhempi tai muu sukulainen voi lapsen elämäntarinaa tuoda muistojen, yhteisten kokemusten ja tunnesiteiden kautta. Olemme vahvasti sitä mieltä, että sijaishuollossa asuvien lasten elämäntarinan kokoamiseen kannattaa ottaa mukaan heidän läheisiään aina kuin se suinkin on mahdollista. Ajattelemmekin, että olemme olleet luomassa toimivaa työmenetelmää lastensuojeluun sekä yleisesti sosiaalialalle käytettäväksi. Opinnäytetyömme aiheen ympärillä käydyt keskustelut alan eri toimijoiden kanssa ovat osoittaneet, että työskentällä ollaan kiinnostuneita menetelmästä ja tällaista menetelmää pidetään tarpeellisena.

Pidämme elämäntarinatyöskentelyn mahdollistamista sijaishuollossa asuvalle lapselle erittäin tärkeänä. Työskentely tukee lapsen osallisuutta siten, että lapsen ääni pääsee kuuluviin ja sitä pidetään arvokkaana. Lapsen tunteet, tarpeet ja toiveet havaitaan ja

hyväksytään. Laurila (2008) kuvaa, kuinka tärkeää on antaa lapselle mahdollisuus turvalliseen työskentelyyn häntä haavoittaneiden asioiden parissa. Tällöin lapsella on mahdollisuus jossain vaiheessa antaa anteeksi häntä satuttaneille ihmisille. Tapahtumien tiedostaminen, vihan tunteminen ja anteeksi antaminen antavat mahdollisuuden vapautumisen tunteeseen. Lapsi voi siirtää vaikeat kokemuksensa mielekkääksi osaksi omaa ainutlaatuista elämäntarinaansa ja niillä voidaan ajatella olevan myös myönteisiä vaikutuksia. (Laurila 2008, 120–121.) Elämäntarinatyöskentelyn avulla voidaan hahmottaa elämänkulkua uskottavalla ja tunnemuistoja herättävällä tavalla. Tutkimusten mukaan elämänkulun hahmottaminen on olennainen tekijä kielteisen ylisukupolvisuuden katkaisussa. Tärkeämpää on saada kosketus omiin kokemuksiin, ei niinkään "onnellinen lapsuus". (Barkman 2013, 275.)

8.1 Palvelujen kehittäminen – osallisuus osaksi sijaishuollon arkea

Suomessa yhteiskunnan rakenteet tukevat mielestämme varsin hyvin sijaishuollossa asuvien lasten ja heidän alkuperheidensä sekä myös muiden läheisten suhteiden ylläpitoa. Työskentelyn tavoitteena pidetään pääosin perheen jälleenyhdistämistä. Tähän ohjaavat lastensuojelua koskevat lait, asetukset sekä lastensuojelun laatusuositus. (Lastensuojelulaki 417/2007, 4. §, 54. §; Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 11.) Hyvä ajatus yhteistyöstä ei kuitenkaan aina toteudu. Käytännössä mm. vaihtuvat sosiaalityöntekijät ja työntekijöiden ajan puute hankaloittavat lapsisensitiivistä vanhemmuustyötä. Kokemuksemme mukaan sijaishuollossa asuvan lapsen alkuperhe jääkin usein ulkopuoliseksi lapsen elämästä. Jollei sijaishuoltoapaikasta tarjota mahdollisuutta rinnakkaisvanhemmuuteen, ei sitä biologiset vanhemmat tai muut läheiset usein vaadi. Lapsen alkuperheen aikuisilla saattaa olla häpeän tunteita (Eronen 2013, 225–228), jotka estävät heitä pitämästä kiinni vanhemman oikeuksista lapsen sijoituksen aikana. Sijoituspaikassa voidaan puolestaan herkästi todeta, että hoito ja huolenpito kohdistuu ainoastaan lapseen, ei hänen vanhempansa.

Hiltunen (2015, 198) on kuvannut Voikukkia -hankkeeseen liittyvässä väitöskirjassaan biologisten äitien kokevan ulkopuolisuutta lapsen elämään. Myös Pitkänen (2011) toteaa biologisten vanhempien jäävän liian paljon syrjään lapsen elämästä. Hänen mukaansa jaettua vanhemmuutta voisi toteuttaa niin, että sijaishuoltoapaikan tehtävänä painottuisi vanhempana toimiminen (engl. parenting) ja lapsen biologisten vanhempien roolissa puolestaan vanhempana oleminen (parenthood). Vanhempana

toimimisella hän tarkoittaa lapsen arkeen liittyvästä perushoidosta ja huolenpidosta vastaamista. Vanhempana oleminen painottuu lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. (Pitkänen 2011, 118.)

Palveluja tulisikin pyrkiä kehittämään siten, että työskentely sijaishuollossa asuvien lasten ja heidän läheistensä välillä mahdollistuisi. Lapsen ollessa sijoitettuna kodin ulkopuolelle, on mielestämme sijaishuoltopaikan aikuisten sekä sosiaalityöntekijöiden velvollisuutena tukea lapsen ja hänen alkuperheensä sekä muiden läheisten suhteita, aina kun sen voidaan ajatella olevan lapsen edun mukaista. Kun nämä suhteet pysyvät elävinä, tarjoutuu lapselle mahdollisuus olla osa biologista perhettään ja sukuaan, ja tätä kautta rakentaa omaa identiteettiään ja elämäntarinaansa. Ajattelemme sijaishuoltopaikan aikuisten ja lasten läheisten välisen yhteistyön voivan osaltaan tukea myös vanhemman kuntoutumista (ks. mm. Hiltunen 2015, Pitkänen 2011). Vanhemman kuntoutuminen antaa puolestaan paremmat edellytykset perheen jälleenyhdistämiselle.

Elämäntarinatyöskentely on yksi tapa tukea vanhempana olemista sijoitetun lapsen elämässä. Tällä tavalla voidaan tukea myös muita lapselle läheisiä suhteita. Ajattelemme, että toimiva, avoin kumppanuus lisää lapsen turvallisuuden tunnetta ja luottamusta elämän jatkuvuuteen. Biologisen vanhemman tai muun lapsen läheisen osalta elämäntarinatyöskentely lisää osallisuuden kokemusta ja tunnetta siitä, että myös hän on oman tarinansa kanssa edelleen hyväksytty tärkeäksi osaksi lapsen elämäntarinaa. Myönteiset kokemukset voivat olla vaikuttamassa aikuisen haluun olla läsnä tiiviimmin lapsen elämässä. Mielestämme elämäntarinatyöskentelyllä voidaan lisätä myös kaikkien prosessiin osallistuneiden osapuolten välistä ymmärrystä.

Opinnäytetyöprosessin aikana havaitsimme, että haastatteluissa ei vielä päästy kovin syvälle elämän kipeisiin kokemuksiin lapsen ja aikuisen yhteisessä haastattelussa. Työssämme lapsella ja aikuisella oli yhdessä vain yksi haastattelukerta, joka oli luonnollisesti varovainen kosketus elämäntarinaan ja avaus luottamuksen rakentamiseen. Uskomme kuitenkin luottamuksen vahvistuvan ja tarinasisältöjen syventyvän, jos työskentelyä jatkettaisiin. Yhteisiin elämäntarinoihin voisi tulla rohkeutta tuoda esim. perheen vaiettuja salaisuuksia koetuista vaikeuksista. Opinnäytetyössämme havaitsimme, että perheissä on tällaisia salaisuuden verhoja, mutta niistä ei oltu ainakaan vielä valmiita keskustelemaan yhdessä. Menetelmän kehittämisellä voitaisiin elämäntarinatyöskentelyä syventää. Haastattelukertoja olisi oltava useampi, jotta luottamuk-

sen rakentamiselle olisi riittävästi aikaa ja tarinan syventymiselle tilaa. Ajattelemme, että elämäntarinoiden kertomisella on myös terapeutin perspektiivi (ks. Morgan 2008; White 2008). Ajatusta työskentelyn jatkamisesta ja syventämisestä tukevat myös haastateltavien antamat palautteet. Palautteita ei varsinaisesti kysytty, mutta haastateltavat toivat niitä esiin haastattelujen jälkeen. Saatua palautteita yhdisti kuuluksi tulemisen ja kohtaamisen kokemukset. Eräs haastatelluista aikuisista kertoi:

" Se on hyvä, ku ne saa ulos. Luottaa ihmisiin ja näkee, että voi luottaa, että voi kertoa. Ja sehän siinä on just. Se tekee helpommaksi puhumisen ja avautumisen. Mutta ei sillä tavalla, että tietää, että ne jutut menee taas eteenpäin sanotaan nimet ja kaikki ja tulee taas vielä suurempi vyyhti. Ei silleen. Ei se kulje niin. Täytyy olla luottohenkilö. Ja se, että se on ihmisen tekemää tarinaa eikä minkään muun kautta syntynyttä, vaan se on oma tarina ja itselle tärkeä."

Haluamme lastensuojelun työntekijöinä kunnioittaa sellaista työorientaatiota, jossa asiakkaan kuulluksi tulemista pidetään ensiarvoisen tärkeänä. Olemme kiitollisia tutkimuksessa mukana olleille haastateltaville, jotka mahdollistivat tämän opinnäytetyön tekemisen luottamalla meihin ja avaamalla meille rohkeasti omia elämäntarinoitaan. tarinat olivat koskettavia ja vahvistivat käsitystämme aidon kohtaamisen tärkeydestä. Oma ymmärryksemme elämäntarinyöskentelyn merkityksestä lisääntyi entisestään. Oppimisprosessina opinnäytetyö onkin ollut meille merkittävä. Tämän työn kautta saatoimme myös huomata tulevamme pieneksi osaksi haastateltavien elämäntarinoita. Pidämme sitä arvokkaana asiana.

8.2 Itsereflektio osana tutkimusta

Voimme todeta pohtineemme varsin syvällisesti koko opinnäytetyöprosessimme ajan niin sen aihetta kuin omaa rooliamme aiheen tutkijoina. Pirskanen (2011) toteaa, että nykymetodologian mukaisesti tutkijan tulee määritellä tavat, joita hän käyttää tutkimuskohdetta lähestyessään. Tämä sisältää tutkimuksen teorioiden ja käsitteiden kuvaamisen lisäksi myös tutkijan henkilökohtaisen suhteen aiheeseen. (Pirskanen 2011, 68.) Meille tutkijoina opinnäytetyömme aihe on erityisen merkittävä. Kummallakin meistä on takana useampi vuosi työskentelyä lastensuojelun asiakkaina olevien perheiden parista. Työmme kautta olemme saaneet kokea kuinka merkityksellistä on houkutella esiin elämäntarinoita, jotka kertovat koskettavista elämäntarinoista sekä selviytymisestä kaoottisissakin olosuhteissa. Kokemuksemme kautta meille on

tullut vahva tahto olla tukemassa sijaishuollossa asuvien lasten oikeutta ehyemmän elämäntarinan muodostamiseen. Olemme tiedostaneet myös riskin, jonka tutkimusaiheen voimakas henkilökohtainen kiinnostus tuo esiin. Liiankin innostunut ote aiheeseen saattaa olla estämässä esim. laajemman perspektiivin saamista työhön tai olla vaikuttamassa aiheesta olevan esiyymmärryksen kautta jopa vinouttavasti tutkimustuloksiin (Lehtonen 2012). Tätä riskiä olemme pyrkineet minimoimaan tutustumalla monipuolisesti kirjallisuuteen ja pohtimalla avoimesti yhdessä aiheen ympärille kietoutuvia kysymyksiä ja ajatuksia. Lisäksi olemme pitkin prosessia vaihtaneet ajatuksia aiheesta sekä toistemme että myös kollegoidemme kanssa.

Työn kautta tulleesta kokemuksestamme huolimatta pohdimme tarkasti ja kriittisesti valmiuttamme työskennellä näin sensitiivisen tutkimusaiheen parissa. Kuten jo aiemmin työssämme olemme Savan (2004, 45) sanoin todenneet, on lapsen elämäntarinan työskentelyssä mukana olevan aikuisen oltava itse itsensä kanssa turvallisella mielellä. Kävimme läpi pohdintoja siitä, olemmeko valmiita kohtaamaan haastateltavien vaikeimmat ja ahdistavimmatkin tunteet ja kokemukset, jos niitä haastattelun kulussa ilmeni. Pyrimme myös etukäteen pohtimaan myös sitä, miten voimme olla haastateltavien tukena niissä hetkissä. Päädyimme siihen, että edellä mainitut seikat on tärkeää tiedostaa elämäntarinahaastatteluihin ryhtyessä, mutta elämäntarinan läpikäymistä lapsen kanssa ei tarvitse pelätä. Kuten Barkman (2013, 283) toteaa, on turvallisessa ja vastavuorovaikutuksellisessa suhteessa tilaa myös yllätyksille, epävarmuudelle ja kaaokselle. Haastattelemiemme lasten ja aikuisten tarinat olivat koskettavia. Työn kautta saatu kokemus tunteiden vastaanottamisesta auttoi meitä kohtaamaan ja hyväksymään elämäntarinat sellaisenaan kuin ne meille kerrottiin.

Olemme pohtineet myös tutkijan positiotamme, eli asemaamme niin haastattelutilanteiden kuin aineiston analysoinninkin näkökulmasta. Esiin nostettaviksi positioiksi ajatteleimme ikämme sekä taustamme. Tutkimukseen osallistuvat aikuiset olivat suunnilleen kanssamme samanikäisiä sekä samaa sukupuolta, mikä antaa mielestämme melko tasavertaisen lähtökohdan kohtaamiselle haastateltavan kanssa, sikäli kuin se ylipäättään on mahdollista haastattelijan ja haastateltavan välisessä suhteessa. Puolestaan lapsen ja aikuisen välille liittyy aina aikuisen valtaa suhteessa lapseen (Alasuutari 2005, 152). Tätä valtasuhdetta pyrimme minimoimaan korostamalla lapsille, että heidän tarinansa on meille tärkeä sellaisena kuin he sen tuottavat. Lapsille on myös mahdollistettu koko prosessin ajan päätäntävalta osallistuvatko he siihen vai eivät. Toinen

positio koskee lastensuojeluasiakkuuden taustaa, joka oli kaikilla tutkittavillamme. Tässä mielessä meillä ei ole haastateltaviemme kanssa samanlaista taustaa, mikä on voinut vaikuttaa tutkimuksessa siten, ettemme ole aina tavoittaneet niitä kokemuksia tai tuntemuksia joita haastateltavien elämään liittyy. (ks. Pirskanen 2011, 69.) Toivomme, että olemme osanneet kohdata elämäntarinat herkällä otteella. Tarkoituksenamme ei ole ollut asettaa sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinoita tiettyyn muottiin, vaikka tutkimusnäkökulmasta olemme aineistoa kategorisoineet. Ajattelemme Seikkulan ja Arnkilin (2005) tavoin, että olennaisinta on olla läsnä tarinan kertojille eli haastateltaville, jotka kertovat mahdollisesti elämänsä äärimmäisistä kokemuksista. On kuultava, ei vain kuunneltava sekä uskallettava antautua myös sille, että tulee itse kosketetuksi. (Seikkula & Arnkil 2005, 102, 109.)

8.3 Jatkotutkimusaiheet

Lastensuojelun piirissä olevien asiakkaiden elämäkokemuksia on mielestämme tärkeää tutkia. Tässä opinnäytetyössä olemme keskittyneet lasten elämäntarinoihin. Keräsimme haastatteluilla myös lapsille läheisten aikuisten elämäntarinoita. Aihetta rajatessamme jäivät nämä aikuisten tarinat työmme aineiston ulkopuolelle. HavaitSIMME, että aikuisten tarinat tarjoaisivat uuden tutkimusaiheen. Tällöin mielenkiinnon voisi kohdistaa lastensuojelussa esim. ylisukupolvisuuteen. Lisäksi biologisten vanhempien, isovanhempien tai muiden sukulaisten haastattelut antavat mahdollisuuden tutkia heidän osallisuuden kokemustaan sijaishuolto-prosessissa.

Opinnäytetyössämme lasten tarinat painottuivat menneisyyteen. Tämän vuoksi lasten elämäntarinoita kohdatessamme, mielenkiintomme heräsi myös lasten tulevaisuuden kuvien ja haaveiden tutkimiseen. Ajattelemme, että aikuisten tehtävä on vaalia näitä lasten elämässä olevia tärkeitä peruselementtejä; unelmia, toivoa ja toiveikkuutta.

LÄHTEET

- Aaltonen, Teija 2011. Lastenkotilapsen elämäntarina eheämmäksi - Pelastakaa lapset ry:n Silta-projekti. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksina. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/82317/gradu04860.pdf?sequence=1>.
 Ei päivitystietoa. Luettu 6.3.2016.
- Aittola, Tapio & Raiskila, Vesa 2005. Jälkisanat. Teoksessa Berger, Peter L & Luckman, Thomas Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus, 213–231.
- Alasuutari, Maarit 2005. Haastattelu. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus. Tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 148–163.
- Arnkil, Tom & Seikkula, Jaakko 2014. Nehän kuunteli meitä. Dialogeja monissa suhteissa. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Bardy, Marjatta & Känkänen, Päivi 2005. Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa. Vammala: Stakes.
- Bardy, Marjatta 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 49–78.
- Barkman, Johanna 2004. Minä, äiti, isä ja koti : narratiivinen tutkielma lastensuojelun sijaishuollon piirissä olevien lasten tarinoista. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti.
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/10903/URN_NBN_fi_jyu-2005242.pdf?sequence=1. Ei päivitystietoa. Luettu 4.1.2016.
- Barkman, Johanna 2013. Lasten ja nuorten elämäntarinan äärellä. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 273–283.
- Barkman, Johanna & Janhunen, Tarja 2005. Lapsi syntyy syyskuun sateeseen. Teoksessa Heino, Tarja, Kekkonen, Marjatta & Känkänen, Päivi (toim.) Lapsuuden kuelmia. Jyväskylä: Stakes, 121–131.
- Becker-Weidman, Arthur 2008. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia. Teoksessa Becker-Weidman, Arthur & Shell, Deborah (toim.) Auta lasta kiintymään. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa. Tampere: PT-Kustannus, 31–57.
- Berger, Peter L & Luckmann, Thomas 2005. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Gaudeamus: Helsinki.
- Bowlby, John 1969. Attachment and Loss. Vol I: Attachment. New York: Basic Books.

- Bowlby, John 1973. Attachment and Loss. Vol II: Separation. Anxiety and Anger. London: HogartPress.
- Bowlby, John 1980. Attachment and Loss. Vol III: Loss, Sadness and Depression. Harmondsworth: Penguin Books.
- Burr, Vivien 1997. An Introduction to Social Constructionism. London: Routledge.
- Chamberlayne, Prue, Bornat, Joanna & Wengraf, Tom 2000. The Turn to Biographical Methods in Social Schience. Comparative issues and examples. Lontoo: Routledge.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–44.
- Eronen, Tuija 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Väitöskirja. PDF-dokumentti. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66881/978-951-44-8754-5.pdf?sequence=1>. Päivitetty 20.4.2012. Luettu 10.6.2015.
- Eronen, Tuija 2013. Häpeän säätely ja suhteissa olo. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Haapola, Ilkka 2004. Köyhyyden kynnyksellä. Toimeentulotuen dynamiikka 1990-luvun Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 79. Helsinki: Kela.
- Heino, Tarja 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30 / 2007. Helsinki: Stakes. PDF-dokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77977/T30-2007-VERKKO.pdf?sequence=1>. Ei päivitystietoa. Luettu 16.12.2015.
- Heikkinen, Hannu L.T. 2010. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 143–159.
- Heinonen, Hanna 2015. Perhehoidon haasteet voitetaan osallisuutta tukemalla. Lastensuojelun keskusliitto. Blogi. <https://www.lskl.fi/blogi/perhehoidon-haasteet-voitetaan-osallisuutta-vahvistamalla/>. Ei päivitystietoa. Luettu 11.4.2016.
- Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli 2008. Liiallista huolta vai todellista hätää? Kodin ulkopuolelle sijoittamisen kuntatason taustatekijät suomalaisissa kunnissa 1998-2008. Yhteiskuntapolitiikka. PDF-dokumentti. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101677/hiilamo.pdf?sequence=1>. Ei päivitystietoa. Luettu 9.8.2015.

Hiilinen-Heino, Marjo & Auvinen, Mona 2010. ”Nyt olen ymmärtänyt, että kuka on tehnyt väärin ja kuka oikein” : – Lasten kokemuksia Silta-työskentelystä. Lahden ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Opinnäytetyö. PDF-tiedosto. http://128.214.223.199/bitstream/handle/10024/15560/Hiilinen_Heino.pdf?sequence=1. Ei päivitystietoa. Luettu 12.9.2015.

Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna 2009. Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Raportti 46/2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hiltunen, Tarja 2015. Äitiys, huostaanotto ja voimautuminen. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. PDF-dokumentti. http://www.voikukia.fi/images/Hiltunen_Tarja_vaitoskirja.pdf. Ei päivitystietoa. Luettu 26.8.2015.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Holmila, Marja 2005. Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset. Kutsuseminaari 2.5.2005. Työpapereita 4/2005. Helsinki: Stakes. PDF-dokumentti. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75146/Tp4-2005.pdf>. Ei päivitystietoa. Luettu 1.7.2015.

Hotari, Kaisa-Elina, Oranen, Mikko & Pösö, Tarja 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 149–164.

Hughes, Daniel A 2011. Kiintymyksen vanhemmuus. Tampere: PT-kustannus.

Hurtig, Johanna 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 167–193.

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 196–197.

Hyytinen, Riitta 2013. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutuksessa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 246–263.

Hämäläinen, Kati 2012. Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityön yksikkö. Väitöskirja. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Väestöliitto. PDF-dokumentti. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/287d6947adccc4d59ea3841eb45fbdf7/1462099802/application/pdf/3231118/H%C3%A4m%C3%A4l%C3%A4inen_Perhehoitoon%20sijoitettujen_net.pdf. Ei päivitystietoa. Luettu 20.12.2015.

Hänninen, Vilma 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampereen yliopisto. Sosio-

logian ja sosiaalipsykologian laitos. PDF-dokumentti.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67873/951-44-5597-5.pdf?sequence=1>.
 Ei päivitystietoa. Luettu 19.12.2015.

Hänninen, Vilma 2012. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 160–178.

Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka 2000. Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen. Teoksessa Hänninen, Vilma (toim.) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Jokinen, Arja 1995. Neuvottelu asiakkaan identiteetistä. Teoksessa: Jokinen, Arja, Juhila, Kirsti & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 127–154.

Jokinen, Kirsti, Suoninen, Eero & Wahlström, Jari 2000. Miten tavoittaa auttamistyön ydintä? Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 15–33.

Juhila, Kirsi 1999. Tutkijan positiot. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 201–232.

Juhila, Kirsi 2004. Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia. *Janus* 12 (2), 155–183. PDF-dokumentti.
<http://ojs.tsv.fi/index.php/janus/article/viewFile/50263/15161>. Ei päivitystietoa. Luettu 12.3.2016.

Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Jyväskylän yliopisto 2014. Tutkimusstrategiat. WWW-dokumentti.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat>. Päivitetty 15.1.2014. Luettu 17.3.2016.

Kaasila, Raimo 2008. Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa Kaasila, Raimo, Kajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 41–67.

Kaikko, Kirsi & Friis, Leila 2013. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 108–120.

Koski, Kaarina & Ukkonen, Taina 2007. Mikä kertomus on? Tieteidenvälisyyden haasteita "kertomusten" tarkastelussa. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry. *ELORE* (ISSN 1456-3010), vol. 14 – 1/2007. PDF-tiedosto..
http://www.elore.fi/arkisto/1_07/kos_c_1_07.pdf. Ei päivitystietoa. Luettu 28.3.2016.

Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kylmä, Jari, Pietilä, Anna-Maija & Vehviläinen-Julkunen, Katri 2002. Terveyden edistämisen lähtökohtia. Teoksessa Pietilä, Anna-Maija, Hakulinen, Tuovi, Hirvonen, Eija, Koponen, Päivikki, Salminen, Eeva-Maija & Sirola, Kirsi (toim.) Terveyden edistäminen. Uudistuvat työmenetelmät. Helsinki: WSOY, 70–73.

Känkänen, Päivi 2013. Siirtymät sijaishuollossa - hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 264–272.

Kääriäinen, Aino 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. PDF-dokumentti. <http://ojs.tsv.fi/index.php/janus/article/viewFile/50263/15161>. Ei päivitystietoa. Luettu 6.12.2015.

Kääriäinen, Aino, Leinonen, Ansa & Metsäranta, Hannele 2006. Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula 2008. Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, Raimo, Kajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 106–150.

Laurila, Marika, Salpamäki, Sanna & Wirén, Jonna 2010. Lasten kokemuksia ja näkemyksiä Silta-tapaamisista. Lahden ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. https://www.theseus.fi/xmlui/bitstream/handle/10024/13738/Salpamaki_Sanna.pdf?sequence=1. Ei päivitystietoa. Luettu 11.8.2015.

Laurila, Anja 2008. Nuoren itsenäistymisen tukeminen. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-Kustannus, 99–122.

Lastensuojelulaki 417/2007. WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Ei päivitystietoja. Luettu 12.2.2016.

Lehtonen, Tommi 2012. Tutkijan suhde tutkimusaiheeseensa. Vaasan yliopisto. Blogi, http://www.uva.fi/fi/blogs/expert/ajatusyhteys/tutkijan_suhde_tutkimusaiheeseensa/. Päivitetty 16.1.2013. Luettu 10.4.2016.

Lämsä, Anna-Liisa 2009. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Acta Universitatis Ouluensis E Scientiae Rerum Socialium 102. PDF-dokumentti. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514290213.pdf>. Ei päivitystietoa. Luettu 11.2.2016.

Marttiin, Anne 2013. Tarinan voima – Elämäkerrallis-narratiivinen tarina sijoitetun nuoren kokemuksista. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Opinnäytetyö.

Morgan, Alice 2008. Johdatus narratiiviseen terapiaan. Jyväskylä: Kuva ja Mieli Ky.

Mönkkönen, Kaarina 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopion yliopisto. Väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja. E, Yhteiskuntatieteet, no 94. PDF-dokumentti. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-781-933-1/urn_isbn_951-781-933-1.pdf. Ei päivytystietoa. Luettu 5.1.2016.

Nikander, Pirjo & Zechner, Minna 2006. Ikäetiikka. Elämäkulun ääripäät, haavoittuvuus ja eettiset kysymykset. Yhteiskuntapolitiikka 5/2006. PDF-dokumentti. http://people.uta.fi/~pirjo.nikander/nikander_zechneryp5_2006.pdf. Ei päivytystietoa. Luettu 2.3.2016.

Pirskanen, Henna 2011. Alkoholi, isyys ja valta. Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinoissa. Jyväskylän yliopisto. Perhetutkimuskeskus/Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Väitöskirja. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 53/2011. Helsinki: Väestöliitto.

Pitkänen, Miia 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26. PDF-dokumentti. http://www.socca.fi/files/1404/Vastuun_paikka!_Vanhempien_tukeminen_lapsen_huostaanotossa.pdf. Ei päivytystietoa. Luettu 5.2.2016.

Poikela, Ritva 2010. Asiakassuunnitelma asiakaslähtöistä auttamista tavoitteellistamassa. Kohteen rakentumisen moniääninen menetelmä. Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Väitöskirja. PDF-dokumentti. <https://www.thl.fi/documents/470564/817072/Poikela+R+v%C3%A4it%C3%B6skirja+2010+asiakassuun.+asiakasl%C3%A4h.+autta.+moni%C3%A4%C3%A4ninen+menetel..PDF/4686e17f-9960-474b-8275-fc6caa30e2cf>. Ei päivytystietoa. Luettu 21.3.2016.

Pääjoki, Tarja 2003. Leikkivät tarinat. Teoksessa Krappala, Mari & Pääjoki, Tarja (toim.) Taide ja toiseus. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Pösö, Tarja 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.

Satka, Mirja & Moilanen, Johanna 2004. Lasten mukaan ottamisen ja ulosjättämisen paikat – suomalaisten sukupolvisuhteiden siirtymät ja lasten asema. Teoksessa Helne, Tuula, Hänninen, Sakari ja Karjalainen, Jouko (toim.) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: SoPhi 2004, 125–148.

Sava, Inkeri 2004. Kasvattajan oikeus – ja vastuu – omaan elämään. Teoksessa Sava, Inkeri & Vesänen-Laukkanen, Virpi (toim.) Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Jyväskylä: PS-kustannus, 45.

Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik 2005. Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Siekkinen, Kirsi 2010. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–60.

Silvén, Maarit & Kouvo, Anna 2010. Vuorovaikutus, varhainen kiintymyssuhde ja psyykkinen hyvinvointi. Teoksessa Silvén, Maarit (toim.) Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 70–77.

Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa 2015. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijais- huollosta ja adoptiosta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Lavikainen, Marjo, Puustinen- Korhonen, Aila & Ruuskanen, Kristiina. Sosiaali- ja terveysministeriö. Kuntaliitto. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. PDF-dokumentti. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116166/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1. Ei päivitystietoa. Luettu 23.1.2016.

Strandell, Harriet 2005. Lapset, etiikka ja vaikea osallisuus. Teoksessa Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset. Työpapereita 4/2005. Helsinki: Stakes.

Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry & Sininauhaliitto ry 2015. Voikukkia - toimivien käytäntöjen kirja. PDF-dokumentti. <http://docplayer.fi/4768609-Kasikirja-toimittanut-suomen-kasvatus-ja-perheneuvontaliitto-ry-ja-sininauhaliitto-ry-voikukkia-verkostohanke.html>. Ei päivitystietoa. Luettu 1.4.2016.

Syrjälä, Leena 2010. Teoksessa Aaltola, Jari & Valli, Raine (toim.) Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 247–259.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015. HuosTa-tutkimuksen tuloksia. WWW-dokumentti. <http://aineistopankki.thl.fi/?cart=416-ijliffhmebm&l=FI>. Päivitetty 7.12.2015. Luettu 19.8.2015.

Tikkanen, Kaija 2012. 15 – 20-vuotiaiden nuorten toivo, sen ylläpitäminen ja vahvistaminen. Tampereen yliopisto. Terveystieteiden yksikkö. Väitöskirja. PDF-dokumentti. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66879/978-951-44-8736-1.pdf?sequence=1>. Ei päivitystietoa. Luettu 15.4.2016.

Tuovila, Pirjo 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-Kustannus, 29–51.

Uschanov, Piia & Virtanen, Sanni 2010. Lasten kokemuksia Silta-projektista elämäntarinan eheyttäjänä. Lahden ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala. Opinnäyte- työ. PDF-dokumentti. https://publications.theseus.fi/xmlui/bitstream/handle/10024/13693/Uschanov_Piia.pdf?sequence=1. Ei päivitystietoa. Luettu 12.9.2015.

Uusitalo, Anneli 2007. Elämäkertatyöskentely perhesijoituksen tukena. Teoksessa Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) Lapsen kanssa olennaista etsimässä. Artikkelikokoelma Minun Elämäni -projektin työstä 2003-2006. Helsinki: Pelastakaa lapset, 127–133.

Varilo, Esko, Lounavaara-Rintala, Helena, Vuornos, Pirjo & Wahlbeck, Jan-Christer 2000. Menneisyyden rakentaminen lapsen ja nuoren hoitokeinona. Psykologia 3, 212–221.

- Vihottula, Heli 2015. "En suostu yksinkertaisesti häviämään ihmisten silmistä" Kertomuksia traumaattisesta kokemuksesta selviytymisestä. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 2110.
- Vierula, Tarja 2012. Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. Vanhempien näkökulma. Julkaisussa Janus 20 (2) 2012. Sosiaalipoliittinen yhdistys ry., 149–167.
- Välivaara, Christine 2008. Lapsilähtöisiä vuorovaikutuksen välineitä. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, 77–82
- Wengraf, Tom 2001. Qualitative research interviewing: Biographic narrative and semi-structured methods. London: SAGE.
- Wengraf, Tom 2013. BNIM 5-day Intensive Training- koulutus. 31.2.-4.3.2013. Lontoo.
- White, Morgan 2008. Karttoja narratiiviseen työskentelyyn. Jyväskylä: Kuva ja Mieli Ky.

Hei!

Opiskelemme Mikkelin ammattikorkeakoulussa ylempää ammattikorkeakoulututkintoa, (sosionomi yamk). Opinnot ovat edenneet nyt opinnäytetyö vaiheeseen. Opinnäytetyömme aiheena on lapsen ja vanhemman / läheisen eheämmän elämäntarinan rakentaminen. Aineisto kerätään haastatteluilla, jotka nauhoitetaan. Opinnäytetyön valmistuttua kerätty materiaali hävitetään.

Opinnäytetyössämme noudatamme ehdotonta salassapitovelvollisuutta. Perhe tai heidän läheisensä eivät ole tunnistettavissa työn raportissa.

Ystävällisin terveisin,
Anne ja Jaana

Anne Marttiin
p.
osoite
sähköposti

Jaana Vanhatalo
p.
osoite
sähköposti

Annan luvan

(lapsen nimi/ perheen jäsenten nimet) osallistumiselle

Anne Marttiin ja Jaana Vanhatalon tekemään opinnäytetyöhön, joka käsittelee kyseisen perheen elämäntarinaa.

päivämäärä ja allekirjoitus